

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Katedra občanské výchovy a filosofie

Diplomová práce

Myšlenková cesta filozofa-disidenta Bohumíra Janáta

Autor práce: Kristýna Zemanová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Anna Hogenová, Csc.

2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

.....
Kristýna Zemanová

Děkuji prof. PhDr. Anně Hogenové, Csc. za vedení mé práce. Dále PhDr. Aleně Janátové za zapůjčení veškerých materiálů, které jsem pro práci potřebovala, za čas, jenž mi věnovala, a za otevřenost při našem rozhovoru. Za poskytnutý rozhovor děkuji i PhDr. Anežce Janátové.

Abstrakt

Práce „Myšlenková cesta filozofa-disidenta Bohumíra Janáta“ pojednává o životě a díle křesťanského filozofa a mluvčího Charty 77. Není však rozdělena na dvě části, ale v jednotlivých kapitolách je zahrnut jak život osobní a profesní, tak i rozbor Janátových textů. Práce začíná kapitolou o Janátově dětství a studiu na Filozofické fakultě UK, pokračuje obdobím od ukončení studia do roku 1989, kdy se v Janátových textech již objevují motivy, které pak rozvíjel po zbytek života. V tomto období byl důležitý především rok 1988, protože byl mluvčím Charty 77. Třetím oddílem je doba od roku 1989 do Janátovy smrti v listopadu 1998, v tomto období byl textově nejplodnější.

V práci je poukázáno především na to, že Bohumír Janát byl vždy kritikem současnosti, stál proti duchu doby – za totality i po listopadu 1989. Listopadový převrat chápal jako revelaci, zjevení Boží moci, nikoli revoluci. Doufal ve změnu smýšlení celého národa, v obrat ke sféře etiky a v duchovní prohloubení. Porevolučním vývojem byl však hluboce zklamán. Jeho inspirátory byli myslitelé J. S. Dunne, H. D. Thoreau, T. G. Masaryk i F. Nietzsche, jehož filozofie Janátovi sloužila jako podklad pro kritiku moderního a postmoderního myšlení. Základními Janátovými tématy, kromě kritických prací, pak byly naděje, pravda, domov, faustovské téma. Důležitou tezí pro něj bylo Masarykovo „Ježíš, ne Caesar“. Vnesl do filozofie termín „metafyzické rozhodnutí“, které chápe jako archetypální konflikt víry a nevíry.

Abstract

Dissertation "A thought journey of a philosopher-disident Bohumír Janát" deals with the life and work of a Christian philosopher and spokesman of Charter 77. The work is not divided into two parts, but each chapter includes both his personal and professional life as well as analysis of Janát's texts. The work begins with Janát's childhood and his studies at the Faculty of Arts at Charles University in Prague and continues with the period from graduation until the year 1989 when his texts already contain motifs he was developing for the rest of his life. Year 1988 was particularly important as at this time he was the spokesman for Charter 77. The third section is the period from 1989 to Janát's death in November 1998 when he produced most of his work.

The work is especially pointing out that Bohumír Janát was always a critic of present, he ran against the spirit of the time - during and even after a totalitarian regime ended in November 1989. He saw the coup as a revelation of God's power, not as a revolution. He hoped for a change in the mindset of the nation, for a turnover to the sphere of ethics and spiritual deepening. Post-revolutionary development, however, was a deep disappointment for him. His inspiring thinkers were S. Dunne, H. D. Thoreau, T. G. Masaryk and F. Nietzsche, whose philosophy served Janát as a basis for criticism of modern and postmodern thinking. Janát's basic themes, in addition to critical works, were hope, truth, home, Faust theme. An important thesis for him was Masaryk's "Jesus, not Caesar." He also brought the term "metaphysical decision" to philosophy, which is archetypal conflict of faith and disbelief.

Obsah

ÚVOD.....	5
1. DĚTSTVÍ A DOBA STUDIÍ.....	8
1.1. Dětství.....	8
1.2. Studia na Filozofické fakultě UK.....	11
2. OD UKONČENÍ STUDIA DO ROKU 1989.....	13
2.1. Profesní dráha a Charta 77.....	13
2.2. Významné události.....	16
2.3. Inspirátoři H.D Thoreau a J.S. Dunne.....	18
2.4. T.G. Masaryk a F. Nietzsche.....	25
3. OD ROKU 1989.....	34
3.1. Návrat k profesi.....	34
3.2. Manželství.....	35
3.3. Reflexe politického převratu.....	36
3.4. Konec Charty 77.....	39
3.5. Polistopadové kritické práce; pojem „metafyzické rozhodnutí“.....	43
3.6. Faustovské téma.....	51
3.7. Filosofie domova.....	55
3.8. Pojetí pravdy.....	57
3.9. Duchovní cesta.....	62
3.10. Odchod.....	65
ZÁVĚR.....	68
POUŽITÁ LITERATURA.....	69
PŘÍLOHY.....	72
Příloha 1: Rozhovor s Anežkou Janátovou 9.3. 2011.....	72
Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou 13.11. 2011.....	75

ÚVOD

*„Být filosofem, to neznamená mít jen hluboké myšlenky, nebo dokonce založit školu, nýbrž bezmezně milovat moudrost a v duchu jejích příkazů žít životem prostým, nezávislým, šlechetným a zodpovědným.“¹ Uvedený citát od amerického filozofa Thoreaua bývá často spojován se jménem Bohumíra Janáta, kterému je věnována tato práce. Bohumír Janát byl křesťanským filozofem a disidentem. Pokud se Janátovým kolegům, přátelům nebo rodině vybavuje v souvislosti s ním právě výše zmíněný citát, je to jistě tím, že Thoreau byl Janátův oblíbený myslitel, ale především pak proto, že Janát, podle slov jeho blízkých, tato Thoreauova slova opravdu žil, byl jejich ztělesněním. Ve vzpomínkách blízkých vystupuje Janát jako člověk bytostně a za všech okolností pravdivý, odvážný, autentický, skromný a pracovitý: *„Odmítl nejen každou podobu pohodlné zabydlenosti, ale i formální vnějškovosti. Ve všem, co dělal a žil, se snažil o opravdovost. Asi proto mu byli tak přátelsky blízcí oni „hledači“ pravdivých poloh života jako kupříkladu H.D. Thoreau, V.E. Frankl či Henry Nouwen, kteří se - stejně jako on sám - nepřestávali tázat, jak „nedovolit okolnímu světu, aby je vtiskl do své formy“ (H. Nouwen).“² Byl osobností, které je cizí plané teoretizování, ale vždy uvádí svá slova do souladu s činy.**

Základním posláním filozofie – a tedy bytostným úkolem filozofa - pro něj bylo myslet proti duchu doby: *„Téměř se zdá, že rozdíl mezi povinností myslet proti duchu doby a ochotou myslet v souladu s duchem doby odráží rozdíl mezi filozofií a ideologií, rozdíl mezi hledáním moudrosti a sofistickou, onu základní diferencí mezi hledající otevřeností a rozhodnutou sebejistotou.“³ Duch doby je kategorií časovou, zatímco Bohumír Janát vždy hledal hodnoty věčné. Byl tedy vždy kritikem stávajících společenských poměrů. Před rokem 1989 se ostře vyhroňoval vůči*

¹ THOREAU, H. D.: *Walden aneb Život v lesích*, In: Bohumír Janát: *Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 25.

² JANÁTOVÁ, A., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 16.

³ JANÁT, B.: *Filosofie a víra ve spravedlivý svět*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 145.

režimu, jeho protest vedl až k podepsání Charty 77, po němž byla zastavena jeho vědecká dráha, v roce 1988 byl mluvčím Charty. Janát ale, na rozdíl od mnoha jiných disidentů, pokračoval ve svém společensko-kritickém tónu i po revoluci. Hluboce ho zklamala, nevnímal ji jako pouhý politický převrat, ale také jako příležitost k mravní obrodě celé společnosti, k návratu ke křesťanským kořenům. Velmi ho rozčaroval polistopadový boj o vlivné pozice, politické posty, touha po lehce nabytých penězích a majetku – tím spíš, pokud toto pozoroval u bývalých disidentů. Odmítl zrušení Charty 77 s odvoláním na její trvalé poselství a ve svých spisech reflektoval změnu české společnosti, která probíhala ve směru ke konzumu a naprostému ignorování duchovní sféry lidského života. Bohumír Janát zemřel po těžké nemoci v listopadu 1998.

Ač byl Bohumír Janát osobností jistě značně inspirativní, vlivnou, hodnou zájmu, nevznikla o jeho životě a díle dosud žádná ucelená publikace. Manželka Bohumíra Janáta, Alena Janátová, zorganizovala knižní vydání výběru Janátových spisů s názvem *Myslet proti duchu doby* (Vyšehrad, 1999) a dále publikaci *Bohumír Janát: Výzva a inspirace* (Vyšehrad, 2000), která zahrnuje tři oddíly: vzpomínková zamyšlení psaná Janátovými příbuznými, přáteli, kolegy, známými; dále oddíl nazvaný Dokumenty, který obsahuje dopisy a projevy psané Janátem a různé dokumenty, které mu byly během života vystaveny; třetí část pak tvoří tři studie o osobnosti a filozofických názorech Bohumíra Janáta sepsané V. Břicháčkem, E. Kohákem a M. Bednářem. Alena Janátová však připravuje rozsáhlejší monografii o svém manželovi a jeho díle, kterou si tato práce rozhodně nenárokují nahradit.

Práce není rozdělena do oddílů „život“ a „dílo“, neboť tyto dvě sféry se u Bohumíra Janáta vždy prolínaly. Sám v jednom rozhovoru řekl, že život a filosofie jsou spojeny hlubokým a bezprostředním poutem, probíhají ruku v ruce. „*Je-li filosofie láskou k moudrosti a je-li moudrost tím, co život vede, chrání a rozvíjí, pak život bez filosofie ztrácí vedení, ochranu i perspektivu.*“⁴ Tato práce se tedy spíše snaží poukázat na prolnutí života a tvorby u Bohumíra Janáta, na jejich vzájemné ovlivňování. Cílem je zachytit Janátovy základní myšlenkové tendence, hlavní

⁴ JANÁT, B.: *Rozhovor s Janem Rumlem z 19. 1. 1988*, In: Bohumír Janát: *Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 63.

motivy a inspirační zdroje jeho díla.

1. DĚTSTVÍ A DOBA STUDIÍ

1.1. Dětství

Bohumír Janát se narodil v Táboře 7. listopadu 1949. Celý svůj dospělý život prožil v Praze, na Starém Městě. Ovšem jižními Čechami zůstal hluboce ovlivněn. Působila na něj duchovní historie města Tábor i jihočeská příroda. Neustále se sem vracel: „*Své životní síly obnovoval z jihočeských zdrojů: v tábořském chrámu, u Bílkovy sochy Mistra Jana, při vyjíždkách na Kozí hrádek, na březích rybníků..*“⁵

Jeho otec, Matěj Janát, byl finančním úředníkem, po únoru 1948 však přišel o zaměstnání, pocházel z jihočeské staré selské rodiny, jejíž kořeny jsou v třeboňském archivu doloženy už v roce 1480, rodina měla statek ve Dřítině u Týna nad Vltavou. Matěj Janát měl deset sourozenců. Ze strany matky, Anežky Janátové, rozené Blůmlové, která učila přírodopis na základní škole, měla rodina německé kořeny - pocházela z Bavorska, Anežka později žila s rodiči v Týně nad Vltavou, odkud se přestěhovala po svatbě s Matějem Janátem. Bohumír Janát měl o čtyři roky starší sestru Anežku.

Rodina Janátova žila v rodinném domě v Táboře. Obě děti tu chodily na základní školu a poté na gymnázium (v té době s názvem Střední všeobecně vzdělávací škola). Bohumír byl vynikajícím žákem. Navštěvoval také Lidovou školu umění v Táboře, kde se učil hrát na housle. Na gymnáziu studoval humanitní větev, a to v letech 1965-1968.

Rodina byla velmi semknutá, s pevnými hlubokými vztahy mezi všemi čtyřmi členy. Na otce vzpomíná Anežka Janátová jako na „*moudrou řeckou duši*“⁶, to on dětem vštěpoval mýty, Illiadu a Odysseu, ale zároveň i Palackého Dějiny národu českého. Rodina tak měla široký zájmový okruh od starověkého Řecka, přes všechny kulturní epochy, dějiny českých zemí, až po současnost. Živě se zajímali o

⁵ JANÁTOVÁ, A.: In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 8.

⁶ Příloha 1: Rozhovor s Anežkou Janátovou.

aktuální dění. Bohumír Janát tedy žil v bohatě intelektuálním zázemí. Otcovy selské kořeny a matčina láska k přírodě, kterou přenášela na děti, pak zároveň utvořily z Janáta člověka bytostně prostého, přirozeného, zemitého. Každý v rodině byl silnou individualitou, přesto byli nebývale semknuti. „*Když se na to dívám nazpátek, tak se divím, že čtyři tak silné osobnosti spolu mohly vydržet, ale bylo to díky umění, že jsme byli propojeni,*“⁷ říká Anežka Janátová. Rodina se dohromady věnovala hudbě, pořádali vlastní hudební večery s několikahlasným zpěvem a hraním na hudební nástroje. Bohumír hrál na kytaru, ke konci života také na housle po vzoru své matky. Zároveň se všichni věnovali malování a psaní, které následně prodiskutovali. Rodinu dále spojovala křesťanská víra, všichni byli členy katolické církve, otec pak více tíhnul k širšímu, obecnějšímu křesťanství. Na matku vzpomíná Anežka Janátová jako na ženu moudrou a přísnou. Obě své děti na základní škole učila a měla na ně vysoké požadavky, kterým ale dokázaly dostát. Anežka byla více vázaná na otce, Bohumír pak na matku: „*Měli moc hezký vztah s bratrem, i se mnou samozřejmě, ale s tím bratrem tedy opravdu osudový hluboký vztah.*“⁸

Manželka Bohumíra Janáta, Alena Janátová, vzpomíná na matku svého muže jako na ženu zemitou, silnou a zároveň ušlechtilou, oduševnělou, romantickou duši, která nebývale silně dokázala vnímat přírodní dění kolem sebe, přičemž tato romantická struna a spojení s přírodou se přeneslo i na jejího syna Bohumíra. I Alena Janátová potvrzuje, že její muž měl opravdu silný vztah ke své matce. Zároveň si však byli podobní co do síly osobnosti, docházelo u nich tedy i k častým vzájemným střetům. „*Já jsem měla pocit, že u Bohumíra šlo o to, že on byl silná osobnost a chtěl si ji uchovat, zároveň byl pod vlivem velmi silné matky, ke které měl tak silný, vřelý vztah, takže to bylo těžké, ale potom když ona umírala a zemřela, tak tam opravdu vyšla najevo ta naprostá vroucí láska.*“⁹ Otec Bohumíra Janáta byl jeho manželkou Alenou vnímán jako sokol, muž hrdý a silný, který toužil zaštitit svou rodinu a zodpovědně se o ni starat, hluboce se ho však dotkla ztráta práce. Byl úředníkem ve státní správě, kterou v 50. letech zasáhla velká vlna

⁷ Příloha 1: Rozhovor s Anežkou Janátovou.

⁸ Tamtéž.

⁹ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou.

propouštění. Alena Janátová hovoří o tom, že v tomto okamžiku začal pád osobnosti Matěje Janáta, nikdy se již nevyrovnal s tím, že zajištění rodiny - jeho původní poslání - musí záviset na jeho manželce, ztratil určitou životní energii. Odpovědnost za rodinu tak stále více, především pak ve stáří, závisela na autoritativní matce Bohumíra Janáta. Podle Aleny Janátové pohled jejího muže na takto slabého otce zapříčinil jeho touhu nebýt takový, být silným mužem, který nedává najevo své city, vyhýbal se očividným laskavostem, jakýmkoliv jemnostem, které by mohly značit slabost. Tato záměrná tvrdost osobnosti však Janáta opustila v roce 1998 - v posledním roce jeho života, kdy na jaře zažil smrt matky, v říjnu pak smrt otce.

Kromě matky měl Janát celý život silný - a zároveň rovněž často konfliktní - vztah i se svou starší sestrou Anežkou. Již od dětství spolu diskutovali nad filozofickými problémy a u leckterého se názorově neshodli. Anežka Janátová konstatuje, že byli s bratrem velmi netypické děti. Ona četla ve třinácti letech Platóna, Bohumír Aristotelovu Metafyziku. Už v tomto věku se Anežka profilovala jako platonik a Bohumír jako aristotelik a z těchto pozic pak probíhaly jejich pře: *„Hádky byly například o Descarta a Spinozu, kdy Bohumír zastával Descarta a já zase Spinozu... Kdybychom neměli tak úžasnou matku a otce, tak bychom asi oba byli velmi těžce vychovatelné děti, protože jsme oba dva byli silné osobnosti.“*¹⁰ Jejich názory rozdělovala například osobnost Masaryka, jehož Bohumír Janát, na rozdíl od sestry Anežky, velmi obdivoval. Naopak spojnicí byl pro ně Goethe. Názorové postoje sourozenců se s věkem čím dál tím více sblížovaly: *„Bojovali jsme, ale později jsme zjistili, že vlastně bádáme stejným směrem, jen každý trochu jinak.“*¹¹

Doktorka Anežka Janátová je psycholožkou a pedagožkou. Pracovala jako psycholožka v poradně pro mladistvé, poté jako psycholožka v Jedličkově ústavu, jehož se později stala i ředitelkou. V roce 1996 vedla Institut pedagogiky volného času při UK, posléze na tuto práci navázala, když v roce 1997 založila Akademii sociálního umění Tabor v Nové Vsi nad Popelkou. Její Akademie stojí na principech waldorfské pedagogiky a studium je zaměřené na léčebnou pedagogiku a sociálně

¹⁰ Příloha 1: Rozhovor s Anežkou Janátovou.

¹¹ Tamtéž.

umělecké terapie (dramaterapie, muzikoterapie, arteterapie). V současné době Akademie funguje v Praze na Vinohradech.

1.2. Studia na Filozofické fakultě UK

Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy studoval Bohumír Janát v letech 1968-1973 obor filosofie-psychologie. Svou studijní dráhu na vysoké škole započal v 18 letech v době začínající normalizace. Srpnovou okupaci otevřeně nazýval zločinem a období normalizace srovnával s dobou pobělohorskou. „...žádný vzdělaný a kulturní národ z tisíciletou tradicí se nemůže nikdy smířit se ztrátou své státní a duchovní suverenity a oč bezohlednější bylo násilí, jež ho o ni připravilo, a oč urážlivější byla lež podepírající toto násilí, o to hlubší stopa se vryje do paměti lidí,“¹² napsal v létě 1989 předsedovi Městského výboru KSČ v Praze. Na Janáta v době studií silně působil jeho profesor Jan Patočka, byl mu celoživotním příkladem a inspirací, Janát si cenil jeho morálního kreditu, i toho, že „varoval zároveň před spoléháním na politickou moc a stát, před spoléháním na ideologii a techniku a před vírou ve stupňované možnosti blahobytu.“¹³ Jako studenta se ho pak velmi dotýkal normalizační proces nucených odchodů jeho vysokoškolských učitelů. K odchodu z Univerzity Karlovy byl přinucen nejen Patočka, ale i další filozofické kapacity.

Studium ukončil s vyznamenáním. Při promoci v aule Karolina měl přednést za všechny kolegy oficiální projev: „*Děkuji především naší socialistické republice a našemu pracujícímu lidu v čele s Komunistickou stranou Československa, že nám umožnil naše studium... Slibujeme při této slavnostní příležitosti, že budeme i nadále stát po boku naší dělnické třídy a našeho pracujícího lidu, užívat svých vědomostí k dalšímu rozvoji jeho kulturní úrovně a pomáhat mu tak při dalším budování lepšího zítřka pod vedením Komunistické*

¹² JANÁT, B.: *Dopis funkcionáři komunistické strany, Panu Miroslavu Štěpánovi, předsedovi Městského výboru KSČ v Praze*, ze dne 3. 8. 1989 v Praze.

¹³ JANÁT, B.: *Filosofie a víra ve spravedlivý svět*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 143.

strany Československa. “ Místo tohoto přednesl Janát svůj vlastní projev: „Oborem naší profese se stala filosofie. Filosofie představuje sféru, v níž myšlenka v abstrakci vystupuje do těch nejvyšších rovin, aby posléze shledala ryzí pozemskou konkrétnost svým cílem a místem své vlastní původní realizace. Z tohoto důvodu představuje filosofie zároveň jednu z nejtvořivějších dějinných sil. Aby však toto své poslání mohla filosofie splnit i v dějinách současné epochy, je třeba, aby její tvůrci, nositelé a šířitelé vždy zachovali věrnost ideálům pravdy a svobody a na těchto ideálech založenému humanismu... “¹⁴

¹⁴ JANÁT, B.: *Promoční projev*, In: Bohumír Janát: *Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 51.

2. OD UKONČENÍ STUDIA DO ROKU 1989

2.1. Profesionální dráha a Charta 77

Po ukončení studia na podzim roku 1973 pracoval Bohumír Janát jako dělník na stavbě a dále jako noční vrátný. V listopadu 1975 konečně získal místo vědeckého aspiranta v Psychologickém ústavu ČSAV. Z akademie věd byl ale propuštěn v dubnu 1977 krátce po podpisu Charty 77 („*Důvodem zrušení aspirantury je, že svým postojem, podpisem tzv. Prohlášení Charty 77, která je v rozporu s platnými československými zákony, odpadly u vás podmínky stanovené k přijetí a ke studiu vědecké aspirantury na našem školícím pracovišti.*“¹⁵) Chartu se rozhodl podepsat na konci března 1977 formou dopisu J. Hájkovi, a to několik dní poté, co orgány státní bezpečnosti zasáhly na povolené přednášce na dětské psychiatrii v Sokolské ulici. Přednáška o psychologicko-psychiatrické problematice byla ukončena a rozpuštěna hned na svém začátku. Janát byl vyslýchán a po 48 hodin držen ve vazbě. Tím nejdůležitějším motivem pro Janátův podpis však byla smrt Jana Patočky 13. března 1977. Manželka Bohumíra Janáta hovoří o tom, že pro jejího muže nebylo jednoduché být přijat do poměrně uzavřené skupiny chartistických intelektuálů: „*To nebyla samozřejmost do ní vstoupit (do skupiny kolem Charty) a najít v ní svoje místo, protože tam byly takové ty pražské rodiny – Dienstbierovi, Havlovi, Němcovi,... to byly silné klany, které se držely navzájem a vytvářely podhoubí té Charty, a on byl v podstatě kluk z venkova, který tady studoval, byl to solitér, neměl vazby... A dlouho psal samizdatové texty, trvalo dlouho, než získal nějakou pozici, ze které ho pak vybrali jako mluvčího.*“¹⁶

Až do doby listopadového převratu pracoval Janát v manuálních profesích – jako vrátný, skladový dělník, topič a uklízeč. V tomto období psal ve volném čase různé články a eseje. Publikoval je v samizdatu (Kvart, Kritický sborník, Expedice, Teologické texty) a v exilových periodikách (londýnské Rozmluvy, římské Listy,

¹⁵ Dokument z Prahy dne 4.4. 1977 vydaný ředitelem PsÚ ČSAV J. Linhartem, DrSc.

¹⁶ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

atd.). Dále překládal a přednášel o filozofických tématech na bytových seminářích.

2. ledna 1988 se Bohumír Janát stal mluvčím Charty 77 (spolu s ním také Miloš Hájek a Stanislav Devátý). S Chartou spojoval především pojem „naděje“, Charta pro něj byla přímo jejím ztělesněním, naděje tak tvoří určitou transcendentální, věčnou dimenzi Charty. Ve věci lidských práv pak tkví „*hluboce reálné, pozemsky stabilní zakotvení*“¹⁷ Charty. Dále byla pro Janáta Charta spojena s nepolitickou politikou, mocí bezmocných, svobodným myšlením a osobní mravností. Jako mluvčí si vytknul za cíl udržet vzájemné dobré vztahy a soudržnost v seskupení tak různorodých osobností, aby Charta mohla být důkazem toho, že „*...může trvale existovat společenství lidí dobré vůle nezávisle na jejich přesvědčení politickém, světonázorovém či náboženském, tedy že tady je něco vyššího, hlubšího a podstatnějšího, co lidi spojuje.*“¹⁸

Rok 1988 byl pro Bohumíra Janáta, podle vzpomínek jeho manželky, velmi náročným obdobím. Vykonával fyzicky vyčerpávající práci topiče v kotelně v Dětském domě na Národní třídě. Pracovní prostředí bylo značně zdraví škodlivé, zároveň na pracovišti panovaly složité vztahy – Bohumír Janát měl jako intelektuál mezi dělníky ztíženou situaci. Jeho pokusy o zařazení se do pracovního kolektivu navíc komplikovali příslušníci StB, kteří ho často chodili na pracoviště kontrolovat. „*Kolikrát se stalo, že byl po noční, měl si jít domů odpočinout a oni ho na 48 hodin zavřeli a on šel z vazby rovnou zase na noční, to bylo opravdu vyčerpávající.*“¹⁹ V historii činnosti Charty 77 existovaly roky, které nebyly pro mluvčí tak zatěžující jako jiné, rok 1988, kdy vykonával funkci Bohumír Janát, byl ovšem mimořádně náročný. Politický vývoj totiž již pomalu šel k revoluci, demonstrace a různé jiné formy odporu sílily a tlak na mluvčí Charty byl značný. „*Kdyby se někdy dělala statistika počtu postihů mluvčích Charty v době jejich „úřadování“, zjistilo by se, že byla léta hubená a tučná. Nesouviselo to s aktivitou Charty, ale s mnoha jinými faktory. O roce 1988 bylo ovšem předem jisté, že mnohoznačné výročí bude rušné a že mluvčí pro tento rok musí počítat s hojným postihem. Realita snad ještě*

¹⁷ JANÁT, B.: *Rozhovor s Janem Rumlem z 19. 1. 1988*, In: Bohumír Janát: *Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 64.

¹⁸ Tamtéž, str. 65.

¹⁹ Příloha 2: *Rozhovor s Alenou Janátovou*

překonala všechna očekávání.“²⁰

Bohumír Janát byl tedy pod neustálým dozorem StB, buď v práci, nebo kdekoliv jinde, byl nesčetněkrát zatčen, vykonával fyzicky náročnou práci, která měla negativní vliv na jeho zdravotní stav, po návratu ze zaměstnání se musel vyrovnávat se všemi povinnostmi mluvčího Charty – organizoval různé sešlosti, psal dokumenty Charty, byl v písemném styku s různými zahraničními sympatizanty, setkával se s velvyslanci atd. Dále se na něj také obraceli - ať už písemně, či při osobní návštěvě - řadoví občané, kteří měli problémy s režimem a hledali u Janáta oporu, radu, případně praktickou pomoc. I proto Alena Janátová označuje rok 1988 za velmi dramatickou dobu a vzpomíná, že k nim domů přicházela řada zoufalých lidí hledajících podporu, přičemž často nebylo v silách manželů Janátových jim pomoci, protože by to vyžadovalo přímo terapeutickou práci: *„On se musel setkávat i s lidmi, u kterých to bylo opravdu na psychiatrické hraně. Někdy už jsme nedokázali rozlišit, jestli to byl opravdu výsledek perzekuce - kdy se na tu Chartu obraceli lidé, který už nevěděli co dál - nebo jestli to byly už psychiatrické případy. A on nikdy nikoho neodbyl, ti lidé u nás vždy našli domov... Nikdy nikoho nevyhodil a nějak s nimi jednal náležitě a ve svých mezích a možnostech.*“²¹

Zároveň mluví Alena Janátová o svém manželovi jako o chartistovi-idealistovi, který opravdu doufal v politický převrat, jenž by s sebou přinesl i převrat duchovní a mravní, po listopadu 89 neusiloval o moc, prestiž, pozornost ani žádná jiná zadostiučinění, byl v tomto směru – zvláště s ohledem na polistopadový vývoj – svým způsobem naivní: *„On byl na setkání s nějakým velvyslancem ještě s Havlem a s tím okruhem disidentů, přišel domů, byl takový úplně ohromený a říkal: „Víš, my jsme tam tak stáli s Havlem a ti velvyslanci odjížděli limuzínami a Havel se na mě obrátil a řekl: A kdy my už takhle pojedem?“ A Bohumír byl úplně šokovaný a je fakt, že pak se to takhle rozdělilo... Ta hrstka idealistů, kteří bojovali o to, aby Charta zůstala, a potom ti, kteří už mají tu odměnu svou. Já bych řekla, že tohle je ta dělicí čára – jedni už mají odměnu svou, už ji získali tady, a to on*

²⁰ MEJDROVÁ, H., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 48.

²¹ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

nechtěl...“²²

2.2. Významné události

7. července 1985 se Bohumír Janát účastnil křesťanského shromáždění na Velehradě, které na něj velmi zapůsobilo. Na malém prostoru se tísnil stotisícový dav, v němž vládl pocit pevnosti a jednoty. Janát se ve své reflexi „Velehrad“ pokoušel vystihnout slovy asi těžko popsitelnou atmosféru duchovní svobody, moci a pravdy. Lidé cítili, že jsou právě součástí důležitého mezníku, cítili duchovní vítězství, převahu moci víry nad politickou moci. Dav se na Velehradě projevoval svobodně a neustrašeně, při promluvě ministra kultury, který v tu chvíli reprezentoval celou totalitní moc, zaznívaly výkřiky, posměch, skandování. V těchto projevech přitom nebyla jen revolta vůči režimu, ale spolu s ní i touha, aby nic světského nevstupovalo do silné duchovní atmosféry, aby nebyla pošpiněna vzácnost chvíle. Na konci své reflexe zážitku z Velehradu vyslovuje Janát naději, že dojde k politickému převratu. Akt revoluce však není v lidských rukou, ale v rukou Božích, člověk se má starat „pouze“ o spásu své duše. Tím Janát rozhodně nevyzývá k rezignaci či nezájmu o veřejné dění, spíše v důvěru v Boží jednání v této záležitosti a v to, že když se člověk stará o svou spásu, šíří tím pravdu a svobodu i ve svém okolí: *„Na cestě boje o spásu vlastní duše člověk nutně osvobozuje i druhé lidi. Na cestě boje o moc nad bližními ztrácí sám sebe a zároveň šíří a upevňuje lidské otroctví... nám nepatří boj o dějiny, které se dějí s námi i jaksí nad námi, ani boj o radikální změnu světa, která jistě nastane a jejíž provedení a lhůta nejsou v lidských rukou, ale že člověku náleží především boj o vlastní duši.“*²³

10. prosince 1987 se měl Janát zúčastnit manifestace u pomníku Mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí u příležitosti Mezinárodního dne lidských práv OSN (výročí vzniku Všeobecné deklarace lidských práv). Toto shromáždění bylo zakázáno, Bohumíra Janáta odvezla hned ráno VB na stanici, kde byl držen deset hodin, a nebylo mu ani umožněno odejít včas do práce. Janát poté napsal rozhořčený dopis ministrově vnitra. O rok později (10. 12. 1988) při stejné

²² Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

²³ JANÁT, B.: *Velehrad*, Rozmluvy – Literární a filozofická revue, Londýn 1986, str. 6.

příležitosti – tentokrát se ovšem jednalo o jubilejních 40 let od vzniku Všeobecné deklarace lidských práv – se konala manifestace na Škroupově náměstí. Obvodní národní výbor v Praze 1 zakázal veřejné setkání na Václavském náměstí. K velkému překvapení chartistů je však poslal projednat celou záležitost ještě na Národní výbor hl. Města Prahy a Obvodní výbor v Praze 3 a ty povolily shromáždění na Škroupově náměstí. Účastníkům sice nebyla manifestace nijak usnadněna po technické stránce, nikdo nevyšel vstříct jejich požadavkům na technické zázemí, také byla celá akce pomluvena v Rudém právu, přesto chartisté považovali povolení manifestace státními orgány za malé vítězství. Bohumír Janát zde přednesl projev o smyslu a poslání Charty 77. V tomto projevu otevřeně prohlásil, že úkolem vlády je, jak řekl Thomas Jefferson, vládnout co nejméně, stát by tedy měl zajistit občanům prostor pro jejich život ve svobodě, tvořivosti a důstojnosti. Vyslovil se proti vůli všech totalitních režimů manipulovat s životy občanů - včetně jejich nejsoukromějších záležitostí - a pro potřebu bojovat za lidská práva a za pravdu tak, jak to činily i jiné postavy v dějinách, např. Masaryk. Zároveň odušil blížící se zlom v podobě Sametové revoluce. „*Ti, kdo v naší zemi budou bojovat za lidská práva a usilovat o lepší a pravdivější svět, nebudou již nikdy sami, neboť ve svém dějinném zázemí mohou cítit mnoho velkých a mocných postav naší a světové historie a budou snad nalézat stále více spojenců i v řadách svých současníků. A budiž mi dovoleno vyjádřit naději, že jejich boj, jak ukáže blízká budoucnost, nebude marný.*“²⁴

Ve dnech 20. výročí okupace, 20. srpna 1988, byl Bohumír Janát spolu s dalšími dvěma mluvčími Charty 77, Stanislavem Devátým a Milošem Hájkem, zatčen na cestě k sovětskému velvyslanectví v Praze. Na tomto velvyslavenství chtěli předat dokument Charty 77 kriticky reflektující vojenský zásah v Československu i období normalizace. 21. srpna se pak v Praze odehrály demonstrace na Václavském i Staroměstském náměstí, které však neiniciovala Charta 77. Mluvčí Charty byli dohodnuti, že pouze symbolicky položí květiny u sochy sv. Václava, nikdo z nich se však na Václavské náměstí nedostal. Bohumír Janát byl i se svou ženou Alenou zatčen, když se vraceli domů z kostela sv. Jakuba.

²⁴ JANÁT, B.: *Projev na Škroupově náměstí ze dne 10.12. 1988*, In: Bohumír Janát: *Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 69.

Demonstrace tedy probíhaly nezávisle na osobách mluvčích Charty, totalitní režim proti demonstrujícím tvrdě zasahoval, řada lidí byla zatčena, někteří zraněni. Janát se svou ženou byli z vazby propuštěni a vraceli se domů přes Václavské náměstí, kde byli opět zatčeni a odvezeni do vězení Ruzyně. Alena Janátová byla propuštěna po 24 hodinách, její muž až po dvou dnech.

Velmi tvrdý zásah pak předvedla totalitní moc rovněž proti shromáždění 28. října 1988, které pořádali chartisté spolu s dalšími organizacemi. Došlo na zatýkání, vodní děla, bití obušky, slzný plyn, dokonce vyjely i obrněné vozy.

V říjnu 1989 se Janát pokoušel získat povolení k cestě do Itálie, chtěl se podívat do Říma u příležitosti svatořečení Anežky Přemyslovny. Výjezd do zahraničí mu byl zamítnut, protože jeho cesta „*není v souladu se státními zájmy ČSSR.*“²⁵

Listopadový převrat znamenal pro Bohumíra Janáta událost zázračného rozměru. Zároveň se však – jak se později ukázalo – právem obával, jak tuto velkou příležitost dokáže český národ využít, čím zaplní nově otevřený prostor, prostor dosud nepředstavitelné svobody. „*Událost pravdy – tak, jak se v rozměru nejčerstvější historie odehrála kupř. při pádu komunistické totality v roce 1989 – představuje zjevení neskonalé mohutné otevřenosti, jež láme všechna pouta, do nichž se minulost snažila uzavřít a zaklít budoucnost. Jestliže se v prostoru takovéto otevřenosti náhle ocitnou celé národy, jak tomu bylo v onom podivuhodném roce 1989, pak oním nebezpečím, jež představuje ideologie, je snaha rychle okupovat tento prostor, nedat čas k usebrání a hlubší reflexi, hekticitou politických pohybů a lavinou formálních změn zamlžit opravdu podstatnou šanci...*“²⁶

2.3. Inspirátoři H.D Thoreau a J.S. Dunne

K americkým myslitelům Henrymu Davidu Thoreauovi (1817-1862) a Johnu S. Dunnovi (1929) se Bohumír Janát hlásil jako k těm, kdo ho svým dílem

²⁵ Dokument Obvodní správy Sboru národní bezpečnosti, Oddělení pasů, Krakovská 1, Praha, ze dne 27. 10. 1989.

²⁶ JANÁT, B.: *Pravda a ideologie*, Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 141.

velmi ovlivnili. Jejich pracemi se zabýval od 80. let, kdy v samizdatu vyšla studie „John S. Dunne – americký poutník k obzorům všeobecné naděje“. V letech devadesátých pak Janát tři své práce věnoval Thoreauovi a jednu Dunnovi. Dunnovy knihy také překládal a pasáže z díla „Čas a mythus“ použil v několika jiných svých studiích.

H.D. Thoreaua zařazuje sám Janát v úvodu k jedné ze svých prací o něm mezi americké transcendentalisty, kteří byli ovlivněni Platónem, židovsko-křesťanskou tradicí, anglickými romantiky i anglickým puritánským protestantismem, Evropa je naopak v té době zahlcena objektivistickým a pozitivistickým myšlením. Pro americké transcendentalisty je tedy charakteristická jejich výzva k transcendenci, čímž jsou Bohumíru Janátovi velmi blízcí. Janát vidí kořeny této výzvy už v Abrahamově uposlechnutí Božího pokynu, aby vyšel ze své země do Kanaanu, v Mojžíšově vyjití z Egypta nebo v Platónově podobenství o jeskyni.

V Janátových pracích se několikrát opakuje určitá myšlenka inspirovaná Thoreauem. Thoreau i Janát ji živě zakoušeli – ať už v demokratické, či v totalitní době – ve svých každodenních zápasech: zákony ryze lidské, světské, zákony společnosti a státu mohou stát v protikladu k naší vnitřní mravnosti, která má transcendentní ráz, je vázána na svět překračující horizont tohoto života. Člověk tedy žije v archetypálním konfliktu mezi světem pozemským a nadpozemským, ačkoliv v moderní a postmoderní době se toto napětí stírá: „*Jestliže po celá tisíciletí byla charakterizována základní situace člověka v dějinách napětím mezi světem tímto a oním druhým světem, pak v moderní době proces sekularizace vede k redukci světa na jeden jediný rozměr, v němž vládne smrtelnost, časovost, pomíjivost, na rozměr, z něhož se vytrácí věčnost a kde světlo božských idejí je nahrazováno světlem lidského rozumu.*“²⁷ Ačkoliv od renesance a osvícenství roste akcentace ryze lidského oproti božskému - Janát tento vývoj popisuje jako posun od vertikály k horizontále a od sakrálního k profánnímu, dále jako mohutný nárůst sebejistoty subjektu – objevuje se v polovině 19. století v USA transcendentalistický

²⁷ JANÁT, B.: *Thoreauova transcendentální pouť do Svaté Země*, Česká mysl, roč. XLII 1-2, Jednota filosofická, Praha 1992, str. 72.

protiproud a H.D. Thoreau: „*myslitel pokory před Bohem a zároveň hlasatel šlechetné revolty proti státu.*“²⁸ Janát na něm oceňoval právě jeho touhu a schopnost vnímat transcendentní přesah v našem světě, v konkrétní každodenní zkušenosti. O Thoreauovi mluví jako o člověku, který vnesl metafyziku do přírody, přírodu vnímá jako místo původní radostné harmonie. Zároveň ho však nelze přirovnat k Rousseauovi, Thoreau nesní o lidském návratu ke stavu šťastného divocha, ví, že to již není možné, že vývoj spěje nezadržitelně kupředu, příroda mu ale přináší vizi jiného světa přesahujícího ten náš. Zároveň ale také Thoreau není naivním propagátorem odchodu z civilizace do přírody, ten sám o sobě nezaručí člověku vnitřní harmonii, hledání niterného pokoje je celoživotní cestou. H.D. Thoreau je pro Janáta inspirující nejen zaměřením k transcendenci, ale také svým kriticko-revoltujícím postojem, je u něj totiž „*výrazný motiv duchovní revolty vůči politické moci a instituci státu... Thoreau byl myslitelem, který cosi navýsost podstatného chránil a proti čemusi velmi nebezpečnému bojoval.*“²⁹

V České mysli v roce 1992 vyšla další Janátova práce o H.D. Thoreauovi - „*Thoreauova transcendentální pouť do Svaté Země*“, zabývá se v ní Thoreauovou esejí *Walking*. Tato esej vyšla v roce Thoreauova úmrtí a stěžejním pojmem v ní je pojem „*saunterring*“ (putování do Svaté Země). Nejde jen o chůzi v doslovném slova smyslu, ale především o pohyb filozofické mysli, „*obraz pouti do Svaté Země se Thoreauovi stává archetypem duchovní cesty člověka.*“³⁰ Putování do Svaté Země je tedy metaforou vlastního duchovního úsilí. Thoreau svůj život pojímá jako transcendentální pouť do Svaté Země, jako duchovní cestu ke stavu vnitřní harmonie, pokoje, niternému míru, spočinutí ve vztahu ke Stvořiteli a přírodě. Jak již bylo řečeno, k tomuto vnitřnímu uspokojení nestačí pouhý odchod z civilizace, jedná se o celoživotní úsilí každého člověka. Je tu patrné, jak byl Thoreau Janátovi blízký svým vnímáním konfliktu mezi vlastním mravním cítěním a státem, mezi jedincem a křivkovsky odliščenou, anonymní politickou mocí. Janát v práci popisuje, jaké spory vedl Thoreau s americkou vládou (federální i vládou státu

²⁸ JANÁT, B.: *Thoreauova transcendentální pouť do Svaté Země*, Česká mysl, roč. XLII 1-2, Jednota filosofická, Praha 1992, str. 73.

²⁹ Tamtéž, str. 71.

³⁰ Tamtéž, str. 70.

Massachusetts). Týkaly se jeho nesouhlasu s válkou proti Mexiku, kampaně na zrušení otroctví a obhajoby osobnosti kapitána Johna Browna. Může se zdát, že Thoreau byl v podstatě revolucionářem, rebelem, anarchistou. Janát ale odmítá, že by Thoreauova osobnost měla být spojována s těmito nálepkami, v jeho postoji vidí cosi hlubšího než zájmovou, politickou či ideovou příslušnost, vnímá u něj odstup, nadhled, transcendentní perspektivu. Thoreau netouží po revoluci, nechce měnit svět, chce pouze zachovat vlastní já, čistotu svědomí, cestu ke spáse, „*setrvává skromně na bázi vlastní odpovědnosti za individuální osud...*“³¹

Bohumír Janát také vidí Thoreaua jako filozofa velmi aktuálního pro postmoderní dobu. Thoreau, podle něj, již ve své době vytušil základní problémy budoucího 20. století a již ve své době se jim dokázal stavět na odpor. Těmito dvěma v současnosti problémovými sférami, „*vzhledem k nimž je Thoreauova filosofie ne-li přímo klasickou formulací problému, tak rozhodně povzbudivým náznakem a inspirací k jeho řešení*“ jsou „*otázka harmonického, moudrého vztahu člověka k přírodě a k životu vůbec*“ a „*věc obrany lidských práv a zpevnění individuality člověka tváří v tvář mohutnému odosobňujícímu tlaku moderního státu.*“³² K těmto sférám si Thoreau vybudoval během svého života radikální postoj, postoj autentické volby vlastní cesty, která šla proti oficiální ideologii.

Pro Janáta je Thoreau dokonce jakýmsi předchůdcem chartistů, tím, kdo nevědomky již ve své době uplatňoval základní ideje Charty 77: „*Thoreau již v polovině minulého století uskutečňoval ideu moci bezmocných a koncept nepolitické politiky.*“³³ Jeho apolitičnost je opět něco, co na něm Janát oceňuje. Thoreau nechtěl mít žádného vůdce, ani, jak je v zastupitelské demokracii běžné, delegovat svá práva na určitého zástupce, nechtěl se dokonce ani sám stát zástupcem jiných, nechodil k volbám, nebyl členem žádné strany, hnutí či skupiny. Janát se domnívá, že před pohlcením politickým světem byl Thoreau chráněn kvůli svému prostému způsobu života a spjatosti s přírodou. Konfliktu se státem se ovšem nevyhnul – na protest proti válce s Mexikem přestal platit daně a byl zatčen. Tento incident

³¹ JANÁT, B.: *Pokorný rebel Henry David Thoreau*, Filosofický časopis, roč. 38, č. 3, Praha 1990, str. 278.

³² Tamtéž, str. 274.

³³ JANÁT, B.: *Thoreauova transcendentální pouť do Svaté Země*, Česká mysl, roč. XLII 1-2, Jednota filosofická, Praha 1992, str. 76.

zapříčinil, že Thoreau ztratil veškeré zbytky úcty vůči státu. Janát vysvětluje, že Thoreau skutečně nebyl jakýmsi anarchistou, naopak – byl vlastencem, uvědomoval si nutnost existence vlády, jeho osobní přesvědčení, jeho svědomí však bylo v konfliktu s rozhodnutími státu (poprava Johna Browna, tolerování otroctví) a nedovolovalo mu stát respektovat.

Janáta pojí dále s Thoreauem ryzí křesťanství, přičemž oba vnímají rozpor mezi sférou duchovní a politickou. Janát píše, že Thoreau vidí problém moci a vládnutí v nedějinné duchovní perspektivě, konflikt pozemské vlády s vládou Boží je pro něj čímsi trvalým, nezměnitelným, prohlašuje, že vláda vždy křížuje Krista. Nový zákon pro něj stojí nad všemi vládami světa, vlády mu podléhají, ale nerespektují ho. Thoreau ví, že vláda musí existovat, je to pro něj nutné zlo, vždy zdůrazňuje svrchovanou Boží moc a sám pro sebe volí život apolitický, prostý a osamělý. Na rozdíl od Bohumíra Janáta byl Thoreau i kritikem církve jako instituce a neúčastnil se bohoslužeb. Janát píše, že „*chrámem mu byla příroda.*“³⁴ Janát hluboce obdivoval Thoreauovo celoživotní hledání Pravdy, schopnost nenechat se pohltit tímto světem, ale mít před sebou neustálou perpektivu světa věčného. „*Filosofie jakožto uskutečňování transcendentální ideje, tak jak ji traktoval H.D. Thoreau, je stavěním mostu mezi časem a věčností, hledáním spojnice světa tohoto a světa onoho či alespoň bránění tomuto světu, aby se uzavřel do sebeuvěznující imanence.*“³⁵

Bohumír Janát ale dokáže být k Thoreauovi i nečekaně kritický, a to především když hovoří o vztahu Thoreaua k Bohu. To je oblast, v níž se tyto dva myslitelé do určité míry rozcházejí. Podle Janáta je totiž Thoreau vůči Bohu v přílišné distanci, vidí ho jako Tvůrce, nikoli však Otce, či dokonce přítele, vnímá Boha nad sebou, nesetkává se s ním ve své duši, protože sám sebe chápe jako příliš nicotného a nehodného přátelského vztahu se Stvořitelem všehomíra. Tento postoj nazývá Janát „*sebezničující pseudopokorou*“³⁶ a domnívá se, že Thoreau ji volí záměrně, je pro něj pohodlnější než se odvážit vstoupit do opravdu blízkého vztahu

³⁴ JANÁT, B.: *Thoreauova transcendentální pouť do Svaté Země*, Česká mysl, roč. XLII 1-2, Jednota filosofická, Praha 1992, str. 79.

³⁵ Tamtéž, str. 81.

³⁶ JANÁT, B.: *Pokorný rebel Henry David Thoreau*, Filosofický časopis, roč. 38, č. 3, Praha 1990, str. 278.

s Bohem. „Svými konkrétními náboženskými sympatiemi se Thoreau pohybuje v prostoru mezi křesťanstvím a buddhismem, snad blíže oblakům nirvány než branám království Božího.“³⁷ Dále Janát vidí určité nebezpečí i v Thoreauově programové samotě. Na jednu stranu do určité míry obdivuje Thoreauovo rozhodnutí žít jinak, než je zvykem, jít svou cestou, to, že „mu byl cizí materialistický, měšťácký a pragmatický životní styl jeho spoluobčanů, kteří pod loajální maskou prosperujících farmářů, obchodníků, průmyslníků, učitelů atd. skrývali – jak to cítil – vnitřní život tichého zoufalství“³⁸, na druhou stranu Janát upozorňuje na určité pokušení, které v sobě odchod do samoty skrývá. „Filosof se může stát zajatcem vlastní nezávislosti a vězněm vlastní hrdosti, která bývá čestnou, vždy však poněkud uzavírající reakcí na odmítnutí.“³⁹ Janát poukazuje na to, že Thoreaua vedla do přírody částečně i uražená ješitnost, hrdost a pýcha na vlastní nezávislost, která plynula ze strachu, že bude společností odmítnut. Janát vyloženě hovoří o Thoreauově „strachu z člověka a nedostatečné jistotě v Bohu.“⁴⁰ Tato bojácnost a nejistota je něčím, co bylo právě Janátovi vždy cizí, jako příčinu těchto vlastností u Thoreaua vidí Janát právě onen příliš vágní vztah k Bohu. Protože „postavit se tváří k Bohu, přijmout jeho ústřední dějinný čin v Kristu a chopit se podané ruky znamená odložit bojácnost a přestat skrývat svou hlavu...“⁴¹ To je něco, co Janát zakoušel ve svém vlastním životě a u Thoreaua postrádá.

John S. Dunne je současným americkým filozofem, zároveň katolickým knězem a profesorem teologie na University of Notre Dame v Indianě. Bohumír Janát přeložil do češtiny dvě Dunnovy knihy: „Čas a mythos“ a „Cesta do samoty a znovu zpět do lidského kruhu.“ Ve své práci „John S. Dunne – Poutník naděje v čase postmoderní skepse“ Janát píše, že Dunne je obtížně zařaditelný k nějakému myšlenkovému proudu. „Jeho metodou je dialog se znovuoživými příběhy, naslouchání tónům jejich vyprávění a oslovování jejich nedopovězeného smyslu.“⁴²

³⁷ JANÁT, B.: *Pokorný rebel Henry David Thoreau*, Filosofický časopis, roč. 38, č. 3, Praha 1990, str. 278.

³⁸ Tamtéž, str. 274.

³⁹ Tamtéž, str. 279.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² JANÁT, B.: *John S. Dunne – Americký poutník k obzorům všeobecné naděje*, In: Samizdatový Kritický sborník, Praha 1982.

Čímž sám inspiroval proud tzv. narrativní teologie, která „svým zvýrazňováním hodnoty mythu, symbolu, tajemství, příběhu, intuice i horizontu neznáma tvoří ve spektru současné křesťanské spirituality určitý harmonisující kontrapunkt vzhledem k tendencím sekularizace, demytologizace či přímo odnáboženštění, jež se projeví zejména v novodobém protestantském myšlení.“⁴³ Janát pojmenovává Dunna jako „Gilgameše dvacátého století“⁴⁴ a především pak také jako poutníka, tedy toho, kdo není úplně zakotvený v jistotách tohoto světa, kdo je neustále na (především myšlenkové, duchovní) cestě, kdo neustále hledá a touží, putuje „za poznáním a uctěním pravdy v její universální podobě.“⁴⁵ Janát velmi oceňuje právě tuto Dunnovu schopnost nevázat se zcela na tento svět, neuzavírat se do jeho schémat, ale neustále hledat a neustále se vztahovat ke světu věčnému, k transcendentní naději.

Bohumír Janát se nechává inspirovat Dunnem ve svých kritických pracích o moderním a postmoderním myšlení. Ve studiích „Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí“ (rovněž o něm v kapitole 3.4.) a „Goethův Faust jako archetyp moderní kultury“ (v kapitole 3.6.) přímo využívá Dunnovu knihu *Čas a mythos*. V ní se Dunne pokouší rozčlenit lidské dějiny na několik období podle toho, jak se lidé vyrovnávali s otázkou smrti. Pro Janátovu kritiku současnosti je důležitý hlavně popis posledního (čtvrtého) období, které Dunne charakterizuje jako dobu, kdy moderní člověk rezignuje na vizi věčného života a „...je v tomto světě prochvíván neklidem, úzkostí a hektickým úsilím dosáhnout v konečném čase maximálního rozsahu zkušenosti.“⁴⁶ Dunne tvrdí, že celé moderní a postmoderní období vystihuje novodobý Odysseus z románu Nikose Kazantzakise – ten prožil duchovní ořes, zavrhl pojem Boha jako takový a smyslem života se mu stává prozkoumávat zemi, „...projít celou škálu zkušenosti lidské existence tak, aby smrt, až přijde, našla jen prázdno po bytosti, která již naplnila všechny své možnosti v čase.“⁴⁷ Janáta právě

⁴³ JANÁT, B.: *John S. Dunne – Poutník naděje v čase postmoderní skepse*, Salve, roč. II., č. 3, Olomouc 1992, str. 50.

⁴⁴ JANÁT, B.: *John S. Dunne – Americký poutník k obzorům všeobecné naděje*, Samizdatový Kritický sborník, Praha 1982.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ JANÁT, B.: *John S. Dunne – Poutník naděje v čase postmoderní skepse*, Salve, ročník II., číslo 3, Olomouc 1992, str. 51.

⁴⁷ Tamtéž, str. 52.

tento příměr románového hrdiny k modernímu/postmodernímu člověku velmi oslovuje a používá ho ve své kritice novodobého myšlení.

2.4. T.G. Masaryk a F. Nietzsche

Filozofům T.G. Masarykovi a F. Nietzschemu věnoval Bohumír Janát několik svých studií. Nietzscheho četl hojně již na filozofické fakultě, názorově se s ním rozcházel, obdivoval však jeho schopnost vystihnout charakter moderního myšlení. Nejednou využívá názory tohoto filozofa ve svých studiích kritizujících současnou společnost. Masarykovy práce pak byly pro Janáta oporou a inspirací především v době disentu. Masaryk mu byl blízký myšlenkově i svými postoji, Janáta hluboce oslovilo zejména Masarykovo slovo „Ježíš, ne Caesar.“ Toto krédo přijímal za vlastní, cítil ho jako aktuální pro dobu totalitní i polistopadovou. Přes protichůdnost těchto dvou myslitelů dokázal Janát v jejich filozofických systémech nalézt určité společné body: *„Dominantním motivem myšlení obou filosofů se stala idea věčnosti, hermeneutickým klíčem k pochopení jejich duchovního zápasu byla pro ně aktuální otázka smyslu a hodnoty křesťanství a oba dva s ethosem hlubokého kriticismu prožívali atmosféru své doby.“*⁴⁸ Masaryk i Nietzsche byli navíc oba dva určitým způsobem propojeni s Goethem. Stejně jako Janát se nechávali inspirovat tragédií Faust.

Již v 80. letech napsal Bohumír Janát dvě masarykovské studie. V letech 90. pak práci „Filosofie a víra ve spravedlivý svět“, ve které se zamýšlí nad stavem současné společnosti a staví do kontrapozice poselství Sókrata a Nietzscheho. Na tuto jeho studii polemicky reagoval Ladislav Major (od roku 1966 člen katedry filozofie/Ústavu pro filozofii a religionistiku Filozofické fakulty Univerzity Karlovy). Bohumír Janát jako odpověď napsal „Nietzschovo kladivo na metafysiku“. Dále ještě v 90. letech vznikla delší srovnávací studie „Masaryk a Nietzsche“ a „Masarykovo slovo 'Ježíš, ne Caesar'“. Nietzscheova a Masarykova

⁴⁸ JANÁT, B.: *Masaryk a Nietzsche*, Filozofický časopis, roč. XLIV, č. 2, Filozofický ústav AV ČR, Praha 1996, str. 179.

filozofie je však často zmiňována i v jiných Janátových pracích.

V delším pojednání „T.G. Masaryk a otevřenost české otázky“ z roku 1980 se Janát obrací k osobě Masaryka a k znovupoložení české otázky jako k tomu, co by nám mohlo pomoci hledat českou národní identitu.

Krédo „Ježíš, ne Caesar“, které Janát s oblibou zmiňoval v různých pracích i v korespondenci, pochází z Masarykova spisu Světová revoluce, jeho poslední věta v úplnosti zní: „Ježíš, ne Caesar, opakuj – toť smysl našich dějin a demokracie.“ Bohumír Janát se nad tímto výrokem zamýšlel z různých úhlů – jak v kontextu Masarykovy doby, tak i v kontextu doby současné, viděl totiž v tomto slovu určité nadčasové poselství překračující historický rámeček 1. republiky: „...jako kdyby Masaryk vyslovil proroctví překračující jeho samotného a řekl slovo, které nikoliv sám vymyslel, nýbrž které mu bylo dáno.“⁴⁹ Masaryk vycházel ze svého postoje k náboženství a církvi – katolicismus byl v jeho očích definitivně spojen s nenáviděnou monarchií, s nátlakem, politikou, prázdnotou vnějškovostí... a tím zdiskreditován. Oproti tomu Masaryk prosazuje protestantismus, přímý vztah s Bohem bez jakýchkoliv zprostředkovatelů, vztah živý a autentický. V „Caesarovi“ tedy vidí „*univerzální centralizovanou mocnost, která si nárokuje vládu nad tím nejcennějším v člověku, nad lidsky svobodnou, niternou, individuální cestou uskutečňování Božího záměru. Duch římského impéria znamená Masarykovi náboženství diktované politikou a státem.*“⁵⁰ Pro Bohumíra Janáta tak znamená tento výrok neustálou připomínku toho, co je v lidském životě podstatné, co nesmí být ničím upozaděno, čemu dávat přednost – světu věčnému, nikoli časnému. Tato věta upřednostňuje člověka jako homo metaphysicus a homo religiosus před člověkem jako homo oeconomicus a homo politicus. „*Zdůrazňuje princip víry a varuje před principem politiky.*“⁵¹ Žádné záležitosti politické, mocenské, ekonomické apod. nemají zastínit pohled na Krista.

Bohumír Janát byl názorově blízký Masarykovi, Nietzschova filozofie mu není vlastní, ve srovnávací studii „Masaryk a Nietzsche“ i v jiných svých pracích

⁴⁹ JANÁT, B.: *Masarykovo slovo „Ježíš, ne Caesar“*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 101.

⁵⁰ Tamtéž, str. 103.

⁵¹ JANÁT, B.: *Domov jako metafyzický horizont lidského života (Několik myšlenek k filosofii domova)*, Filosofický časopis, roč. XL, č. 3, Praha 1992, str. 392.

mu však přiznává nespornou myšlenkovou originalitu a připomíná, že již Patočka napsal: „*Nietzsche byl první, kdo odmítl zásadně 'onen svět'*.“⁵² dále Janát považuje za obdivuhodný Nietzscheho profetismus, hloubku a dokonalou jasnozřivost vize stavu moderní a postmoderní společnosti, ono „*proroctví o příchodu epochy nihilismu, kdy se po ztrátě transcendentního horizontu západní dějiny zhroutí do událostí kupčení, politického handrkování a malodušného přežívání, to vše ve stínu katastrof, všeobecné nejistoty, revolucí a válek*.“⁵³ Janát se domníval, že Nietzscheho vůle k moci, je opravdu tím, co ovládlo postmoderní dobu, vítězství vůle k moci pak pramení ze současného nihilismu – popření transcendentna, věčnosti. „*Pro život lidí v civilizaci, která ztratila hodnotu věčnosti... stává se odpovědí na otázku smyslu vlastní existence jediné: maximalizace zisku, moci, slávy, bohatství a požitku*.“⁵⁴ Co však Janát Nietzscheovi vyčítá je to, že nejen dokonale diagnostikoval nihilismus moderního věku, ale také k němu sám přispěl. Častokrát pak kritizuje především Nietzscheovu ideu věčného návratu téhož: „*Pakliže se však všechno s osudovou nutností skutečně vrací v nerozlomitelném kosmickém kruhu, potom vývoj od zvířete k člověku a od člověka k nadčlověku se bude znovu opakovat, vše má svůj počátek, vzestup a pád a tak donekonečna; jsme pouze figurkami nesenými tímto velkým kruhovým pohybem – brána nihilistického fatalismu se otevírá dokořán... v metafyzice celku si poněkud protičeří a dává zelenou silám, kterými jsou vůle k moci a nihilismus, z nichž chtěl původně nalézt osvobodivé východisko*.“⁵⁵

S Masarykem sdílel Janát náboženské přesvědčení, zatímco Nietzsche je v konfliktu s dosavadním hodnotovým systémem a tradicí: „*Hermeneutickým horizontem celého Nietzscheova díla je polemika s křesťanstvím a snaha překonat je „vyšším“ typem víry*.“⁵⁶ Jak již bylo řečeno, Nietzsche je propojen s - pro Janáta tak inspirujícím - Goethovým Faustem. Vždyť klíčový pojem Nietzscheovy filozofie

⁵² PATOČKA, J.: *Dvě studie o Masarykovi*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1980, str. 132.

⁵³ JANÁT, B.: *Filosofie a víra ve spravedlivý svět*, Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 146-147.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ JANÁT, B.: *Domov jako metafyzický horizont lidského života (Několik myšlenek k filosofii domova)*, Filosofický časopis, roč. XL, č. 3, Praha 1992, str. 391-392.

⁵⁶ JANÁT, B.: *Masaryk a Nietzsche*, Filosofický časopis, roč. XLIV, č. 2, Filosofický ústav AV ČR, Praha 1996, str. 180.

„nadčlověk“ se poprvé objevuje v této tragédii, když ho pronáší Duch země, se kterým se Faust na počátku díla chtěl spojit. Nietzsche Goetha uznával: „*Nietzsche, jako celá generace evropských intelektuálů, faustovskou poetiku a metafyziku promyslel, zažil a vstřebal a Goethe je pro něho jedním z mála autorů, pro něž nešetří slovem obdivu.*“⁵⁷ Janát připomíná, že i přes Nietzscheho odpor ke křesťanskému náboženství a z něj vyrůstající morálky, jeho dílo v podstatě vychází z těchto tradic, nechává se jimi inspirovat. „...*Zarathustra vyhláší rozhodný boj dosavadní duchovní, mravní a náboženské tradici, třebaže tak činí zjevně inspirován velkými postavami Starého a Nového zákona. Jako Mojžíš láme staré a přináší nové desky hodnot; jako Jan Křtitel připravuje cestu tomu, kdo je vyšší; jako Ježíš kolem sebe shromažďuje své učedníky... Celý ten silný a přesvědčivý patos Nietzscheho myšlenky se sytí zákonodárným, prorockým a evangelijním duchem biblických revelací. A přece se Nietzsche staví do rozhodné kontrapozice vůči judaismu a křesťanství.*“⁵⁸ Nietzscheho ideál nadčlověka se tak – přestože měl být původně perspektivou budoucnosti – nakonec obrací do minulosti, k již známým vzorům. Nietzscheho popření morálních hodnot, znegování Desatera a všeho, co se k němu váže, argument, že důležitější je ponechání přirozených možností, to vše působí na Janáta jako „*truchlivý, sebeničitelský počin.*“⁵⁹ Kromě tohoto negování tradice, z níž přesto vychází, kritizuje Janát i to, že v Nietzscheho filozofii - tím, že odmítl transcenci - zcela chybí ontologický rozměr pojmu věčnosti, Nietzscheho tak uniká „*věčnost, coby sféra, kde smrt a zánik pozbývá své absolutní moci nad životem.*“⁶⁰

Masaryk je velmi blízký Janátovi (a také Goethovi) ve svém tvrzení, že základním tématem lidských dějin je konflikt mezi vírou a ateismem, a také v tom, že vidí příčiny duchovní, mravní a politické krize v odklonu od víry. Goethův Faust, resp. faustovská existence je pro Masaryka, stejně jako pro Janáta, východiskem pro kritiku moderní doby, ačkoliv se v této problematice ne zcela shodují. Janát

⁵⁷ JANÁT, B.: *Masaryk a Nietzsche*, Filosofický časopis, roč. XLIV, č. 2, Filosofický ústav AV ČR, Praha 1996, str. 181.

⁵⁸ Tamtéž, str. 182-183.

⁵⁹ Tamtéž, str. 188.

⁶⁰ Tamtéž.

označoval svůj přístup ke Goethově tragédii za hermeneutický, Masarykův pak za kritický (také v kapitole 3.5.). Masaryka považuje Janát, stejně jako Nietzscheho, za kritika doby, cosi podstatného je však odlišuje, Masaryk „*neaspiruje na roli zakladatele náboženství či proroka nové víry, nýbrž právě v konfliktu s převládajícím pozitivistickým a liberálním duchem své současnosti zůstává v horizontu tradice.*“⁶¹ Jeho ideami jsou autentické křesťanství a humanita. Nietzscheovu filozofii Masaryk ve svých spisech často kritizuje, nicméně archetypem metafyzického titanismu mu není Zarathustra, ale právě Goethův Faust, v němž vidí ztělesnění egoismu a negace, v tomto mu Faust a Mefistofeles srůstají v jednu postavu. „*Ztráta živé sympatie k bližnímu, stále hlubší propadání do subjektivismu, zaujatost sebeuskutečněním ve vlastním díle, a především fascinace negací coby tvořivým principem je z Masarykova pohledu chorobou moderního myšlení... d'ábel povýšený na vývojový princip stává se nezbytným motorem lidských dějin.*“⁶² Masaryk kritizuje hlavně následky Faustova jednání, jeho titánství – zničení Markétky a její rodiny, zničení poklidného krásného místa, kde žili Filemon a Baucis, pro Masaryka je Faust skutečný nadčlověk, titán, pro Masaryka je nepřijatelné „*faustovské poselství o tom, že k tomu, aby se člověk světsky uskutečnil, musí se zaplést s negací a vstoupit tak či onak do kontraktu s d'áblem...*“⁶³ Bohumír Janát viděl Fausta jako ztělesnění moderního člověka, ve svých soudech ovšem nebyl tak nekompromisně kritický jako Masaryk. Snažil se spíše uchopit poselství, které Goethovo dílo uchovává a kterým může promlouvat v postmoderní době.

Janát umí i k obdivovanému Masarykovi být také kritický a zná jeho slabá místa: „*V Masarykových spisech nalezneme i místa sporná, nedotažená, hluboce problematická, poznamenaná osvícenským entusiasmem pokroku, i více méně politickými hesly typu „Pryč od Říma“, pryč od oficiálního církevního křesťanství, pryč od katolicismu a ortodoxního protestantismu.*“⁶⁴ Pro Janáta jakožto pravověrného křesťana je také problematické Masarykovo oddělování víry v Boha a naděje na věčný život a jeho relativizace Písma. Hluboký a přesvědčivý uměl

⁶¹ JANÁT, B.: *Masaryk a Nietzsche*, Filosofický časopis, roč. XLIV, č. 2, Filosofický ústav AV ČR, Praha 1996, str. 189.

⁶² Tamtéž, str. 190.

⁶³ Tamtéž, str. 192.

⁶⁴ Tamtéž, str. 193.

Masaryk být, podle Janáta, v religiózním zdůvodnění demokracie a v celé její obhajobě.

Na závěr celého masarykovsko – nietzschovského srovnání Janát přemýšlí nad otázkou, který z těchto dvou filozofů je významnější pro současnost, kterého lze označit za myslitele 20. století. Masaryk se zabýval krizí moderní společnosti, ta je podle něj zapříčiněna oddělením od Boha, ztrátou autentického náboženství, domníval se, že vítězstvím v I. světové válce a vybudováním demokratického státu je krize překonána, Nietzsche naproti tomu křesťanství odmítl, nedočkal se příchodu nadčlověka a říše věčného návratu téhož, přesto se může spíše on než Masaryk mnohým jevit jako filozof 20. století. Bohumír Janát vzpomíná na polistopadovou naději, že myslitelem 20. století bude přeci jen Masaryk, že zvítězí křesťanská humanita, tato naděje ale postupně mizí: „...byli jsme svědky prolomení Faustova kruhu... a jsme svědky i jeho mocné znovuzavírající tendence.“⁶⁵ Dnešní doba je dobou sekularizace společnosti, starost o nesmrtelnost duše je vystřídána „rozhodnutím ke konečnosti.“⁶⁶ Janát konstatuje, že takovéto odříznutí transcendentní sféry z lidského života, rezignace na duchovní aktivity pak znamená větší soustředění se na aktivity tohoto světa, na množství konečných konkrétních cílů místo těch věčných, tudíž je pro dnešní dobu typická „hekticita faustovského permanentního spění, která brání současníkům zastavit se...“⁶⁷

Pokud chápeme Nietzsche a Masarykovu filozofii jako archetypální spor dvou principů – starosti o duši a vůle k moci, pak Janát došel k závěru, že Nietzsche je opravdu filozofem dneška, to je „reflexe fakticity“ a „tristní skutečnost“⁶⁸, ovšem zároveň burcuje – berme filozofii ne jako konstatování daného stavu, ale spíše jako „ontologicko etickou výzvu“⁶⁹, pak bude především Masarykova filozofie aktuální, silná a inspirující pro dnešní dobu.

Janátova studie „Filosofie a víra ve spravedlivý svět“, která vyšla v Listech roku 1993, patří mezi práce kritizující polistopadový vývoj české

⁶⁵ JANÁT, B.: *Masaryk a Nietzsche*, Filosofický časopis, roč. XLIV, č. 2, Filosofický ústav AV ČR, Praha 1996, str. 196.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž, str. 197.

⁶⁹ Tamtéž.

společnosti. Janát ostře odsuzuje současné politicko-ekonomické smýšlení, neschopnost navrátit se k evropské duchovní tradici, nadsazování materiálních hodnot apod. Ve své kritice pak vychází z širšího filozofického rámce: evropské dějiny se mu jeví jako neustálý konflikt dvou archetypálních duchovních principů. První princip zosobňuje Sókrates, v návaznosti na něj pak Platón, středověcí křesťanští myslitelé, Komenský, Masaryk, Patočka. Sókratovský archetyp je postaven na péči o duši, na mravnosti, orientaci k věčnosti, nikoli vázanosti k tomuto světu. Druhý – protikladný a z Janátova pohledu jednoznačně negativní – archetypální princip zosobňuje Nietzsche a jeho vůle k moci, popření morálky, hodnot, transcendence. Janát se domnívá, že postmoderní společnost je v kritickém stavu právě proto, že ji ovládá nietzschovský nihilistický princip, současný člověk se odklonil od sókratovské linie.

Na tuto Janátovu studii zareagoval filozof Ladislav Major svou polemickou statí „Bohumír Janát o Evropě a Nietzschevě dědictví.“ Vyčítá Janátovi, že k takovému výkladu nutně musí operovat s pojmy jako mravní sebezdokonalování, absolutní dobro a zlo, absolutní pravda a spravedlnost, a tím i s nesmrtelností duše, věčností. To jsou pro Janáta přirozeně používaná východiska. Major tyto skutečnosti však odkazuje do sféry víry: „*Filosofie však nemůže budovat na víře, musí stavět na rozumové evidenci, či alespoň se o to snažit.*“⁷⁰ Major však především kritizuje Janátův negativní pohled na Nietzscheho, zdá se mu příliš zjednodušený, schematizující, jednostranný. „*Přesto se ale musíme ohradit proti Janátově příliš jednostranně kritickému hodnocení Nietzscheva dědictví. Navzdory všemu nedostatečnému, problematickému totiž přináší také mnoho podnětného, kladného.*“⁷¹ Následuje vlastní Majorova interpretace Nietzscheovy filozofie, přičemž například hovoří o Nietzscheově kladném stanovisku k soucitu a toleranci, pokud jsou to postoje opravdové, nikoli pokrytecké, pokud vycházejí ze síly jedince, dále Major vysvětluje Nietzscheův postoj k věčnosti, který není odmítavý, promítá se do jeho ideji věčného návratu téhož – Nietzsche odmítá

⁷⁰ MAJOR, L.: *Bohumír Janát o Evropě a Nietzschevě dědictví*, Listy, roč. XXV, č. 3, Praha 1995, str. 97.

⁷¹ Tamtéž, str. 98.

metafyzickou věčností, ale touží po věčnosti spojené s tímto světem. Major také zpochybňuje Janátovo zařazení Masaryka a Patočky do metafyzické sókratovské linie – tedy do opozice vůči Nietzschevi. Hovoří o Masarykově vědeckém kriticismu, který ho spojuje s Nietzsche (protože podle Heideggera, je Nietzscheova vůle k moci a myšlenka věčného návratu téhož vyjádřením ducha novověké vědy a techniky). Patočka, podle Majora, neviděl původ krize moderního člověka v odklonu od víry jako Masaryk, ale „spíše je třeba ji vysvětlit z přetrvávající vlády idealistické metafyziky, ve své podstatě nihilistické. Jak patrně, Patočka zde nemá k Nietzschevi příliš daleko. Každopádně sympatizuje s Nietzscheovou kritikou „pravého světa“, tj. transcendentní věčnosti a nesmrtelnosti lidské duše...“⁷² Pro Majora je vzorem k přístupu k Nietzschevi (a k osobnostem filozofů obecně) právě Jan Patočka, který se vyvarovává schematismu: „Viděli jsme, že Patočkův přístup k Nietzschevi je věčný a diferencovaný. Domnívám se, že to je právě filozofické. Záměrná simplifikace a schematizace jakéhokoliv společensko-historického jevu v sobě skrývá nebezpečí nových mýtů.“⁷³

Takováto kritika se samozřejmě nemohla obejít bez Janátovy reakce, zvláště kvůli Majorově použití jména Jana Patočky při obhajobě vlastních tezí. Vyšla, stejně jako Majorova kritika, v listopadu 1995 v Listech s názvem „Nietzschovo kladivo na metafysiku“. Janát v ní obhajuje metafyziku jakožto integrální součást filozofie již od dob jejího vzniku, metafyzika má blízko k víře, vyjadřuje prazákladní lidskou touhu po transcendenci a jsou jí tedy přirozeně vlastní pojmy nesmrtelnosti duše, věčnosti či existence Boha. Janát uvádí vlastní interpretaci Nietzscheovy myšlenky věčného návratu téhož. Co je pro něj ale nejpodstatnější, je vyjádření se k odkazu Jana Patočky. Přiznává, že Patočkovu dílo je velmi rozsáhlé a ve studii „Kolem Masarykovy filosofie náboženství“, ze které Major čerpá svá stanoviska, můžeme skutečně cítit Patočkovu ovlivnění Heideggerem, a tím i Nietzsche. Přesto Janát zdůrazňuje, že Patočka byl filozoficky jednotný: „Vážně kladená otázka života v pravdě dává jednotu filosofii

⁷²MAJOR, L.: *Bohumír Janát o Evropě a Nietzschevě dědictví*, Listy, roč. XXV, č. 3, Praha 1995, str. 99.

⁷³ Tamtéž.

*Jana Patočky i T.G. Masaryka. Filosof může v daném okruhu otázek požadovat pozitivní vědeckou exaktnost, aniž by v širších horizontech musel ztracovat víru.*⁷⁴

Takto tedy původní pojednání o Nietzscheově filozofii ve vztahu k postmodernímu světu přerostlo nejen ve spor o Nietzscheho, ale i o odkaz Patočky, Masaryka či o definici a oprávněnost metafyziky.

⁷⁴ JANÁT, B.: *Nietzschovo kladivo na metafyziku*, Listy, roč. XXV, č. 3, Praha 1995, str. 103.

3. OD ROKU 1989

3.1. Návrat k profesi

Po revoluci se Bohumír Janát mohl vrátit ke své profesní dráze. V únoru 1990 projednala jeho případ komise pro nápravu křivd Psychologického ústavu ČSAV a dospěla k závěru, že „...okamžité propuštění PhDr. B. Janáta bylo nelegální a hrubou křivdou, v jejímž důsledku se nemohl 13 let uplatňovat ve své profesi a byl vystaven šikanování nejružnějšího druhu.“⁷⁵ Členové komise se jménem Psychologického ústavu Janátovi omluvili a znovu ho přijali do pracovního poměru. 1. března 1990 tak mohl Bohumír Janát znovu nastoupit do Psychologického ústavu ČSAV. Za tři roky tu publikoval dvacet dva článků (Česká mysl, Filosofický časopis, Československá psychologie, Teologické texty, Salve, Akord, Listy, Literární noviny atd.), promluvil na čtyřech mezinárodních konferencích a k tomu uskutečnil dalších jedenáct přednášek. Týkaly se filozofického tématu domova (Hledání domova jako hnací síla lidského životního příběhu, Filosofický problém domova, Filosofie domova), dále např. otázky víry v politice, ideje spravedlnosti nebo vztahu filozofie a ducha moderní doby. Přeložil (včetně předmluvy) dvě knihy: Čas a mythus Johna S. Dunna a Křesťanství, kapitalismus a demokracie od Michaela Novaka.

Jelikož v roce 1993 neobdržela Akademie věd ČR ze státního rozpočtu dostatečné množství financí, rozhodl se Výbor pro řízení pracovišť zrušit pobočku Psychologického ústavu AV ČR v Praze. 29. ledna 1993 tak obdrželi všichni zaměstnanci pražského Psychologického ústavu - včetně Bohumíra Janáta - výpověď. Ústav pak souhlasil s 30-40% redukcí svých finančních prostředků, čímž zamezil svému úplnému zrušení a zaměstnanci byli přijati zpět, ovšem s mnohem nižším platovým ohodnocením. Proto v březnu požádal Janát o rozvázání pracovního poměru z důvodu neadekvátního finančního ohodnocení za jeho práci.

⁷⁵ Zázpis z jednání komise pro nápravu křivd PsÚ ČSAV ze dne 8.2. 1990 v Praze.

Ústav mu však přislíbil napravení této situace, a tak Janát svou žádost stáhl.

Bohumír Janát paradoxně po převratu obtížně hledal platformu pro své texty. Jeho styl se nezměnil a kritická, přímá, zneklidňující zamyšlení byla i v nové době nepohodlná. Postupně zakotvil v Listech – exilovém časopise z roku 1971, působil v redakční radě a určitou dobu jako člen užšího redakčního okruhu, měl posuzovat rukopisy, o jejichž vydání se uvažovalo. *„Jeho nepsaným, avšak respektovaným posláním bylo dbát nad „duchovní rozměr“ časopisu. Starost, aby Listy alespoň čas od času obrátily čtenářův pohled od sporů a běžných otázek veřejného života k principům nadčasovým, k tomu, co přesahuje naše všední starosti i naši osobní životní pouť.“*⁷⁶ Jiří Vančura, signatář Charty, který byl v 90. letech v Listech šéfredaktorem, však vzpomíná, že „katovské“ rozsuzování rukopisů nebyla práce pro Janáta vhodná, nerad odsuzoval i ty neuměle psané práce, v každé viděl cosi pozitivního, měl pochopení pro lidskou nedokonalost.

3.2. Manželství

Změny zaznamenal nejen jeho život profesní, ale také soukromý: brzy po revoluci, v srpnu 1991, se Bohumír Janát oženil. Manželství trvalo sedm let, až do Janátovy předčasné smrti. Jeho manželka Alena pochází stejně jako on z jižních Čech a rovněž studovala na táborském gymnáziu i na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, byla ovšem o jedenáct let mladší. Manželé se seznámili v Táboře, když Alena jako 23 letá studentka literatury navštívila ze studijních důvodů matku Bohumíra Janáta, která v té době napsala knihu pohádek. Od roku 1988 spolu pak žili ve společné domácnosti v Praze na Starém Městě.

Pro Alenu Janátovou bylo setkání s budoucím manželem osudovým, duchovním momentem. *„Tím, co nás oba v té době i později spojovalo nejpevněji, byla touha po čemsi, co přesahuje tento svět – u Bohumíra již velmi zřetelně artikulovaná do podoby opravdové žité křesťanské víry, u mě jen mlhavě tušená.“*⁷⁷ V průběhu manželství pak Alena Janátová postupně zakotvila v křesťanské víře, její

⁷⁶ VANČURA, J., In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 241.

⁷⁷ JANÁTOVÁ, A., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 8

manžel pro ni byl duchovní autoritou, vzorem svými pevnými životními postoji: „*My jsme byli partneři, ale zároveň já jsem byla nedochůdče moudrostí, životními zkušenostmi, v křesťanství. On mi předával víru příkladem, tím jaký byl, ne tím, že mě poučoval, dogmatizoval, napomínal... Byl tak moudrý, že mi dovolil postupnou cestu, postupné zrání, on věděl, že tohle se nedá předat, že víra není z druhé ruky, že nic se nedá upěchat.*“⁷⁸

Manželka Bohumíra Janáta se po revoluci stala učitelkou českého jazyka a literatury na Gymnáziu v ulici Postupická na pražském Spořilově, později také pracovala na faře v Hrádku u Vlašimi, nyní opět učí český jazyk a literaturu na humanitním Gymnáziu bratří Čapků v Praze – Hostivaři. Stará se o odkaz svého manžela, zatím iniciovala vydání dvou knih.

3.3. Reflexe politického převratu

Janát v polistopadovém období ve svých pracích reflektuje zkušenost tolik kýženeho a očekávaného politického převratu. V pojednání „Mýtus sametové revoluce“ z ledna 1990 rozebírá nejprve slovo „revoluce“ jako takové: „*Slovo revoluce je ve svém hlubším významu spojeno s ideou nového počátku, sugeruje tak trochu možnost anulování minulosti a váže na sebe mohutné síly v člověku, kterými jsou naděje na osvobození, očekávání lepšího života a dokonalejšího světa i vyhlídka definitivní spásy. A toto vše je ve slově revoluce spojeno s představou rychlé a promyšlené lidské dějinné akce. V revoluci jedná autonomní člověk, který má sklon přičítat úspěch svých akcí na svůj vrub.*“⁷⁹ Janát ovšem varuje před tímto samolibým postojem a zdáním, že revoluce je dílem našich vlastních sil. Totalitu, podle něj, „*nespoutali studenti, ani chartisté, ani uvážliví komunisté, ani obrovská síla napřímeného národa.*“⁸⁰ Janát přirovnává český národ k malomocným, kteří byli uzdraveni a v souvislosti s tím připomíná evangelijní příběh o uzdravení deseti

⁷⁸ Příloha 2: Rohovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

⁷⁹ JANÁT, B.: *Mýtus sametové revoluce*, Akord, roč. XVI, č. 1, Lidová demokracie-Petrov, Brno 1990, str. 32.

⁸⁰ Tamtéž, str. 33.

malomocných. Devět z nich se nejspíš šlo těšit ze života, radovat z dosud nedostupných možností, jen jeden měl sílu se pozastavit a vrátit se, aby Kristu poděkoval. Revoluce je tak našim národním uzdravením, Boží milostí, zázrakem, k němuž sice někteří přispěli, bez Božího zásahu by se ovšem nikdy neuskutečnil. V řadě Janátových prací proto najdeme krédo „Nikoli revoluce, nýbrž revelace.“ Janát se obává, abychom jako národ nebyli podobni oněm devíti malomocným, ale abychom měli dost sil stát se tím jediným vděčným uzdraveným, abychom netrpěli malomocenstvím „*lidského nevděku, nezávislosti, hrdosti a soběstačnosti.*“⁸¹, které je tak typické pro tento věk.

V souladu s tímto Janátovým chápáním revoluce jako zjevení Boží moci, ke kterému sice mohly částečně vést dlouhodobé modlitby a skutky osobní statečnosti části českého národa, rozhodně však byla Božím projevem, nikoliv dílem lidských rukou, bylo i jeho chování na listopadových demonstracích: „*Když byly demonstrace, tak všichni nesli různá hesla a klíče,... ty osoby se tam střídaly, hovořily k masám. A on, přesto, že měl taky nárok na sebe vztáhnout pozornost, tak si prostě vyrobil takovou dřevěnou konstrukci a na to napsal „Kristus - život, světlo, vítězství“.* A to byl nápis, který se našel na nějakém starém kameni z doby Cyrila a Metoděje, bylo to křesťanské heslo z Velké Moravy. A on tu pozornost nevztahoval k sobě, necpal se někde, kde by mohl na tribunu a mezi ty, kteří budou řídit ten budoucí svět, on od sebe úplně odhlédl a ukázal: tady má být pozornost, koukejme „Kristus – život, světlo, vítězství.“ Opravdu šel v té demonstraci a nesl toto heslo.“⁸²

Janát také upozorňuje na tu zajímavost, že česká „sametová“ revoluce se vyhnula obvyklému heslu všech předchozích revolucí – nechtěla stanovit žádný nový počátek, novou éru, nový řád. Naopak, programem listopadového převratu byl návrat, a to především návrat do Evropy: „*Směr kupředu byl podivuhodným způsobem obrácen na směr zpátky.*“⁸³ Bohumír Janát však varuje před tím, abychom se spokojili s politickými hesly svobody, demokracie, tržního

⁸¹JANÁT, B.: *Mýtus sametové revoluce*, Akord, roč. XVI, č. 1, Lidová demokracie-Petrov, Brno 1990, str. 33.

⁸² Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

⁸³ JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 226.

hospodářství, lepší životní úroveň nebo právě znovuspojené Evropy. Západní Evropa je totiž na zcela jiné hospodářské úrovni, nebudeme jí nikdy rovným partnerem a pokusy o takovéto partnerství budou pro český národ tvrdé. Janát vyloženě hovoří o velkém zklamání, které naši společnost čeká, pokud se vydá touto cestou: „*Na takovéto cestě do Evropy nečeká národy zbědované komunismem žádný moudrý a dobrotivý otec, ale spíše Evropa jako hrdá, poněkud sobecká a rozhodně velmi ambiciózní matka, která své děti poměřuje přísným kritériem úspěchu... Současná Evropa patrně více než křesťanství vyznává náboženství pokroku... Je nesnadné být takovouto Evropou přijat, je těžké vracet se do rozjetého vlaku.*“⁸⁴

Měli bychom především být vděční, cítit odpovědnost za svobodu, kterou jsme dostali darem a nepromarnit příležitost ke změně smýšlení. „*Jedině z této odpovědnosti se může zrodit nové slovo i idea, kterou tolik potřebujeme, abychom v proudu každodennosti nepromarnili cosi velmi cenného, co i demokracii dává trvalé základy... vděk je základem životní stability člověka i národa.. vytrvalá vděčnost nás uchrání nástrah sebeklamu, rozkolu a politického stranictví a dá nám poznat a osvojit si onu dávnou ideu, kterou všichni Evropané hledáme a která je jedinou zárukou naší společné budoucnosti.*“⁸⁵ Pro Janáta tedy byla revoluce především velkou příležitostí a nadějí na změnu, nikoli pouze politickou, ale především mravní a duchovní. Toužil po tom, abychom se jako národ vrátili ke křesťanské evropské tradici, abychom se nově duchovně obrodili a mravně prohloubili, jde o ideu „*osobně mravní, existenciálně duchovní obnovy*“, o „*proměnu smýšlení, obrácení duše*“⁸⁶ Janát staví do dichotomie obrácení jako jako metanoia a jako revolutio. Revolutio je klasickou revolucí, mocenským převratem, kdy skupina lidí svými vlastními silami uskuteční revoluci s vidinou nového společenského uspořádání. Takovýto převrat s sebou zároveň nese „*obrácení člověka k sobě samému, k zajišťování vlastní existence ve světě, k plnému uspokojování svých potřeb.*“⁸⁷

⁸⁴ JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 228.

⁸⁵ JANÁT, B.: *Mýtus sametové revoluce*, Akord, roč. XVI, č. 1, Lidová demokracie-Petrov, Brno 1990, str. 33.

⁸⁶ JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 229.

⁸⁷ Tamtéž, str. 230.

Zatímco metanoia je obrácením se k Pravdě.

Janát zároveň již brzy po listopadu 1989 ve svých pracích varuje před vším, co by nás v nové moderní a svobodné době mohlo znovu svazovat, a třeba méně očividně než totalitní moc. Polistopadový vývoj české společnosti však čím dál tím více ukazoval, že se naplní spíše Janátova varování než naděje.

3.4. Konec Charty 77

Pro Bohumíra Janáta byla idea Charty 77 nadčasová, nikoli spjatá pouze s konkrétními historicko-politickými událostmi. Vždy zdůrazňoval, že poselství Charty 77 se týká nejen problematiky lidských práv, ale především života v pravdě a proklamace moci bezmocných. O tomto svém postoji psal v Listech v roce 1992. Odvolával se na Jana Patočku, také podle něj totiž Charta 77 přesahovala dobově politické poselství a získala univerzálně lidský rozměr. Patočka, podle Janáta, neměl na mysli jen „specifickou situaci v zemích ovládaných komunistickou ideologií, ale hovořil o krizi současného lidstva, jež hledá východisko v nových a nových technických receptech a ve spoléhání na politickou moc a stát. Patrně z tohoto důvodu získala Charta široce založené sympatie, neboť mnoho lidí pochopilo, že jí nejde o výměnu mocenských struktur, ale o oživení pohybu ve sféře, v níž vzdor veškeré realismem zdůvodňované skepsi přebývá naděje na zásadní proměnu dějinného konání člověka.“⁸⁸ Zde se tedy jedná o zmíněnou Janátovu naději na mravní a duchovní přerod společnosti, na nový začátek. Jak Janát ve své práci připomíná, rovněž Ladislav Hejdlánek řekl, že cíle Charty jsou věčné, není tedy možné, aby byly jednou provždy naplněny listopadovým převratem. Zároveň Janát nabádá k tomu, aby se každý signatář, a zejména pak ti, kteří po převratu začali pracovat v politice, tázal sám sebe, jestli se neodklonil od hodnot, které Charta proklamovala a nepřiklonil se k takové politice a formě moci, před kterou varovala.

Janát dále v článku přiznává, že dva roky po revoluci už v podstatě přestává doufat v onen obrat společnosti k duchovním hodnotám: „nelze přehlížet

⁸⁸ JANÁT, B.: *Smysl Charty 77 – otevřená otázka*, Listy, roč. XXII, č. 2, Práce, Praha 1992, str. 6.

stále výrazněji evidentní skutečnost, že více než dva roky po Listopadu k podstatné morální proměně lidí, k oné „existenciální revoluci“, prostě nedošlo. Naopak. Jestliže vůle k moci a snaha zabezpečit především osobní, privátní sféru, byly za komunismu hybnými silami společnosti, pak v mnohém ohledu lze nyní pozorovat trvání a nárůst těchto sil. Ba co je ještě více na pováženu, politika znovu začíná dominovat nad etikou, stranickost se dostává do superpozice vůči základnímu vědomí obecné solidarity a v celkovém duchovním klimatu národního společenství ideologie znovu začíná vytěšňovat a překrývat pravdu.“⁸⁹ Naděje na existenciální převrat mizí, přesto v této době ještě není zcela jisté, jakým směrem se česká společnost vydá a Janát varuje (když cituje T.G. Ashe) před cestou západní Evropy, která se mu zdá, přes svou ekonomickou vyspělost, zakrnělá ve sféře morálky i náboženství. Obává se, aby český národ v touze po větším, dosud odpíraném, pozemském blahobytu neztratil definitivně ze zřetele transcendentální sféru lidského života: „mohli bychom v honbě za stejně nedosažitelnými hodnotami západního konzumu a technologie ztratit to, k čemu jsme se nemalými oběťmi dopracovali svou vlastní dějinnou zkušeností.. Stanou-li se ve sjednocující se Evropě kritériem velikosti číslo jedna peníze, ekonomický potenciál, technologická vyspělost a centralizované mocenské instituce a nepokusíme-li se formulovat k takovému vývoji v hlubší rovině evropské kultury založenou alternativu, pak sami etablujeme a přijímáme pojem evropanství druhého či třetího řádu.“⁹⁰

Janát stále stojí o to, aby fungoval odkaz Charty tak, jak on ho chápal, jako výzva k neustálému hledání Pravdy a boji za ni, i za cenu možných obětí, např. veřejného zesměšnění, aby byl národ bojovný a odhodlaný, nikoli násilnickým způsobem, mínil tím duchovní sílu a připomíná v této souvislosti i „odhodlanou mírnost charakteru sv. Václava“⁹¹ nebo „právo lidského svědomí na hledání nejvyšší pravdy v náboženském étosu Jana Husa.“⁹² V roce 1992 shledává, že Charta 77 by nadále měla připomínat závazek a odpovědnost chartistům pracujícím ve vysoké politice, nikoli však pouze to: „V případě, že by ti, kdo nyní reprezentují

⁸⁹ JANÁT, B.: *Smysl Charty 77 – otevřená otázka*, Listy, roč. XXII, č. 2, Práce, Praha 1992, str. 7.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² Tamtéž.

*státní moc, nejednali opravdově, pak mlčení Charty 77 by bylo svědectvím proti ní samé. Jestliže to dosud není ten aktuální problém, pak pro činnost Charty 77 zbývá celá ta velká sféra praktické humanity, charity a starosti o bližního mimo kolbiště vysoké politiky, i celá sféra výchovy a sebevýchovy cvičením se v pevných, statečných, rozumných a neoportunních postojích ve věcech veřejných.*⁹³ Smyslem Charty je tedy neustále hledat, neuzavírat se do svých vlastních naplánovaných projektů, *„držet otevřeným prostor pravdy a naděje.*⁹⁴ Janát proto nevidí Chartu jako konečný cíl, jako uzavřenou, naplněnou záležitost, jako výsledek, ale spíše jako cestu, *„jejíž konec asi splývá s horizontem naděje... Takováto cesta nemůže nebyť školou mravního a duchovního růstu.*⁹⁵

S pádem komunistického režimu však zmizel jasně daný vnější nepřítel a cesty chartistů se začaly rozcházet, většina mluvčích i signatářů již neviděla smysl v další existenci Charty. V listopadu 1992 bylo rozhodnuto o zrušení Charty 77, dokument podepsalo 39 mluvčích, tedy všichni kromě tří. Bohumír Janát byl mezi těmito třemi mluvčími, kteří odmítli považovat záměr Charty 77 za splněný a ukončený. V dokumentu o zrušení Charty 77 se uvádí, že specifické rysy tohoto sdružení odpovídaly poměrům v totalitním režimu a v dnešní době je již nepoužitelným modelem, *„dohrála svou historickou roli“.*⁹⁶ Všichni signatáři jsou vyzýváni, aby dále žili a jednali v duchu Charty 77, v souladu s jejím poselstvím, avšak *„způsoby přiměřenými nové době“.*⁹⁷ Bohumír Janát napsal třem mluvčím pro rok 1992 dopis, v němž otevřeně nesouhlasí se zrušením Charty 77 a odmítá podepsat onen uzavírající dokument: *„Dovolte mi ještě jednou vyjádřit mé přesvědčení, že Charta 77 své místo, smysl a poslání v našem čase má: spíše jako živá idea a společenství než jako uzavřený historický fakt a zapečetěný odkaz. Nebyla svou podstatou vázána na existenci totalitního režimu, stejně jako opravdu svobodní lidé nemění své zásady a způsoby chování v dobách dobrých či zlých. Spíše než sofistikovaná konspirace byly její metodou konsensus, přátelství,*

⁹³ JANÁT, B.: *Smysl Charty 77 – otevřená otázka*, Listy, roč. XXII, č. 2, Práce, Praha 1992, str. 8.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Dokument Charty 77 č. 9/92, v Praze 3.11. 1992, In: INFOCH-Informace o Chartě 77, Mluvčí Charty 77, Libri prohibiti, Praha 1992, str. 82.

⁹⁷ Tamtéž.

*otevřenost a dobrá vůle. Pro mnohé byla a zůstává reálnou mravní hodnotou a její slovo by si dokázalo nalézt, v případě věrnosti původních idejí, znovu svou autoritu a váhu...*⁹⁸

Bohumír Janát ještě napsal práci „Současná krize a budoucí renesance ideje Charty 77“ s podtitulem „Několik myšlenek pro mluvčí a přátele Charty 77“, ve které se pokusil obhájit smysl a potřebu další existence společnosti kolem Charty 77. Znovu zde proklamuje hlubší význam Charty 77, než je zápas o lidská práva a touha po pádu komunistického režimu, Charta představovala a nadále by mohla představovat „možnost osvobození se od neutěšené sféry ryze světského konání...“⁹⁹, protiváhu k politickému životu, který je především bojem o moc. „Skutečná krize Charty 77 nastala po Listopadu 1989, kdy část jejích signatářů odešla do vysoké politiky, oblékla kostýmy mocných a touto proměnou jako by chtěla deklarovat možnost radikální katarze této – jak odjakživa soudil selský rozum – tradičně nečisté sféry. Ti, kdo vyzývali intelektuály k hromadnému vstupu do politiky, si však zapomněli položit otázku, kdo bude držet a chránit místo duchovních lidí a plnit jejich poslání zachovat kritický odstup, bránit rozjezdům vůle k moci a poukazovat k hodnotám vyšším než je úspěch a kariéra.“¹⁰⁰ Bohumír Janát se domnívá, že signatáři, kteří hromadně odešli do politiky, měli raději zachovat společnost kolem Charty a zůstat jeho členy, měli by tak větší vliv, mohli by snáze kultivovat český národ a nepodléhali by pokušení moci. Před usilováním o politickou kariéru, společenskou prestiž či jakékoli jiné výhody Janáta mimo jiné zřejmě chránila i vzpomínka na rozhovor s jedním příslušníkem StB, který Janátovi v roce 1988 na otázku „Jak můžete sloužit takové lži?“ odpověděl: „Až budete u moci, budeme sloužit vám.“¹⁰¹

Janát přiznává, že sám v podstatě neví, jak by budoucí společnost kolem Charty 77 mělo vypadat a čemu se věnovat v listopadové době, kdy se rozpadá Masarykův stát, kdy „ve společnosti vzrůstá apatie a frustrace ze zmařených ideálů

⁹⁸ JANÁT, B.: *Dopis ze dne 27.10. 1992*, In: INFOCH-Informace o Chartě 77, Mluvčí Charty 77, Libri prohibiti, Praha 1992, str. 93.

⁹⁹ JANÁT, B.: *Současná krize a budoucí renesance ideje Charty 77*, In: INFOCH-Informace o Chartě 77, Mluvčí Charty 77, Libri prohibiti, Praha 1992, str. 88.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tato vzpomínka je součástí Janátovy polemiky *Cestu do Osvětlení dláždila lež*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995, str. 57.

*a nesplněných slibů a šíří se egoismus soukromého sebezjišťování; a konečně, narůstají šance těch, kdo podobně jako v minulosti šíří a využívají prvek anonymity, chaosu, nejistoty a strachu k vlastnímu opuzdření ve státních strukturách...*¹⁰² Přesto, že Janátova vize fungování společenství kolem Charty 77 v nové době není zcela určitá, je jisté, že mu velmi záleželo na tom, aby společenství bylo udrženo, a značně ho zklamalo, že se tak nestalo. Považoval za velmi důležité, aby v éře, která je plná nových nebezpečí a pokušení, existovala skupina lidí, která pevně stojí za svými ideály, je věrná svým zásadám a tvoří jakousi duchovní a morální protiváhu světským a politickým skupinám. Jednalo by se o svobodnou skupinu tvořenou mravními autoritami, které by se vyjadřovaly k současnému dění. Jeho stanovisko však nenašlo – až na několik výjimek – mezi mluvčími a signatáři podporu.

3.5. Polistopadové kritické práce; pojem „metafyzické rozhodnutí“

Jak již bylo řečeno, pro Bohumíra Janáta byl velkým zklamáním polistopadový vývoj české společnosti. Tam, kde čekal návrat k duchovní tradici, stal se naprostý opak – byl dovršen odklon od duchovních hodnot, byla odsunuta sféra morálky, společnost sáhla po nových možnostech tohoto světa. *„Jistě pro něj byla rozčarováním skutečnost, že mnozí využili vytoužené svobody jen k tomu, aby se nechali znovu spoutat; tentokrát novou ideologií prosperity a konzumu, která vytěsňuje etická hlediska jako zbytečnou přítěž; hektickou aktivitou, uprostřed níž se vytrácí duchovní náboj, který přispěl k rozbití předešlé totalitní moci.*¹⁰³ Janát ve svém „Návrhu na udělení ceny Františka Kriegla na rok 1997“ upozornil, že proti zlu je i v nové demokratické době stále potřeba bojovat, o to více, oč je hůře rozpoznatelné: *„V době absence politického útlaku, jak jsme jej znali v období vlády komunistické totality, občanská odvaha znamená postoj vzdorující skrytějším, méně očividným formám zla, jež může ohrozit nakonec všechny podobně jako*

¹⁰² JANÁT, B.: *Současná krize a budoucí renesance ideje Charty 77*, In: INFOCH-Informace o Chartě 77, Mluvčí Charty 77, Libri prohibiti, Praha 1992, str. 88-89.

¹⁰³ MÁDLOVÁ, M., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 21.

*posrpnová morální kapitulace... Tímto zlem je dnes oficiální prosazování civilizace všestranně a neustále narůstajícího konzumentství, které lidský život degraduje na spotřebu informací a věcí... Západní civilizace, která oproti bídě na velkých rozlohách Země žije takřikajíc na ostrově vystupňovaného blahobytu, jako by nedokázala nabídnout ostatnímu světu coby výzvu k následování nic jiného než svůj ničivý, v podstatě materialistický a egoistický vzorec.*¹⁰⁴

Alena Janátová hovoří ve svých vzpomínkách o tom, že Bohumír Janát nikdy neustoupil ze svého postoje odvahy a boje za pravdu, nesouhlasil s novým směrem české společnosti, přesto se nadále cítil být její součástí a tento pocit spoluodpovědnosti ho velmi vyčerpával. V jeho předčasném odchodu z tohoto světa tak lze vidět až jistou formu vysvobození: *„Vím, že pro něj bylo velkým břemenem vědomí jistého zmarnění cesty, kterou otevřel Listopad 89 a na níž se měla zhodnotit duchovní zkušenost národa z uplynulých let a snad se i „mohlo zrodit nové slovo a idea“.* *Byť na tomto selhání ani v nejmenším neparticipoval – ba naopak, každým svým projevem před ním od počátku varoval – přesto byl svým živým vědomím spoluodpovědnosti do dění zapojen. Řečeno obrazem, čekaly by ho další vyčerpávající boje, na frontě i v zákopech.*¹⁰⁵

Janátovy pozdější práce kritizují polistopadový vývoj české společnosti, ale i obecněji moderní a postmoderní způsob myšlení. Janát jasně rozpoznával, že chartistický mravní idealismus se vytrácí, že česká společnost se ubírá cestou, na které materiální postavení stojí nad sférou etiky, nechává si tak ujít velkou šanci na změnu, na vnitřní obrodu a *„velice cenný, s nemalým úsilím vybojovaný prostor je opět uzavírán.*¹⁰⁶ Jestliže převrat v Československu byl spíše revolací, než revolucí, pak *„to, co následovalo, bylo opětné odstoupení a skrytí se pravdy... Tato moc se zjevila nezapomenutelným způsobem na krátký dějinný okamžik, po němž zvolna nastoupila každodennost, kterou počali opět ovládat lidé pragmatičtí, vypočítaví a sebestřední.*¹⁰⁷ Janát zároveň chápe tuto svou teorii revoluce za jakýsi

¹⁰⁴ JANÁT, B.: *Návrh na udělení ceny Františka Kriegla na rok 1997*, 12.11. 1997.

¹⁰⁵ JANÁTOVÁ, A., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 13.

¹⁰⁶ JANÁT, B.: *Filosofie a víra ve spravedlivý svět*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 144.

¹⁰⁷ JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 232.

obranný štít proti všemu, co přinesl nový polistopadový duch doby, „*který je jistě připraven dál žádat a diktovat nové revoluce, dál brát lidem jejich skutečnou svobodu a znovu je vhnět do zrychlujícího se, hektického pohybu v kruhu pomíjivosti času.*“¹⁰⁸

Tyto Janátovy porevoluční úvahy mohou působit dojmem značného zklamání, možná až rezignace či vyhasnutí všech nadějí. Ovšem „naděje“ je pojem, který je pro Janátův život i filosofii zcela zásadní, celý jeho život je s ní bytostně spjatý, hovoří o ni přímo jako o svém základním tématu. „*Cítím ve svém životě i ve světě, ve kterém žiji, že naděje je dnes čímsi navýsost potřebným. Vždyť peklo, které v moderním světě může na sebe vzít mnoho i velice racionálně se tvářících podob, vždy začíná tam, kde naděje končí.*“¹⁰⁹

Naději neomezuje časoprostorově, má pro něj transcendentální význam: „*Naděje je jakási síla v nás, která se nikdy nesmiřuje s tím, co je definitivně dáno; je to horizont, který nás vede vždy dále za hranice známého světa, je to mohutnost, která nikdy nerezignuje, je to transcendence v živém a nejpřirozenějším smyslu toho slova.*“¹¹⁰ Naděje tudíž není pro Janáta něčím, co by snad mohlo vyprchat pod vlivem nenaplněných očekávání, naděje není naivní a idealistická, naděje trvá, ať už se jeho přání plní, či nikoliv. „*Má naděje se nekryje s optimismem či s nějakým druhem víry v nutný happy end. Možná, že naděje vzniká právě tam, kde si člověk uvědomí vedle vši krásy zlo a špatnost tohoto světa i propastné zlo, které může být potenciálně přítomno v srdci každého z nás, a když právě v této konfrontaci náhle spatří řád, který je vyšší než veškerý řád lidský a který je nedotknutelný zlobou, slabostí a pýchou. Naděje vzniká tehdy, když člověk pochopí, že nejvyšší milosrdenství opravdu trvá navěky a je silnější než všechny mocnosti světa. Tento pocit, toto nahlédnutí snad může být základem trvalé naděje – i když člověk asi bude muset vždy o ni bojovat...*“¹¹¹ Trvalá naděje mající kořeny ve víře tedy nedovolila Janátovi nechat se stravovat pocity zklamání a lámat hůl nad českou

¹⁰⁸ JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 232.

¹⁰⁹ JANÁT, B.: *Rozhovor s Janem Rumlem z 19.1. 1988*, In: Bohumír Janát: *Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 63.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž, str. 63-64.

společností. „*Jen hloubka víry Bohumíra chránila před jedem rezignace, když vnímal, jak většina národa sytí před televizními obrazovkami či ve frontách před centry kupónové privatizace své oči prachem, který víří kroky politiků.*“¹¹²

Jednou z důležitých kritických prací je „Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí“ s podtitulem „Pokus o kritickou reflexi duchovní situace moderní doby“, psán byl v listopadu 1993, jedná se o kritiku doby moderní a postmoderní. Ve studii Janát mimo jiné definuje termín „metafyzické rozhodnutí“, který je pro jeho filozofii zásadní. Když popisuje moderní spiritualitu, vidí jako její charakteristickou vlastnost rezignaci – nikoli rezignaci pasivní, ale ofenzivní, která není pouhým odepsáním určité možnosti, ale odepisuje přímo tu možnost, jež je člověku bytostně vlastní, k níž je povolán a k níž ho váže samotný smysl lidské existence.

Zde je potřeba uvést, co je podle Janáta oním smyslem lidské existence, onou antropologickou konstantou a naším bytostným povoláním. Janát připomněl v jednom ze svých posledních pojednání z listopadu 1998, které již nestihl dopsat, Jaspersova slova, že lidem ve všech historických dobách je společná smrt, utrpení, boj, náhoda a vina. Janát se však domnívá, že je tu cosi, co všechny tyto fatální věci překračuje: „*transcendentní touha, základní vůle a duchovní pnutí k vysvobození, k záchraně a k spáse, vize jiného světa než je svět tento, příslib království.*“¹¹³ Je zde tedy patrná určitá podobnost s Marcelovým ontologickým citem. Janát upozornil, že v moderní době se však tato transcendentní touha vytrácí. „*Je zřejmé, že ten, kdo v sobě nalezne vyznavačskou odvahu a otevřeně prohlásí prioritu hodnot, jakými jsou věčnost, nesmrtelnost, transcendentní království, střetne se s vládnoucím duchem času a svým způsobem zakusí postavení cizince ve vlastní době. Ale což filosofie od dob Sókratových je něčím jiným než právě tímto střetem?*“¹¹⁴ Transcendentní vzepětí je, podle Janáta, tou nejpodstatnější definicí člověka, člověk je především homo metaphysicus. Transcendentní touha je přes všechno ukryta v každém z nás.

Na transcendentní touhu, která je člověku bytostně vlastní a určuje smysl

¹¹² JANÁTOVÁ, A., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 13.

¹¹³ JANÁT, B.: *Filosofie a transcendentní království*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 9-10.

¹¹⁴ Tamtéž, str. 10.

jeho existence, tedy moderní spiritualita rezignuje. Janát dále v „Osudu, svobodě a metafyzickém rozhodnutí“ označuje moderní spritualitu za jakýsi vzdor vůči spiritualitě středověké – středověké křesťanství prošlo přes snahu přiblížit svět obrazu Božimu řadou krizových situací (křížové výpravy, mor, náboženské války, schizma,..), které oslabily důvěru novodobého člověka v něj. Jak již bylo částečně řečeno v kapitole 2.3., Janát - po vzoru Johna S. Dunna v knize Čas a mythus - přirovnává moderního člověka k hrdinovi románu Nikose Kazantzakise „Odyssea: Moderní pokračování“. Kazantzakisův Odysseus buduje město na základě víze Boha, je ale zničeno zemětřesením, Odysseus pak zavrhuje samotný pojem Boha, smyslem svého života činí objevitelskou plavbu, která je vlastně snahou o to získat maximální rozsah pozemské zkušenosti, okusit vše, co tento svět nabízí. Janát tedy, stejně jako Dunne, vidí v tomto Odysseovi archetyp moderního lidství. Zároveň se tento způsob myšlení stal i určitou filozofickou konvencí: *„Rezignace na otázku osobní nesmrtnosti, zatmění obzoru života věčného a přitakání smrti jako přirozenému, a tedy v jádru dobrému zákonu pozemské konečnosti lidského bytí... toto rozhodnutí představuje určitý consensus philosophorum, jakousi nepsanou (o to přísnější) konvencí většinového proudu moderního myšlení. V základní filosofické tónině pějí moderní myslitelé unisono chorál Friedricha Nietzscheho o věrnosti zemi a o nevíře v nadpozemské naděje. Pozemskost, konečnost, časovost a smrtelnost vystupují jako nezměnitelný, věčný osud, v jehož přijetí se člověku – v určité póze heroicko-titánského patetismu zřeknutí se primordinální touhy po společenství s věcmi božskými – teprve otevírá říše smrtelné (neradostné, avšak hrdé) svobody.“*¹¹⁵ Tohoto ducha doby, tedy konvencí moderního myšlení a moderní filozofie, dává také Janát do souvislosti s Masarykovým pojmem „metafyzický titanismus“, *„tedy postoj pohrdající vzdoru vůči výzvě věčnosti, nesmrtnosti, patos radikální konečnosti, étos heroické nicoty...“*¹¹⁶ To je tedy moderní myšlenková konvence, kterou je třeba, podle Janáta, překročit a dostat se k rovinám hlubším, vždyť *„základním programem filozofie je myslet proti duchu doby.“*¹¹⁷

¹¹⁵ JANÁT, B.: *Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 56

¹¹⁶ Tamtéž, str. 57.

¹¹⁷ Z vlastnoručně psaného Janátova životopisu 30.7. 1996.

Dále v této studii Janát hovoří o svém termínu „metafyzické rozhodnutí“. Jedná se o archetypální konflikt víry a nevíry. Je to „*rozhodnutí o věcech zásadní duchovní relevance, je to určitá volba osudu, rozhodnutí, které určuje další cestu myšlenky i činu.*“¹¹⁸ Toto rozhodnutí provádí ve svém životě každý člověk, každý si vybírá cestu, každý se alespoň jednou za život setká sám v sobě s otázkou, zda existuje Bůh, každý „*je ve svém životě konfrontován s otázkou smrti a nesmrtelnosti, času a věčnosti, dobra a zla, víry a nihilismu, naděje a zoufalství... Každý z nás se ocitl v situaci, kdy bylo možno couvnutím před zlem ulehčit vlastní úděl.*“¹¹⁹ Metafyzické rozhodnutí se sice nachází v životě každého člověka, vždy ale v různých jedinečných modifikacích. Janát vysvětluje, že moment, kdy stojíme před základní duchovní alternativou, kdy uskutečňujeme metafyzické rozhodnutí, je chvílí zastavení se, klidu, samoty, mnohdy až významného ticha, nelze tedy brát v úvahu situace nátlakové, situace, kdy je člověk ovlivněn obecným míněním. „*Metafyzické rozhodnutí je onen zvláštní okamžik absolutního osamění, kdy ztichne hlas světa, hlas duše i hlas Boží a v této napjaté chvíli jako by vše od člověka očekávalo jeho vlastní podstatné slovo, jeho svobodnou volbu vlastního osudu.*“¹²⁰ Celý náš následující život se pak odvíjí podle metafyzického rozhodnutí, je jím určen náš další směr, nemusí však být jednorázovou záležitostí, může se během našeho života vícekrát vracet. Janát přisuzuje metafyzickému rozhodnutí etický rozměr, je volbou v otázce dobra a zla, „*je hluboce osobní akt vyznání, v němž člověk uznává a vyznává určitý princip, který má zaručit integritu jeho existence na základě soudu o jejím celkovém smyslu. Jako bychom zde před tváří věčnosti vyslovovali své základní ANO či NE.*“¹²¹ Jak již bylo řečeno, metafyzické rozhodnutí je provázáno s vírou či nevírou, jeho výsledkem může být křesťanství či jiné náboženství, popř. pro moderní dobu typický etický relativismus, ale také nerozhodnutí, pozice „šedé zóny“ - i takový člověk, který se rozhodl být nezařazen, neřešit svou duchovní pozici či etické problémy, prodělal metafyzické rozhodnutí. „*Metafyzické rozhodnutí ve směru pravdy se potom v rozměru konkrétní dějinné*

¹¹⁸ JANÁT, B.: *Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 57.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 59.

¹²⁰ Tamtéž, str. 60.

¹²¹ Tamtéž, str. 60-61.

*existence projevuje coby síla odhodlání, vytrvalost čekání a radost naděje.*¹²² Metafyzickým rozhodnutím si tedy volíme vlastní osud, provádíme „*duchovně a mravně konstitutivní výběr ze dvou protikladných možností, stejnomocných co do síly rozumového zdůvodnění.*“¹²³ Metafyzické rozhodnutí tak souvisí s lidským osudem i svobodou a může s sebou nést pro lidský život i zcela protilehlé důsledky: „*Osudem i svobodou člověka je akt metafyzického rozhodnutí, akt základního hodnocení, akt rozhodnutí o hodnotě života a světa, akt, jehož krajními polohami se v posledu stávají odhodlaná naděje a rezignující úzkost.*“¹²⁴ Archetypální v dějinách lidstva jsou pak střety právě těchto dvou krajních poloh, dvou zcela odlišných metafyzických rozhodnutí, z nichž plynou zcela opačné životní orientace, pohledy na skutečnost: „*Spor sofistů a filosofů, spor gnostika a křesťana, spor ateisty s člověkem víry, spor politika s člověkem morálního a duchovního akcentu či spor vědce s obyvatelem přirozeného světa... V prvním (druhu metafyzického rozhodnutí) převažuje cílesměrná sebejistota připravená k dobývání světa, odkrývání všech tajemství, opanování přírody, ovládnutí jsoucna. V druhém vládne spíše hledající otevřenost, jež více tíhne k obývání světa a k tázání se po smyslu člověku svěřeného úseku bytí. Tento spor není pouze záležitostí abstraktního akademismu: v každé době má svou konkrétní dějinnou podobu.*“¹²⁵

Bohumír Janát dále kritizuje na moderní době to, že zrušila souvislost bytí, dobra, pravdy a svobody, tyto veličiny byly dříve jednotné v Bohu, avšak „*od dob Hegelových je ryzí bytí spíše než s ryzím dobrem totožné s ryzí nicotou a od dob Francouzské revoluce je svoboda chápána jako to, co prýští z negace absolutního nároku pravdy... nejvyšší dobro je chápáno jako totalitní nárok, bytí se rozpadá do plurality jsoucna, zůstává osamělá svoboda tvorů opevněných ve vlastní izolovanosti.*“¹²⁶ Vládnoucím duchem doby je duch modernity, přičemž mezi pojmy „moderní“ a „dobré“ se dává rovnítka – cokoli není moderní, je zastaralé, a tím

¹²² Z vlastnoručně psaného Janátova životopisu 30.7. 1996.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ JANÁT, B.: *Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 65.

¹²⁵ JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 223.

¹²⁶ JANÁT, B.: *Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 61.

pádem špatné, duch doby tak „zbožšťuje sám sebe.. odsuzuje mimo „naši dobu“ vše, co nevyznává principy, na kterých duch doby stojí, a instituce a výtobytky, kterými se pyšní.“¹²⁷ Od Janáta zaznívá výzva, aby se filozofie nenechala zmanipulovat tímto duchem doby: „Kdyby se filozofie rozhodla vzdát se své metafyzické naděje, vzdala by se své nejvlastnější síly. Rezignovala by na své poslání a vzdala by se svého radostného patosu i své nejhlubší pravdy. Stala by se záhy pouhým komentářem k událostem světa hroutícího se do relativismu a nihilismu. Stala by se povolnou služkou ducha doby...“¹²⁸

Další kritickou prací je například „Přirozený svět jako morální výzva“ rovněž z listopadu 1993. Po historicko-filozofickém úvodu Janát opět přechází v kritiku moderní a potažmo i postmoderní racionality. Kořeny moderní racionality vidí Janát v Descartově rozdělení univerza na res extensa a res cogitans, přičemž dominantní je věc myslící, tedy lidský přemýšlející subjekt, lidská racionalita panující nad přírodou. Moderní racionalita tak získává charakter imperátora, souvisí s Nietzscheovou vůlí k moci, je definována termíny ovládnání, efektivity, prosperity, úspěchu a produktivity, je založena na pocitu sebejistoty, jevy jako intuice, víra, přesvědčení či svědomí jsou považovány pouze za jevy subjektivní povahy, a tudíž za irelevantní. Je naprosto potlačena dimenze osobní, niterné a jedinečné skutečnosti.

Janát tedy uvádí jako charakteristický rys moderního myšlení ontologický redukcionismus spolu se snahou o opanování a pozicí „mimo dobro a zlo“, tedy zbavování problému dobra a zla jeho morální naléhavosti. Pojmy dobra a zla jsou, podle Janáta, klíčové pro filozofii přirozeného světa. Jsou to instance, které jsou naší lidskou součástí, jsou námi niterně prožívané, a přitom nikoli jednou provždy dané, jsme vůči nim stále ve stavu hledání, porozumívání, rozhodování. Na moderní racionalitě kritizuje Janát právě to, že problém dobra a zla uzavřela, postavila člověka před hotové závěry, definitivy, jakési konsensy, zabránila existenciálnímu hledání. Jedním z těchto předem daných konsensů, kterému se bez přemýšlení má lidská mysl podvolit, je podle Janáta: „Blaho státu nechť je svrchovaným

¹²⁷ JANÁT, B.: *Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 61.

¹²⁸ Tamtéž, str. 65-66.

zákonem.“ Tedy dobré je to, co je dobré pro stát, Janát ale namítá, že v čele státu může stát zhoubné vedení, člověk se pak může dostat do dilematu podobného dilematu Antigony: poslouchat přirozený mravní cit, opřený o nadpřirozený morální imperativ, nebo následovat to, co je deklarováno jako zájem státu? Tento archetypální konflikt mezi zákonem lidským a božským byl jistě i vnitřním konfliktem řady věřících žijících v totalitě a přetrvává nadále i po převratu, neboť i dnes se jejich přesvědčení může značně rozcházet se zákony či zájmy státu.

Janát tedy vyvozuje, že: „*dominantní linií moderního a postmoderního myšlení je proces sekularizace, tedy proces destrukce transcendentního základu lidských duchovních a mravních hodnot. Tento proces posléze ústí v totální skepsi a nedůvěru v hodnoty samé...*“¹²⁹ Přirozený svět je přítom, podle něj, bytostně orientován ke sféře hodnot, trvání smyslu, souvisí s pravdou, dobrem, životem a věčností, přirozenost sama si pak žádá metafyzický výklad, svou transcendenci. Od moderní doby až dodnes čelíme - a také filozofie čelí - náporu „*objektivistického racionalismu, jež tenduje k vyprázdnění smyslu, anihilaci hodnoty, matematizaci jsoucná, k převádění lidské kvality na monetaristickou kvantitu a v poslední instanci k zavádění moderního božstva trhu, stejně bezcitného a člověku nepřátelského jako všechna božstva a modly předchozí historie.*“¹³⁰ Janát v závěru práce upozorňuje na to, že už u myslitelů iniciujících novovek se objevuje volání po přirozeném světě a člověku, jde však ruku v ruce s odmítáním křesťanské transcendence a spirituálnosti. Moderní objektivistická racionalita však dokázala, že vede pouze k odlištění a k životu zbavenému přirozenosti. Bohumír Janát doufá, že nové volání po přirozeném světě, které v dnešní době zaznívá, může přinést aktualizaci víry.

3.6. Faustovské téma

Goetheovo slavné dílo Faust Bohumíra Janáta fascinovalo celý život, a to

¹²⁹ JANÁT, B.: *Přirozený svět jako morální výzva*, Česká mysl XLIII, Jednota filosofická, Praha 1993, str. 79.

¹³⁰ Tamtéž, str. 80.

již od dob studií. Stěžejní studie na toto téma však vznikly až v závěru jeho života. Celý faustovský příběh chápal Janát jako archetypální konflikt víry a nevíry, odvěkou lidskou volbu „mezi časností a věčností, přičemž tajemstvím této volby je, že zvolí-li člověk časnost, ztrácí ve skutečnosti obojí.“¹³¹ Janát se zamýšlel nad tím, jak byl tento příběh aktuální za totalitního režimu a jak je aktuální v polistopadové době – příběh mu zde slouží jako podklad pro kritiku postmoderní společnosti, především české. Jak již bylo řečeno v kapitole 2.4., Goethovým Faustem se zabýval také Janátův inspirátor T. G. Masaryk, také on vycházel ze slavného díla při kritice moderní doby. Janát sám však napsal, že se s Masarykem v otázce Fausta názorově neshoduje. Masarykův postoj označuje za kritický, svůj vlastní pak za hermeneutický, který „spočívá v určité metodě naslouchajícího dialogu, jenž nezaujímá apriorní stanovisko, nýbrž chápe básníkovo dílo jako poselství, jež svým smyslem může překračovat samotného tvůrce a jež může inspirovat současníky k určitému porozumění, přinášejícímu bytostný vhled do jejich vlastní situace.“¹³²

V práci „Goethův Faust – Výzva, naděje, varování“ z roku 1998 Bohumír Janát již v úvodu ostře přirovnává faustovský problém k situaci, ve které se dnešní česká společnost nachází: „*Jestliže jedním z podstatných momentů tohoto příběhu je prodej nesmrtelné duše, tedy výměna toho, co je v člověku nejvzácnější, za vzrušující světskou zkušenost, za opojnou chuť moci, bohatství a slávy, pak tento příběh skutečně vyjadřuje cosi podstatného o naší vlastní duchovní situaci.*“¹³³ Hovoří nejen o českém promarnění daru svobody, který jsme při revoluci dostali, ale přímo o zradě, selhání, vině, nevěře těch, kteří se kdysi hlásili k chartistickým ideálům, ale později zavedli českou společnost daleko od mravní a duchovní cesty, kterou se měla vydat. Faustovské téma konfliktu víry a nevíry, „*prodeje nesmrtelné duše, téma záměny podstatného za nepodstatné, věčného za časné, vznešeného za nízké, lidského a božského za infernální a démonické*“¹³⁴ se mu tak jeví jako velmi

¹³¹ JANÁT, B.: *Věk ztracených duší – Faustovská volba současníků (původně Faustovské dilema současníků)*, Salon (literární příloha Práva), č. 89, 29.10. 1998, str. 3.

¹³² JANÁT, B.: *Goethův Faust jako archetyp moderní kultury*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 83.

¹³³ JANÁT, B.: *Goethův Faust-Výzva, naděje, varování*, In: Faust metaforou k současnosti, Happy End Production, Praha 1998, str. 7.

¹³⁴ Tamtéž, str. 8.

přiléhavé pro současné české poměry. V Goethově Faustovi nalezneme tři základní pokušení, kterým je vystavován moderní a postmoderní člověk (tři nabídky připravené pro Fausta Mefistofelem): bezstarostné požitkaření, milostná vášeň, pokušení moci (včetně politické) a peněz. Třetí z nich spojuje Janát přímo se situací, která u nás nastala na počátku 90. let. Podle Janáta byly tehdy sliby politiků srovnatelné se sliby Mefistofela: „*má nastat prosperita ve stagnující říši, prosperita nastartovaná psychologickým trikem vykreslujícím vidinu bohatství, které jen čeká na toho, kdo se ho bez váhání chopí.*“¹³⁵

Za zásadní moment celého Goethova díla považuje Janát pasáž, kdy vstupuje do konfrontace obraz Faustova honosného paláce vystavěného i za cenu lidských obětí, a skromného obydlí manželů Filemona a Baucis s lipami, kapličkou a zvoníčkou. Jedná se o kontrast dvou hodnotových světů. Faust je na vrcholu svého dobovatelského a hektického života konfrontován s něčím, co mu evokuje marnost, nicotnost jeho snažení ve srovnání s věčností. Zvuk zvonu mu připomíná blížící se smrt a jím opomíjený transcendentní rozměr života. Podle Janáta se s takovouto konfrontací nutně alespoň jednou v životě setká každý moderní i postmoderní člověk. „*Moderní člověk vskutku tím, že odhodil základní metafyzickou starost, tedy onu klasickou péči o duši, o její spásu, dobrotu a nesmrtelnost, soustředil mohutně svou energii na sebepotvrzující dobývání tohoto světa a dosáhl v tom úspěchu. Metafyzické konfrontace a nárazu transcendence však žádný lidský tvor ušetřen být nemůže.*“¹³⁶ Pro 20. století je pak typická faustovská hekticita, neustálé spění bez hlubšího smyslu – naopak, samo spění se stává smyslem. Janát si vypůjčuje slova Jana Patočky, když říká, že v této době je nemožné se zastavit a nabrat dech.

Důležitou spojnicí mezi Faustovým příběhem a moderním/postmoderním člověkem je pro Bohumíra Janáta také „starost“. Pro moderní a postmoderní věk je totiž, oproti středověku, charakteristická ztráta hesla „Memento mori.“ Moderní a postmoderní člověk zavrhuje perspektivu věčného života a jedinou jeho starostí je prožít co nejplněji život pozemský. „*Byla-li základní duchovní pružinou*

¹³⁵ JANÁT, B.: *Goethův Faust-Výzva, naděje, varování*, In: Faust metaforou k současnosti, Happy End Production, Praha 1998, str. 11.

¹³⁶ Tamtéž, str. 12.

středověkého člověka starost o spásu vlastní duše, starost o její nesmrtelnost, pak metafyzicky konstitutivní akt člověka moderního je rozhodnutí k smrtelnosti a starost o to, aby lidský život nebyl ve svém seberealizačním úsilí o něco zkrácen v prostoru konečné, nitrosvětské zkušenosti. Starost o duši se proměňuje ve starost o plné prožití konečné existence.“¹³⁷ I v této oblasti je tedy Faust zosobněním člověka moderního i postmoderního věku.

Bohumír Janát v roce 1998 již jasně viděl, že česká společnost si definitivně vzala za vzor, kulturní i ekonomický, západní Evropu a USA. Tyto kultury jsou však pro něj spojené právě s faustovskou hekticitou života, neschopností se zastavit: *„To, co Mefisto, mistr virtuální reality, Faustovi zaopatřuje, však nepřináší naplnění, ale vyvolává další a další chtivost a roztáčí hektický kruh, v němž se člověk stává štvancem sebe sama i druhých... V dnešní době jsou Američané v pozici starověkých Římanů, v pozici národa schopného silou své ekonomické, vojenské a administrativní vyspělosti určovat směr civilizace. Kdo k nim promluví varovné slovo o faustovském zotročení člověka v ďábelských kruzích neustálého hromadění bohatství a moci, budou-li malé střeoevropské národy jen servilně kopírovat vládnoucí hektický vzorec?“*¹³⁸ Janátovi vadila především duchovní vyprahlost západní kultury, nihilismus, orientace na maximální míru prožitků v tomto světě bez jakéhokoliv transcendentního výhledu. Přál si, aby se česká společnost tímto vzorem nedala zcela pohltit, aby se vrátila na cestu vlastní jinakosti, ba co více – aby byla pro západní kulturu jakýmsi varujícím prorokem. *„Návrat starosti o duši – byť vyvolaný pohlednutím do tváře pravdy o tom, že jsme faustové, že jsme loutkami, které se snaží na sametové šňůře vodit Mefistofeles, tvůrce megaloprojektů, které se dříve či později hroulí do nicoty virtuálních světů – může být pro nás znamením naděje.“*¹³⁹

Tragédie o nezastavitelné honbě za budováním a požitky, ale zároveň o vykoupení lidské duše tak promlouvá, podle Bohumíra Janáta, k postmodernímu

¹³⁷ JANÁT, B.: *Goethův Faust jako archetyp moderní kultury*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 92.

¹³⁸ JANÁT, B.: *Věk ztracených duší – Faustovská volba současníků* (původně Faustovské dilema současníků), Salon (literární příloha Práva), číslo 89, 29.10. 1998, str. 3.

¹³⁹ Tamtéž.

člověku dvěma způsoby: jako varování a naděje. Varuje před tím nechat se pohltit uspěchaností, hekticitou doby, učinit z neustálého spění smysl. Nadějí v postmoderní době pak může být to, že „*onen faustovský, neustajný, zkušenost a věci kumulující shon není v lidském životě tím jediným, nýbrž že zde probíhá dějství hluboce podstatnější.*“¹⁴⁰

3.7. Filosofie domova

V 90. letech se Bohumír Janát zabýval rovněž filozofií domova, tuto problematiku si vybral jako téma svých prací v Psychologickém ústavu ČSAV. Stěžejní studií je pak „*Domov jako metafyzický horizont lidského života (Několik myšlenek k filosofii domova)*“, která vyšla v roce 1992 ve Filosofickém časopise (napsána v dubnu 1991). Janátovi v ní jde o otázku domova a v této otázce o „*hledání spojnice světa přirozeného a nadpřirozeného, imanentního a transcendentního, sekulárního a metafyzického.*“¹⁴¹ Hned v úvodu si všímá, že otázka po domově je i první větou české národní hymny, chápe ji hlouběji než jen ve vlastenecké dimenzi. Dále uvažuje o Aristotelově ideji přirozeného místa a Augustinově novém věčném Jeruzalému. Tyto myslitele vidí jako dvě základní dimenze evropské spirituality, antickou a křesťanskou, oba dva – i když každý z jiného úhlu – vnímají, že domov je založen v Bohu. Proti této linii jde však třetí evropská dimenze, a to moderní, nihilistická, sekularizující, jejímž hlavním představitelem a dovršitelem je opět F. Nietzsche. Na něj částečně navazující M. Heidegger pak definuje moderní věk jak situaci bezdomoví - „*vykořeněnost, nezakotvenost, ztrátu jistoty v pocitu universálního smyslu, destrukci samotného ontologického základu, o který se opírá veškerá duchovní moc člověka.*“¹⁴² V moderním a postmoderním věku tedy, podle Heideggera, nejsme s to se zabydlet, jsme neustále vystaveni tvář v tvář smrti, před níž ztroskotává veškeré naše snažení a která zamezuje možnosti nalézt domov. Tuto skutečnost je však třeba statečně

¹⁴⁰ JANÁT, B.: *Goethův Faust jako archetyp moderní kultury*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 98.

¹⁴¹ JANÁT, B.: *Domov jako metafyzický horizont lidského života (Několik myšlenek k filosofii domova)*, Filosofický časopis, roč. XL, č. 3, Praha 1992, str. 383.

¹⁴² Tamtéž, str. 386.

přijmout jako nezbytnou podmínku, vytrvat v této situaci. „*Nalézt domov v bezdomoví – toť základní paradox etiky existencialismu.*“¹⁴³

Nietzschovsko-heideggerovské myšlení je však přirozeně Janátovi cizí. Možnost, že by lidský způsob života spočíval ve věčném návratu téhož, pouze v neustále se opakujících nesmyslných stereotypech bez jiného směřování, jiné - nadějně eschatologické perspektivy, je pro něj nemyslitelná a příliš bezútěšná. Hovoří o lidském duchovním instinktu domova – máme v sobě intuitivní tušení jiné perspektivy, než je pouze tento svět, tušení místa, které je naším skutečným domovem. Měli bychom pečovat o tuto transcendentní naději, neomezovat se pouze na skutečnosti tohoto světa, takovéto nitrosvětské omezení totiž zapřičiňuje právě onu vystavenost smrti, a tím bezdomoví. „*Ničivá nitrosvětská síla... znamená v posledním kroku destrukci domova. Výsledkem jejího působení je stav bezdomoví a ona je též tím, co činí tento svět v jeho uzavřenosti místem nezabydlitelným.*“¹⁴⁴ Nitrosvětská síla, podle Janáta, buduje umělý svět – svět organizací, institucí, struktur, slibuje blahobyt a prosperitu, tím vším pak zastíňuje svět transcendentní, nám přirozený. Tuto sílu ovšem není jednoduché jednoznačně identifikovat. Janát vychází z Nietzschových vizí moderního věku a z Patočky, když vidí jako možné ztělesnění této síly moderní stát. „*V moderní době stát vskutku jeví tendenci postavit se na místo Boha... Stát jako abstraktní neživá osoba, jež má garantovat pro všechny lidi ony základní atributy domova, jakými jsou bezpečí, jistota, pořádek a řád, vskutku tihne k vlastní universalisaci.*“¹⁴⁵

Domov tedy Bohumír Janát nahlíží v metafyzické perspektivě, je to domov nepomíjivý: „*Domov je místo, na kterém přebývá lidská touha po životě věčném. Nalézt toto místo však již není záležitostí filosofie či metafyziky, nýbrž věcí té nejnítternější osobní zkušenosti.*“¹⁴⁶ Úkolem filosofie domova – i filosofie obecně – je pak varovat před takovými skutečnostmi, které se snaží nahrazovat nepomíjivý domov pomíjivým či potlačit lidskou touhu po věčném domově, která je nám

¹⁴³ JANÁT, B.: *Domov jako metafyzický horizont lidského života (Několik myšlenek k filosofii domova)*, Filosofický časopis, roč. XL, č. 3, Praha 1992, str. 388.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 391.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 392.

bytostně vlastní.

3.8. Pojetí pravdy

Téma pravdy bylo pro Bohumíra Janáta rovněž důležité. Věnoval mu několik samostatných studií a zároveň ho častokrát zmiňoval i v jinak tematicky zaměřených pracích. Zastával v postmoderní době poněkud netradiční názor, že pravda je pouze jedna, uvažoval pravdu absolutní. Toto své stanovisko ve studiích hojně opakuje a rozvíjí, čímž se snaží oponovat právě tomuto novodobému skepticizmu a relativismu, jehož archetypální podobou je pro něj Pilátova otázka položená Kristu: „Co je pravda?“ Janát se navíc nerad nechával svazovat filozofickými konvencemi a relativismus pro něj právě takovouto postmoderní konvencí představoval: „*Slovo pravda jako by v moderní době ztratilo svou hodnotu, sílu, přesvědčivost a lesk. Postmoderní myšlení, které v přítomnosti vytrvale zasypává sprškou kamení skálu metafyziky, dokonce stanoví jakousi nepsanou zásadu, že mluvit o pravdě je porušením filozofických pravidel současnosti. Pravda je ve jménu svobody a popření totalitního nároku pokládána za archaismus, a vskutku jako by k nám již mluvila spíše z postav a činů minulosti.*“¹⁴⁷

Ve studii „Pravda a ideologie“ z roku 1994 hovoří Janát o hlubokém, archetypálním konfliktu mezi pravdou a ideologií. Tento konflikt ilustruje na dvou základních dějinných střetech: Sókrata s athénskou polis a Krista s vedením židovské obce (navíc s přitakáním Říma). V těchto příbězích je, podle Janáta, zobrazena podstatná skutečnost: „*Svět, ve kterém žijeme, má dvě rozdílné dimenze a působí v něm dvě vzájemně protichůdné moci. Přes veškerou vůli k jednotě, syntéze a synergismu je náš život životem v alternativě, jsme v pozici dilematu, v situaci radikálního rozhodnutí.*“¹⁴⁸ Přičemž stojíme před výběrem mezi tím, co je snadno dosažitelné, očividné, jisté, a tím, co je „*transcendentní, tedy těžko uchopitelné, jakoby nedosažitelné, překračující každou konkrétní danost, to, co zní tónem vzdáleného příslibu, touhy, očekávání, výzvy. Snazší cestou se zdá být volit to, co je*

¹⁴⁷ JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 230.

¹⁴⁸ JANÁT, B.: *Pravda a ideologie*, In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 138.

po ruce, a odmítnout to, co se jeví jako metafyzické, transcendentní, nereálné.“¹⁴⁹

Janát poukazuje na postmoderní zacházení s absolutní pravdou, kdy je subjektivizována nebo vykazována do oblasti poezie, náboženství apod., každopádně mimo reálný svět. Bohumír Janát ji chápe jako osobně adresovanou výzvu, což je pojetí, které se v dnešním světě rozhodně neseťkává s všeobecným přijetím. *„Vždyť absolutnost pravdy se skrývá – jak vysvítá z příběhu Sókrata a Ježíše – za paradoxem bezmoci: ve střetu s konkrétní rozhodnou politickou mocí pravda jakoby prohrává.*“¹⁵⁰ V pragmatickém světě ovšem pravda jako výzva nemůže obstát sama o sobě, neobstojí vůči ideologiím: *„Je zřejmé, že bez hlouběji fundované víry v existenci finální spravedlnosti se pravda stává jen jakousi nepodloženou výzvou.*“¹⁵¹

Janát uvádí, že ideologie pracují s různými principy, ať už se jedná o vědecký pokrok, třídní boj, či současný mechanismus volného trhu, skrze své principy pak ideologie *„aspiruje na funkci posledního dějinného soudce, chce se stát sekulární eschatologií, v níž státní zřízení má politicky uskutečnit ten nejzazší smysl lidských věcí.*“¹⁵² Ideologie tak přetváří duchovní perspektivu na perspektivu světskou a nahrazuje metafyziku. Ideologie silně ohraničuje nebo až úplně uzavírá prostor tázání se po smyslu, prostor hledání pravdy, nahrazuje ho svými „pravdami“, svými prostředky, které odpovídají sebestředným cílům. Dokladem toho je, podle Janáta, československá situace po listopadu 1989, který pro něj byl událostí pravdy, událostí, kdy se otevřel prostor autentického bytí. Tento prostor byl ovšem zastíněn řadou ekonomických změn, politických pohybů, a tak se ideologii podařilo *„rychle stanovit azimut nového pochodu k lepším zítřkům.*“¹⁵³

Tímto vlastně Janát opět oponuje duchu doby, který se vyznačuje glorifikací kapitalismu, a přirovnává kapitalismus ke komunismu. Podobnost obou vidí v tom, že *„obojí samo o sobě dává malý prostor pravdě a autentickému*

¹⁴⁹ JANÁT, B.: *Pravda a ideologie*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 138.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž, str. 139.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž, str. 141.

lidství.“¹⁵⁴ Na současné ideologii mu vadí právě ona neschopnost kriticky reflektovat kapitalismus a nedostatek snahy hledat třetí cestu (vedle komunismu a kapitalismu), je vyhlašován programový pluralismus názorů, některé pohledy na skutečnost jsou však záměrně opomíjeny. Janát dobře z vlastní zkušenosti zná všechny hrůzné rysy komunismu, přesto upozorňuje na to, že tato ideologie přinesla i cosi pozitivního – umožnila některým lidem dospět skrze utrpení k důležitému poznání, k náhledu toho, že „*Bůh je nejhlubším a nezcizitelným zdrojem důstojnosti člověka, smyspluplnosti jeho dějin i silou působící proti lidskému sklonu k rezignaci, přitakání konečnosti, sebezničení a nebytí.*“¹⁵⁵ V závěru studie „Pravda a ideologie“ vyzývá Bohumír Janát k tomu, abychom neztratili v současné době svou bytostnou touhu po pravdě, dobru a nepomíjivosti, pokud ji nahradíme „*fascinujícím, v podstatě však hluboce tristním a nehostinným světem vůle k moci,*“¹⁵⁶ přijdeme o svou identitu.

V roce 1995 vyšlo v Listech zamyšlení Přemysla Janýra, jehož oborem je výpočetní technika a za normalizace odešel do rakouského exilu, které nese název „Život bez pravdy“. V tomtéž čísle Listů je pak polemika Bohumíra Janáta „Cesty do Osvětlení dláždila lež“. Autoři obou studií zastávají naprosto protichůdné názory na otázku pravdy. Janýr nejprve obhájí postmoderní relativitu pravdy: „*Připuštění plurality pravd (anebo zřeknutí se kategorie pravdy) neznamená připuštění nepravdy... Pravda jako soulad poznání a skutečnosti, tedy v prvotním kognitivním významu protikladu k omylu, svůj význam nikterak neztrácí.*“¹⁵⁷ Pokračuje tvrzením, že pravda má mnoho podob, jelikož existuje mnoho zájmových skupin, z nichž každá obhájí svou pravdu, pravda se pak štěpí na různé pravdy náboženské, třídní, vědecké, ideologické apod. Hovoří o tom, že i cestu do Osvětlení dláždila pravda, a to pravda nacistické ideologie, pravda křesťanská zase zaštitila inkvizici, reformaci, protireformaci nebo křížové výpravy, pravda vítězná česká pak způsobila poválečný odsun obyvatel Sudet a všechno násilí s ním spojené.

Postmoderní věk označuje Janýr za adolescentní krizi smyslu. Neexistují

¹⁵⁴ JANÁT, B.: *Pravda a ideologie*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999, str. 141.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 142.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ JANÝR, P.: *Život bez pravdy*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995, str. 53.

již žádné pevné záchytné body, všechny existenciální jistoty se otřásly v základech, na rozdíl od Janáta však Janýr tuto skutečnosti v podstatě nevnímá negativně: „*Přehoupli jsme se ze světa dětství do světa dospělosti. Nikdo nám již neříká, co je správné a co ne. Můžeme si konečně dělat, co chceme, a prožíváme přitom adolescentní krizi smyslu vlastní existence.*“¹⁵⁸ Na první pohled existují jen hodnoty peněz, sexu, moci apod., ve skutečnosti však zůstává i láska, přátelství, důstojnost, pokora,... a ty „*nejsou nezbytně závislé na vnějších autoritách, jejich původ musíme hledat uvnitř sebe sama.*“¹⁵⁹ Neexistují již vnější činitelé, kteří by dbali na morálku, ta je nyní závislá na nás samých a souvisí s hledáním naší vlastní identity. Je tedy na nás, jestli se dokážeme sami tázat na náš život, jestli jsme schopni sebereflexe a sebehodnocení. Janýr se domnívá, že ve světě bez Boha, a tedy i bez absolutní pravdy, musí být člověk mnohem více odpovědný za své činy a zachovat si důstojnost vyžaduje nemalé úsilí, neboť mu nepomohou druzí ani zpověď a rozhřešení: „*Postmodernímu člověku nezbyvá k udržení vlastní důstojnosti ve světě bez pravdy nic než aktivní participace, zodpovědnost za vlastní jednání či nejednání, a pokora.*“¹⁶⁰

Janýr se domnívá, že rozpad nadosobních hodnot neznamena, že by mizela oblast etiky. Akcentuje především sebeúctu, důstojnost – stejnou máme přiznávat sobě i ostatním, kooperativnost, hledání konsensu, rovnoprávnost pravd, hodnot a postavení. V závěru své studie odvážně přirovnává způsob myšlení Bohumíra Janáta ke způsobu myšlení příslušníka StB, který ho kdysi vyšetřoval: „*Bohumír Janát vidí ve ztrátě Pravdy podobná nebezpečí jako můj dávný vyšetřovatel ve ztrátě Pořádku: chaos, svévole a zvěle. Oba dva do tohoto hypotetického světa bez pevných jistot promítají své negativní zkušenosti získané ve světě revolučních Řádů a velkých Pravd. Tak jako můj vyšetřovatel přehlédl, že je jeho katastrofická vize popřením a nikoli důsledkem svobody* (vyšetřovatel se tázal: „A co vy si, pane Janýr, pod tou svobodou představujete? Že by každý mohl dělat, co chce? Že by mohl každý krást, loupit, zabíjet?“), *přehlíží i Bohumír Janát, že je jeho katastrofická vize „nejpravdivější“ z pravd nesené a prosazené tou nejsilnější vůlí k*

¹⁵⁸ JANÝR, P.: *Život bez pravdy*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995, str. 54.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 55.

moci, popřením a nikoli důsledkem světa bez pravdy.“¹⁶¹ Toto Janýrovo zamyšlení pochopitelně nemohlo zůstat ze strany Bohumíra Janáta bez reakce.

Již v úvodu k Janátově polemice „Cestu do Osvětlemi dláždila lež“ je patrné, že Janýr je pro něj zosobněním současného zacházení s pravdou, se kterým Janát nesouhlasí: „*Myslím, že intelektuální způsob, jak lži usnadnit její tažení světem, je snaha zrelativizovat, bagatelizovat, popřít, vyvrátit a zapomenout samotný pojem pravdy. Prakticky to lze provádět třeba tak, že opustíme zásadu odpovědného a obeznameného rozlišování a vhodíme do jednoho pytle inkvizici s reformací, Husa a Luthera se Stalinem a Hitlerem, rozvášněnou a pomstychtivou přesvědčenost o vlastní pravdě s pokorným a čekajícím vztahem k ní.*“¹⁶² Dále Janýrovi vyčítá, že považuje pravdu za pouhý soulad poznání a skutečnosti, nebere v úvahu její transcendentní rozměr, to, že je lidem vlastní touha po čemsi vyšším, přesahujícím. Janýrovo nadsazování člověka, jeho vlastní odpovědnosti za morálku, souzení sebe sama vidí Janát jako pokračování linie, která započala už u sofistů, kteří vyhlášovali člověka jako míru všech věcí, přes nominalisty, Descarta a modernu dospěla tato linie až k postmoderně. Přičemž postmoderna pak ráda vyhláší, že tato změna je jejím dílem a hovoří o novosti paradigmatu.

Janát především, na rozdíl od Janýra, touží po jasném rozlišování pravdy a lži, dobra a zla. Přičemž lež pro něj „*není totožná s omylem, je rozhodnutím proti pravdě, jejím vědomým popřením, zakrytím, zkrácením, je násilím na pravdě, je vůlí odstranit pravdu z lidského světa.*“¹⁶³ Zásadní rozdíl mezi pravdou a lží je ten, že lež lze použít jako nástroj k dosažení vlastních cílů, pravdu takto podle Janáta instrumentalizovat nelze. „*Často je to právě moment absence či přítomnost násilí, co spolehlivě dává rozlišit pravdu a lež.*“¹⁶⁴

Bohumír Janát přiznává, že ho děsí Janýrova a potažmo i postmoderní vize života bez pravdy. Nesouhlasí s tím, že současným jednotícím principem světa má být místo Boha princip svobody, která je ovšem odtržena od pravdy. Janát je

¹⁶¹ JANÝR, P.: *Život bez pravdy*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995, str. 55.

¹⁶² JANÁT, B.: *Cestu do Osvětlemi dláždila lež*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995, str. 56.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

skeptický k myšlence, že by lidé neuznávající žádné nadosobní hodnoty a nadosobní autoritu Boha mohli být jednotní a vytvořit lepší svět: „*Avšak zdá se mi být nebezpečnou utopií představa, že jedinci neuznávající žádnou nadosobní, tedy smrtelnost přesahující hodnotu, mohou dát dohromady celek a vytvořit lidsky solidární svět.*“¹⁶⁵ Pro 20. století podle Janáta spíše platí Kafkova věta: Lež se nastoluje jako světový řád.

3.9. Duchovní cesta

V životě Bohumíra Janáta nelze najít konkrétní moment, který by bylo možné označit za okamžik nalezení osobní víry. V průběhu celého Janátova života postupně zrál jeho náboženské přesvědčení, všechny kroky na jeho osobní cestě měly vztah k víře a potvrzovaly ji. Určitou reálnost Boží existence vnímal od dětství vlivem katolické rodiny a pravidelných návštěv bohoslužeb, ani jeho dětská víra však nebyla, jak to mnohdy bývá, jen naučenou formální záležitostí: „*On mi říkal, že už odmala cítil v zátylku pohled. To nebylo dětinské, říkal, že i jako dospělý ten pohled cítí pořád.*“¹⁶⁶

Dětská víra se pak postupně přetvářela v hluboké autentické přesvědčení, postupně dokázal nalézt vlastní osobní vztah k Bohu a vlastní formu, jak tento vztah vyjadřovat. Na této duchovní cestě se Janát setkal s řadou různých osobností. Alena Janátová hovoří o tom, jaký vliv měl na jejího manžela v době studií jeho přítel: „*Jistou duchovní přípravou mu nepochybně byly pravidelné rozhovory, které v době studií vedl se svým otcovským, o čtyřicet let starším přítelem, pedagogem a malířem Oldřichem Michaelem Brožem. Mladý a nadaný student podmaněný silou filosofického myšlení byl vnitřně osloven, když v době začínající normalizace uslyšel svého přítele pevně a s velkou úctou vyslovit jméno Ježíš Kristus.*“¹⁶⁷ Dále se Janát přátelil například s knězem Jiřím Reinsbergem z pražského staroměstského Kostela Matky Boží před Týnem nebo chýnovským knězem Josefem Komínkem. Bohumír Janát však nebyl člověk, který by lpěl na osobních vztazích s církevními

¹⁶⁵ JANÁT, B.: *Cestu do Osvětlení dláždila lež*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995, str. 57.

¹⁶⁶ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

¹⁶⁷ JANÁTOVÁ, A., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 8.

hodnostáři, některých si vážil a měl s nimi přátelské vztahy, ty však nebyly pro jeho duchovní cestu tím hlavním. V jeho křesťanském zrání byla důležitá každá volba, kterou provedl a která vyžadovala osobní odvahu: „*Jsou to opravdu ty jednotlivé volby na jeho cestě, ty ho utvrzovaly ve věrnosti Kristu a pak dostávaly jevovou podobu politického rozhodnutí, ale to byla jen jevová podoba věrnosti Kristu. Součástí té cesty byla Charta, součástí té jeho osobité křesťanské cesty bylo i to, jak se rozhodl po listopadu, že nepůjde k moci, že se vrátí tam, kde ho rehabilitovali a bude se zase držet slova a myšlení, a to křesťanského myšlení.*“¹⁶⁸

Bohumír Janát nebyl ortodoxním katolíkem, jeho křesťanství bylo otevřené, obecné: „*Vždy říkal: „Já jsem víc křesťan než katolík.“ Proto ten jeho vztah k Husovi. Jeho křesťanství bylo široké a neznalo úzkoprsost a rivalitu škatulek. On bral každého silného dobrého člověka, ať byl z jakékoliv křesťanské stáje... jeho cesta byla bytostně otevřená. To je prostě on, dát každému prostor a ne se vázat institucionálně na církev. On vnímal křesťanství jako bytostně individuální cestu, jako cestu s Pánem.*“¹⁶⁹ Církev pro něj byla spíše onou neviditelnou, duchovní Boží armádou a Tělem Kristovým než institucí.

Důležitým bodem na jeho duchovní cestě pak byl zážitek Velehradu (také v kapitole 2.2.) z července 1985, kde byla silná duchovní atmosféra, semknutost a odvaha davu přítomných křesťanů, pocit přítomnosti Boží moci. „*On šel proti proudu, jeho blízkými přáteli byli disidenti a teď najednou se na Velehradě propojil odpor a křesťanství... v úžasné silné podobě. To bylo, jak když husiti vyjeli a zpívali chorál, něco obdobného my jsme zažili na Velehradě. Český, moravský křesťan zvedl svůj hlas a vypískal toho ministra a on byl takhle malinký, to se jakoby ukázala moc Boží.*“¹⁷⁰ Druhým důležitým zážitkem pak bylo svatořečení Anežky České 12. listopadu 1989. Bohumír Janát ho dával do přímé souvislosti s pádem režimu, revoluci chápal jako zázrak, jako uvolnění Boží moci, možná na přímělu právě sv. Anežky: „*On od začátku říkal, někteří křesťané to taky říkají, že se na okamžik otevřelo nebe, ukázala se síla Boží, a pak se zase zavřelo.*“¹⁷¹ Alena

¹⁶⁸ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Tamtéž.

Janátová hovoří o tom, že na jejího manžela měla také vliv právě ona zvláštní duchovní atmosféra roku 1989 a několika let následujících, která s sebou nesla pocit svobody, tvořivosti, otevřenosti prostoru, radosti, „*dýchání čerstvého vzduchu*.“¹⁷² Tato atmosféra postupně v průběhu 90. let zmizela, zážitek z ní však v mnohých přetrval.

V roce 1999 projevil papež Jan Pavel II. lítost nad umučením Mistra Jana Husa a uznal ho jako reformátora církve, tohoto uznání se Bohumír Janát již nedomáhal. Ačkoliv do dnešní doby přetrvává u řadových katolíků poněkud rozpačitý, někdy vyloženě odmítavý postoj k Husovi, Janát ho velmi ctil. Možná ho v tomto částečně ovlivnila atmosféra rodného tábořského kraje, jistě ale především Husova láska k pravdě a ochota za ni bojovat i za cenu vlastní oběti. Janát byl dokonce zvyklý při litaních po všech prosbách o přimluvy svatých přidat ještě jednu svoji, originální: „Mistře Jene z Husi, oroduj za nás.“ Po smíření Mistra Jana Husa s katolickou církví volal Janát už v roce 1986 ve svém zamyšlení *Čekající Mistr*. Když hovořil o upálení Husa, nebál se Janát použít velmi silná slova jako „*urážka evangelia*“ a „*historická vinu*“¹⁷³ či „*s Janem Husem šlo na hranici křesťanství*.“¹⁷⁴ Zároveň vyjádřil důvěru, že papež Jan Pavel II. - kterého si rovněž hluboce vážil - co nejdříve přistoupí k nápravě: „*...je krásné a požehnané žít v době, kdy na Petrově skále stanul člověk čistý a pravdivý jako denní světlo, prostý a potřebný jako denní chléb. Jeho několik slov by dokázalo dát průchod dějinné spravedlnosti, přinést útěchu i povzbuzení, pohřbít vinu a ressentiment, posílit naději*.“¹⁷⁵ Pro Janáta je Hus jednou z osobností, které „*svým činem zvýraznily ostrost hranice mezi dobrem a zlem, pravdou a lží, vírou a farizejstvím, etikou a pragmatismem*.“¹⁷⁶ Husův boj za pravdu podle vlastního svědomí proti lidské instituci zaštiťující se obecným dobrem mu připomíná boj disidentů. V úvaze „*Přítomnost Mistra Jana Husa (Úvaha k 575. výročí smrti křesťanského mučedníka)*“, kterou Janát napsal v roce 1990 po návštěvě Jana Pavla II. v

¹⁷² Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

¹⁷³ JANÁT, B.: rukopis *Čekající Mistr* z 28.7. 1986.

¹⁷⁴ JANÁT, B.: rukopis *Přítomnost Mistra Jana Husa (Úvaha k 575. výročí smrti křesťanského mučedníka)* z 27.6. 1990.

¹⁷⁵ JANÁT, B.: rukopis *Čekající mistr* z 28.7. 1986.

¹⁷⁶ JANÁT, B.: rukopis *Přítomnost Mistra Jana Husa (Úvaha k 575. výročí smrti křesťanského mučedníka)* z 27.6. 1990.

Československu, se znovu ptá, jak je možné, že trvá „morální dluh, který má Evropa vůči Čechům a katolická církev vůči katolickému knězi.“¹⁷⁷ Zvlášť poté, co Jan Pavel II. hovořil o bezúhonnosti Husova osobního života a jeho práci pro národ. Bohumír Janát zapáleně bránil ve svých pracích hodnotu Husova odkazu a doufal, že v postojích řadových věřících i elit katolické církve zmizí rozpolcenost ve vztahu k tak mimořádné postavě českých dějin.

3.10. Odchod

Bohumír Janát prodělal dlouhou vážnou nemoc. Když byl 15. listopadu 1998 nucen přijít do nemocnice Na Františku s těžkými bolestmi, byla stanovena diagnóza: rakovina tlustého střeva ve finálním stadiu. Proces rakovinotvorného bujení trval v jeho těle tři roky, nutně musel trpět bolestmi, nechutenstvím, nespavostí, pomalu ztrácel fyzické síly. Nedával však na sobě nic takového znát, nikdy si nestěžoval, kvůli jeho plnovousu a tělesné konstituci nebylo ani hubnutí příliš markantní, o vážné nemoci Bohumíra Janáta tak netušili nic ani jeho nejbližší. „*Pracoval naplno jako v době, kdy byl zdrav. Přemýšlel, psal, přednášel, hovořil s lidmi, dál týden co týden jezdil sto padesát kilometrů za starými rodiči a pečoval o ně. Tvrdou manuální práci stále vyžadovala údržba přes pět set let starého Janátova gruntu, na němž rodiče žili... Nedávno jsem během kázání zaslechla takové moudré pravidlo: chut' k jídlu je znamením zdraví těla, chut' k práci je znamením zdraví duše.*“¹⁷⁸ Až s odstupem času si jeho manželka začala uvědomovat, že řada momentů v životě jejího manžela signalizovala blížící se odchod. Byla to jednak proměna jeho charakteru, jeho citovosti, zmizela až programová tvrdost: „*To bylo až zázračné, jak on se v tom posledním roce jakoby oprostil od předsudků, jak má vypadat chlap, úplně popustil stavidla svojí citovosti, toho všeho, co měl v srdci, co si tam blokoval a chránil... a najednou se srdce otevřelo, duše se otevřela a všechno to vyplynulo ven.*“¹⁷⁹ Dále to bylo určité, jak to nazývá Alena Janátová, loučení se, odpoutávání od tohoto světa: „*Přestával lpět na*

¹⁷⁷ JANÁT, B.: rukopis *Přítomnost Mistra Jana Husa (Úvaha k 575. výročí smrti křesťanského mučedníka)* z 27.6. 1990.

¹⁷⁸ JANÁTOVÁ, A., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 16-17.

¹⁷⁹ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

věcech, na kterých se obyčejně v produktivním životě lpí.“¹⁸⁰ Již tři roky před smrtí patrně tušil svou situaci - brzký odchod do trvalého Domova. Jeho žena vzpomíná, že jí tenkrát zanechal osobní vzkaz zakončený větou „Fucking world, going home.“ Téma domova si také v té době vybral pro své filozofické práce v Akademii věd.

Po vyšetření v nemocnici Na Františku v polovině listopadu byl Bohumír Janát rychle operován. Manželka a sestra mu také přivedly osobního lékaře, který navrhoval alternativní postupy v léčbě. Jeho nejbližší byli ve velkém shonu, připraveni bojovat a udělat cokoli pro jeho uzdravení. Janát se však již smířil se svou situací, byl klidný, odevzdaný, statečný. S úsměvem uklidňoval své bližní a přijímal návštěvy. Navštívil ho mimo jiné profesor Sobotka, Janátův vysokoškolský učitel, který byl nedlouho křesťanem a Janát ho horlivě toužil povzbudit na této cestě. Při rozhovoru ho však postihly těžké dýchací problémy, které neustaly ani po dvou dnech, přesto byl propuštěn z nemocnice do domácího ošetření. Jeho osobní lékař diagnostikoval embolii, ředění krve v nemocnici by patrně Janátovi ještě krátkodobě prodloužilo život, on však odmítl návrat. Zemřel několik dní poté 29. listopadu 1998 v devět hodin večer.

Pohřeb se konal v Kostele Matky Boží před Týnem 5. prosince. Zazněla na něm mimo jiné i Janátova oblíbená ruská píseň, kterou si – ve svém vlastním českém překladu zazpíval i několik dní před smrtí se svými nejbližšími: *Sviť, hvězdo má, v dálky mých cest, světlem tvým rád nechám se vést; Slovo ti dám, chci věrnost tvou, nekráčím sám, tys nad hlavou; Svět skryla noc v hlubokých tmách, pohled můj utkvěl na hvězdách; Nic nespoutá teď duši mou, ta dálka je jen prázdnotou; Až moje pouť naplní čas a dozpívá osudu hlas; Nezmizím v tmách, to dobře vím, já světlo své ti navrátím.* Bohumír Janát je pohřben v Týně nad Vltavou.

Na předčasný odchod Bohumíra Janáta měla jistě vliv zdraví škodlivá práce v kotelně, ale i celkové vyčerpání organismu. Dlouhá léta bojoval proti totalitnímu duchu doby a jeho projevům, byl pronásledovaným a jeho slova nepohodlná, po listopadu 1989 brzy pochopil, že režim se změnil, jeho situace však zůstane stejná. Jeho kritické reflexe porevolučního vývoje mu nikde nebylo umožněno publikovat, dokud nenašel časopis Listy. „*On to domýšlel a bylo mu*

¹⁸⁰ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

jasné, že zase bude proti duchu doby, že po listopadu se zase začal vytvářet nový duch doby, a jemu už bylo jasné, že on zase nepůjde s těmi mocnými, a bylo to šíleně vysilující. On si uvědomoval, jak najednou i ztrácí platformu pro ty své texty, protože nebyl v duchu doby... jak to řekl hezky někdo, kdo psal nekrolog o Karlu Kosíkovi, řekl to tedy na Kosíka: „Oni ho neumlčeli, ale neozvučili.“ A to přesně platí na Bohumíra, že nebyl umlčen – to už nešlo, ale taky nebyl ozvučen, to byl osud těchto lidí, kteří šli zase proti duchu. A tenhle boj ho hrozně vysiloval.“¹⁸¹ Manželka Bohumíra Janáta i jeho sestra se domnívají, že tato nová porevoluční bezmoc byla tím, co nejvíce přispělo ke zhoršení Janátova zdravotního stavu. Rakovina u něj patrně byla alespoň částečně psychosomatického původu: „...byl homo politicus, on se od toho nemohl odříznout, zavřít se někam do pracovny a tam si něco komorního tvořit. Jeho tvorba a jeho myšlení, to bylo to, co se děje... na tom stálo jeho filozofické myšlení a od toho se nemohl odříznout, to už by nebyl on. A zároveň cítil tu bezmoc, když zjistil, že to slovo jakoby nebylo k slyšení. Anežka říká, že to polykal a že ta rakovina byla přirozeným důsledkem v téhle situaci.“¹⁸²

¹⁸¹ Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou, s drobnými úpravami kvůli jazykové správnosti.

¹⁸² Tamtéž.

ZÁVĚR

Jistě by bylo možno rozebrat ještě další Janátovy studie a uvést ještě mnohé detaily z jeho osobního života, cílem práce však bylo zachytit v jeho tvorbě a životě to nejpodstatnější. Faktem je, že řada motivů se v pracích Bohumíra Janáta častokrát opakuje. Jistě to není proto, že by tento filozof neměl již co dalšího říci. Považoval však některé věci za natolik důležité, že cítil bytostnou potřebu na ně vytrvale upozorňovat. Mimo jiné i toto časté zdůrazňování některých hlavních myšlenek utváří z díla Bohumíra Janáta podivuhodně ucelenou a komplexní záležitost a připomíná pevnost jeho přesvědčení, věrnost postojům. Ucelenost však neznamená, že jeho dílo máme chápat jako jednu ukončenou, uzavřenou kapitolu české filozofie, časově ohraničenou a završenou smrtí myslitele. Jeho názory zůstávají inspirativní a naléhavě aktuální v konfrontaci s posledními politickými, ekonomickými a společenskými změnami, nejen v naší zemi, ale i v Evropě. Je to dáno jeho filozofickou metodou, která vycházela z praktického života, nikoli ze složitých abstraktních konstruktů. Vždy ho zajímalo, jak se vztahuje daná filozofická koncepce či literární dílo k současnosti, jaké přináší hodnoty, o jaké mravní postoje se opírá, jak rozvíjí člověka, jeho péči o duši a vztah k věčnosti.

Ačkoliv Bohumír Janát vztahoval svou tvorbu k současnosti, neměl potřebu přinášet nové filozofické koncepce, pojmy a teorie, spíše se vytrvale vracel k archetypálním otázkám lidské existence, vycházel z dávné lidské zkušenosti zprostředkované mýty, eposy, biblickými příběhy, klasickými literárními díly nebo ústředními postavami dějin filozofie. Sledoval historickou genealogii témat, nad kterými se zamýšlel, rozdílné inspirační zdroje spojoval v jednotící linky vedoucí až k současnému myšlení, hledal v nich především duchovní opěrné body. Celá Janátova tvorba je pak zastřešena jeho křesťanskými postoji.

POUŽITÁ LITERATURA

- Dokument z Prahy dne 4.4. 1977 vydaný ředitelem PsÚ ČSAV J. Linhartem, DrSc.
Dokument Obvodní správy Sboru národní bezpečnosti, Oddělení pasů, Krakovská 1, Praha, ze dne 27. 10. 1989.
- Dokument Charty 77 č. 9/92, v Praze 3.11. 1992, In: INFOCH-Infoformace o Chartě 77, Mluví Charty 77, Libri prohibiti, Praha 1992.
- JANÁT, B.: *Filosofie a víra ve spravedlivý svět*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999.
- JANÁT, B.: *Rozhovor s Janem Rumlem z 19. 1. 1988*, In: Bohumír Janát: Výzva a inspirace, Vyšehrad, Praha 2000.
- JANÁT, B.: *Dopis funkcionáři komunistické strany, Panu Miroslavu Štěpánovi, předsedovi Městského výboru KSČ v Praze*, ze dne 3. 8. 1989 v Praze.
- JANÁT, B.: *Promoční projev*, In: Bohumír Janát: Výzva a inspirace, Vyšehrad, Praha 2000.
- JANÁT, B.: *Velehrad*, Rozmluvy – Literární a filozofická revue, Londýn 1986.
- JANÁT, B.: *Projev na Škroupově náměstí ze dne 10.12. 1988*, In: Bohumír Janát: Výzva a inspirace, Vyšehrad, Praha 2000.
- JANÁT, B.: *Pravda a ideologie*, Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999.
- JANÁT, B.: *Thoreauova transcendentální pouť do Svaté Země*, Česká mysl, roč. XLII 1-2, Jednota filosofická, Praha 1992.
- JANÁT, B.: *Pokorný rebel Henry David Thoreau*, Filosofický časopis, roč. 38, č. 3, Praha 1990.
- JANÁT, B.: *John S. Dunne – Americký poutník k obzorům všeobecné naděje*, In: Samizdatový Kritický sborník.
- JANÁT, B.: *John S. Dunne – Poutník naděje v čase postmoderní skepse*, Salve, ročník II., číslo 3, Olomouc 1992.
- JANÁT, B.: *Masaryk a Nietzsche*, Filosofický časopis, roč. XLIV, č. 2, Filosofický ústav AV ČR, Praha 1996.
- JANÁT, B.: *Masarykovo slovo „Ježíš, ne Caesar“*, In: Myslet proti duchu doby,

Vyšehrad, Praha 1999.

JANÁT, B.: *Domov jako metafyzický horizont lidského života (Několik myšlenek k filosofii domova)*, Filosofický časopis, roč. XL, č. 3, Praha 1992.

JANÁT, B.: *Nietzschovo kladivo na metafysiku*, Listy, roč. XXV, č. 3, Praha 1995.

JANÁT, B.: *Mýtus sametové revoluce*, Akord, roč. XVI, č. 1, Lidová demokracie-Petrov, Brno 1990.

JANÁT, B.: *Myslet proti duchu doby*, Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999.

JANÁT, B.: *Smysl Charty 77 – otevřená otázka*, Listy, roč. XXII, č. 2, Práce, Praha 1992.

JANÁT, B.: *Dopis ze dne 27.10. 1992*, In: INFOCH-Infořace o Chartě 77, Mluví Charty 77, Libri prohibiti, Praha 1992.

JANÁT, B.: *Současná krize a budoucí renesance ideje Charty 77*, In: INFOCH-Infořace o Chartě 77, Mluví Charty 77, Libri prohibiti, Praha 1992.

JANÁT, B.: *Návrh na udělení ceny Františka Kriegla na rok 1997*, 12.11. 1997.

JANÁT, B.: *Filosofie a transcendentní království*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999.

JANÁT, B.: *Osud, svoboda a metafyzické rozhodnutí*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999.

JANÁT, B.: *Přirozený svět jako morální výzva*, Česká mysl XLIII, Jednota filosofická, Praha 1993.

JANÁT, B.: *Věk ztracených duší – Faustovská volba současníků (původně Faustovské dilema současníků)*, Salon (literární příloha Práva), č. 89, 29.10. 1998.

JANÁT, B.: *Goethův Faust jako archetyp moderní kultury*, In: Myslet proti duchu doby, Vyšehrad, Praha 1999.

JANÁT, B.: *Goethův Faust-Výzva, naděje, varování*, In: Faust metaforou k současnosti, Happy End Production, Praha 1998.

JANÁT, B.: *Cestu do Osvětlení dláždila lež*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995.

JANÁT, B.: rukopis *Čekající Mistr* z 28.7. 1986.

JANÁT, B.: rukopis *Přítomnost Mistra Jana Husa (Úvaha k 575. výročí smrti křesťanského mučedníka)* z 27.6. 1990.

- JANÁT, B.: *Vlastnoručně psaný životopis*, 30.7. 1996.
- JANÁTOVÁ, A., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000.
- JANÝR, P.: *Život bez pravdy*, Listy, roč. XXV, č. 6, Praha 1995, str. 53.
- MÁDLOVÁ, M., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000, str. 21.
- MAJOR, L.: *Bohumír Janát o Evropě a Nietzschevě dědictví*, Listy, roč. XXV, č. 3, Praha 1995, str. 97.
- MEJDROVÁ, H., In: *Bohumír Janát: Výzva a inspirace*, Vyšehrad, Praha 2000.
- PATOČKA, J.: *Dvě studie o Masarykovi*, Sixty-Eight Publishers, Toronto 1980, str. 132.
- VANČURA, J., In: *Myslet proti duchu doby*, Vyšehrad, Praha 1999, str. 241
- Zápis z jednání komise pro nápravu křivd PsÚ ČSAV ze dne 8.2. 1990 v Praze.

PŘÍLOHY

Příloha 1: Rozhovor s Anežkou Janátovou 9.3. 2011

Tak řekla bych vám, že oba jsme měli veliký štěstí, že jsme měli skvělý rodiče. Tatínek byl sokol a jeho biblí, dá se říct, byl Palacký - Dějiny národu českého a byl takovou moudrou řeckou duší, to znamená mýty a Odyssea, Illias - to byly naše pohádky. Maminka byla učitelka a v tom dnešním slova smyslu bych mohla říct, že byla opravdu waldorfská učitelka, i když tenkrát nevěděla, co je to waldorfský učitel, protože opravdu to, co nás učila, bylo vždycky spjato s konkrétním zážitkem, to znamená, že třeba jsme si někde sedli na mezičku a maminka nám z toho kousku, co kolem nás byl přírody, tak nám z toho vykouzčila pohádku, to pro nás jako děti bylo velmi intenzivní.. já spoustu i latinských názvů znám proto, že to maminka vždycky ještě řekla..

Ona učila přírodopis?

Učila přírodopis a učila malovat, učila zpívat.. takže u nás vždycky byly takový večery, maminka začala tím svým krásným altem, já soprán, Bohumír vzal kytaru, tatínek harmoniku, skutečně druhý, třetí hlas, to byly překrásný hudební večery, který jsme si sami vytvářeli, maminka krásně hrála na housle.. Ke konci života Bohumír ty housle vytáhnul a začal na ně hrát, to bylo moc hezký.

On byl o čtyři roky mladší než já, tak trochu se mnou válčil. Takže když já jsem třeba chtěla na zahrádce mít svou zahrádku, tak jsme pak měli každý svou zahrádku, měli jsme lavičky a každý seděl na své zahrádce, kde jsme si udělali svoje malinký záhonky a pěstovali jsme jahody nebo kyticíky, mrkev. U nás třeba probíhaly hádky, protože Bohumír byl typický aristotelik a já typický platonik, takže hádky byli například o Descarta a Spinozu, kdy Bohumír zastával Descarta a já zase Spinozu, tak jako ty rozhovory byly kolikrát bouřlivý, že jsme na sebe i křičeli. Pak přišla maminka a ptala se, proč se hádáme, tak jsme jí to říkala a ona řekla, že máme oba dva pravdu. Tak takhle řešila maminka naše konflikty.

Kdybychom neměli tak úžasnou matku a otce, tak bychom asi oba byli velmi těžce vychovatelní děti, protože jsme oba dva byli silné osobnosti. Bojovali jsme, ale později jsme zjistili, že vlastně bádáme stejným směrem, jen každý trochu jinak. Taková zásadní spojovací věc byl Goethe. Další spojnicí byl Aristoteles. I když Bohumír byl vždycky chytřejší než já, latinsky uměl, měl červený diplom na fakultě, on mi vždycky pomohl to všechno pochopit, byl opravdu velmi inteligentní. A skládal hudbu u meditací se svou kytarou, písničky skládal čím dál tím krásnější. Měl opravdu dar zpěvu a toho hlasu. Jakmile začal někde zpívat, tak lidé přisedávali blíž a blíž, doslova fascinováni tím, co zpíval. Já jsem z toho měla velikánskou radost. On byl taky opravdu bojovník, protože za pravdu jsme oba dva byli ochotni velmi bojovat. Já teda takovou formou, že mi říkali, tím máš štěstí, že to umíš říct vždycky šikovně, brácha teda ten šel silou do toho, ten tedy v tom měl větší konflikty.

Vždycky mezi námi všemi čtyřmi byl velice silný vztah, když se na tom dívám nazpátek, tak se divím, že čtyři tak silné osobnosti spolu mohly vydržet, ale bylo to díky tomu umění, že jsme byli propojeni.. malovali jsme, k tomu hudba, psali jsme, a pak to prodiskutovali.

Ty naše vztahy byly i rodově dány, protože z té strany tatínka je to velice stará česká selská rodina, kde teda v těch Jižních Čechách kořeny jsou doloženy v třeboňském archivu a jdou do roku 1480. To byl silnej český proud. Ze strany maminky jsou německé kořeny, byla za svobodna Kügel, tam je zase vazba k příbuzenstvu v Rakousku, ve Vídni. Takže tam jsou strýčkové a tetičky, já jsem tam pracovala.. Takže to byly vztahy, které spojovaly český i německý prvek. Později brácha se orientoval i na stranu ruskou, měl spoustu literatury. Taková naše oblíbená písnička, kterou jsme mu zpívali i při pohřbu, byla Sviť hvězdo má, bráška ji přeložil do češtiny, a to je teda ještě lepší než ten originál.

Naše dětství bylo dramatické v prožitcích. My jsme se intenzivně zajímali o celý dění kolem, tatínek poslouchal Svobodnou Evropu, takže se vždycky zavřel a poslouchal, a pak nám něco z toho říkal. Bylo to velký rozprostření se po dění v současnosti i ve vztahu k dějinám lidství. To jsme měli velký štěstí, že jsme mohli jít od starověkého Řecka přes všechny ty kulturní epochy až do současnosti, do

českých dějin, že jsme mohli do toho vstoupit. Zásadní rozdíly s bráchou byly, že on obdivoval Masaryka a já když jsem si ho přečetla, tak jsem si řekla: Dědek plesnivej, kdyby to Rakousko nerozbíjel, tak byly spojený evropský státy úplně na jiným základu. Takže takový rozdílný postoje jsme měly, ale ty se pak s věkem stále víc sbližovaly, s poznáním..

Vy jste žili na statku?

Nežili, my jsme žili v rodinném domku v Táboře, kde náš tatínek byl kouzelný, protože on byl z toho statku, kde teda bylo jedenáct sourozenců a to byl velkej statek a náš tatínek v tý vilce chtěl mít taky svůj statek, protože oni si ty sourozenci vždycky posílali zabíjačku, takže tatínek taky jednou tam pořídil prasátko, který jsme krmili, pak ho honili po celý vilový čtvrti, než se jim ho podařilo zabít. Měli jsme zabíječku, z který zůstal jen hrnec sádla, když se to rozdalo všem těm sourozencům. Nicméně jsme z toho měli velikej zážitek. Maminka řekla, že po tom jednom prasátku už žádný jiný nechce. Tatínek byl takovej romantik v tomhle tom. Maminka byla hodně reálná, držela celou rodinu pohromadě, byla moudrá velice. Měli moc hezkej vztah s bratrem, i se mnou samozřejmě, ale s tím bratrem teda opravdu osudovej hlubokej vztah, moc hezkej. My jsme si rodiče trochu rozdělili, já byla víc s tatínkem, bráška s maminkou, ale ty vztahy byly mezi všema čtyřma pěkný.

Byli jste křesťanská rodina?

Jo, naši byli katolíci. Tatínek byl tak víc křesťanskěj obecně, maminka ta byla hodně katolická, všobecně katolická. Takže jsme s bráchou chodili do kostela. Měli jsme veliký štěstí, že v Táboře byl kněz Václav Žitný, s kterým jsem byla v přátelství osobně až do jeho smrti v 92 letech. Pak tady v Praze jsme taky měli krásnej vztah s mons. Reinsbergem od Panny Marie v týnském chrámu, tak to byl taky takovej hezkej vztah. Ten můj vztah spěl ke křesťanství obecnímu, brácha ten byl spjatej s katolickou církví, i v tom jsme se pak shodli.

A jak to bylo se školou? Chodil na základní školu v Táboře?

To jsme chodili oba dva, maminka nás učila oba dva. To byly krásný zážitky, když ta maminka přišla.. Ona byla velmi přísná. Já teda můžu říct za sebe, Bohumír měl asi taky takovej nějakěj zážitek. Já jsem se třeba ptala: „Maminko,

kdy mě vyzkoušíš?“ A ona: „Ty musíš umět všechno.“ A jednou přišel do třídy pan ředitel, sednul si dozadu do třídy a maminka obřadně řekla: „Anežko, pojď k tabuli.“ A začala mě zkoušet z látky od začátku roku, já jsem opravdu všechno uměla. A teď ten ředitel ji přerušil, přišel dopředu, vyžádal si žákovskou knížku a napsal tam takovou poznámku přes celou jednu stránku, že moje znalosti odpovídají znalostem gymnazisty. Potom na gympl jsme oba dva také chodili v Táboře.

Pak jsme měli takovej rozpor, já jsem říkala: „Jak můžeš studovat filozofii na bolševický fakultě, vždyť filozofie je láska k moudrosti.“ To pro něj bylo úplně nepřipustný takovýhle blbý otázky, který já jsem mu kladla. Šel za tím tak cílevědomě, zřetelně, čistě, pravdivě, jasně, u něj byla vždycky harmonie mezi činem a slovem, slovo a čin byly spojený. On mě právě nutil k pravdivosti ve všem. On třeba ctil vždycky ty hroby, hroby předků. Já jsem si vždycky říkala, že je to blbost chodit na hroby předků. A brácha si mě přišel vyzkoušet po dušičkách, ptal se: „Bylas na hrobech předků?“ A já jsem říkala: „To víš, že byla.“ A on: „Anežko, ty lžeš, tys tam nebyla.“ „To víš, bráško, že byla.“ „Anežko, ty nemluvíš pravdu, já na tobě vidím, že nemluvíš pravdu, tys nebyla na těch hrobech.“ Tak mě donutil se přiznat a já jsem mu říkala, že jedna – nula vyhrál, že příště bude další kolo. A on mi vždycky říkal: „Proč se bojíš konfliktu? Stůj si v tom.“ Naučil mě i tu nepříjemnou věc, že v konfliktu si musím stát. Měl v tomhle obrovskej dar, já jsem vždycky se snažila tak nějak se uhnout.. Moc jsem ho měla ráda. Měli jsme krásnej vztah, i když jsme kolikrát byli v rozporu.

Co ho třeba ještě zajímalo v období dospívání?

Vždycky ho zajímala filozofie... My jsme byli takhle úchylný, velmi atypický. Protože Platóna já jsem četla, když mi bylo třináct let, on četl Aristotelovu Metafyziku, pak jsem jí četla já. Takže oba dva jsme byli vlastně patologický děti. Velmi netypický.

Příloha 2: Rozhovor s Alenou Janátovou 13.11. 2011

O rodičích Bohumíra Janáta:

V ní byla taková jako bavorská zemitost v tý mamince a zároveň něco

úžasně oduševnělýho, ušlechtilýho, romantickýho a ona sama.. nebo já to přisuzuju tomu místu, kde vyrůstala, v tom Týně nad Vltavou, který já jsem vůbec neznala, než jsem se dostala do Janátovi rodiny, tak ta chalupa je na kopci, na nejvyšším kopci nad Týnem, takže ty když vyjdeš večer, tak máš celý Týn jako na dlani, okolo jsou remízky a louky a ona vyprávěla hrozně ráda, jak nahoře byly hvězdy a ona se dívala dolů a takhle romanticky snila a něco z toho takhle romantická struna, smysl pro přírodu, to přenesla nebo to zdědil Bohumír, to je celkem jistý. Anežka už zmiňovala, že on měl mnohem pevnější vztah nebo takovej vroucnější k té mamince, že to šlo prostě křížem, a to je pravda. Oni byli tak podobně silný osobnosti oba a velmi často se stávalo, že v takový tý praktický každodennosti to vedlo ke konfliktu, to byly někdy velmi razantní srážky. Já jsem měla pocit, že u Bohumíra šlo o to, že on byl ta silná osobnost a chtěl si ji uchovat, zároveň byl pod vlivem velmi silné matky, takže to tam bylo tak, že on k ní měl tak silnej vřelej vztah, takže to bylo docela těžký, ale potom když ona umírala a zemřela, tak tam opravdu vyšla najevo ta naprostá vroucí láska. A on se vždycky tak bránil zdobnělinám nebo takovým, dejme tomu, laskavostem, bránil se dávat city najevo, protože trošku jsme měly pocit s Anežkou, jsme o tom mluvily, že to povstalo z toho, že taen jeho otec jako úředník v 50. letech přišel o místo a pak vlastně začal pád tý osobnosti toho člověka. Ono se tradovalo v té rodině, že při svatbě sliboval té své ženě, že ji zajistí, že nebude muset pracovat, že zůstane doma. A pak se stalo tohle a ta maminka tu rodinu víceméně táhla a on se z toho nikdy už nedostal, pak získal nějaký podřadný místo, ale nikdy se nedostal už z toho.. víš, on byl sokol, on byl frajer, velmi hezkej člověk, tak to byl takovej ten sokolskej étos a teď tenhle jeho slib, ty plány, jak zaštití rodinu a najednou ta padesátá léta ho odrovnala a vzala mu, mám takovej pocit, takhle když na to vzpomínám, takovou života schopnost, že on už potom, hlavně potom ke konci života, už se tak vezl, tak se pověsil na autoritu tu svý ženy a ona to teda musela všechno táhnout.

Co se stalo konkrétně, že přišel o práci?

On byl úředník ve státní správě a v 50. letech se stalo něco, že obrovský množství těch úředníků muselo odejít jako z týhle byrokratický sféry a on prostě se svezl s nimi v téhle vlně.

Takže to nebyla nějaká srážka s režimem?

Ne, on přišel o místo v rámci týhle komunistický politiky redukce těhle prvorepublikových postů a prvorepublikových úředníků.

On vlastně Bohumír vnímal toho slabýho otce a tu silnou matku, víceméně odmala vnímal slabost toho otce a to, že nikdy nechtěl skončit jako on, tak to ho vedlo k určitý tvrdosti, že se intuitivně bránil nějakým jemnostem, který by mohly zavánět nějakou slabostí a je fakt, že tohle naprosto přehodnotil, když začal ten osudový rok 98, kdy na jaře umřela ta maminka, v květnu, a potom v říjnu umřel jeho otec a v listopadu Bohumír, to byl 98. rok. Ale víš, to bylo až zázračný, jak on se v tomhle posledním roce jakoby oprostil od těch předsudků, jak má vypadat chlap a on prostě úplně popustil stavidla svojí citovosti, toho všeho, co měl v srdci, co si tam blokoval a chránil a navenek tvář toho rytíře, muže silnýho.. a najednou opravdu to srdce se otevřelo, duše se otevřela a to všechno vyplynulo ven, to bylo nádherný... jak to bylo tragický a smutný, tak tohle bylo nádherný.. že ten poslední předsudek, on si nikdy nepotrpěl na předsudky, ale tenhle poslední předsudek padnul. Já ti řeknu i takový věci, co bylo zajímavý, co prožíval v tom posledním roce, takový oprošťování... On se oprošťoval od všeho, co člověka normálně řídí.. víš, ta nemoc...

Co mu bylo?

Rakovina tlustýho střeva. A ten doktor, Tomáš Bouzek, to byl takovej alternativní doktor, tak řekl, že ten proces bujení trval tři roky před smrtí, to znamená v 95. Teď já jsem nevěděla, nechtěla jsem si připustit, i když jsem viděla, jak hubne, vůbec jsem si nechtěla připustit, že by se něco osudovýho dělo a on by mohl odejít. On se ale strašně zvláště jakoby loučil nebo odpoutával od všeho. Třeba si vzpomínám – takovej detail - přišel domů z Akademie a teď vyprávěl, ale to bys musela slyšet, on byl ve zvláštním rozpoložení, byl unavenej a zároveň... takový zvláštní rozpoložení a vyprávěl: „Tak jsem si dneska sedl na lavička a sledoval ty Němce, všechny ty turisty blahobytný... a dostal jsem záchvat smíchu, jak to bylo všechno mimo...“ Víš a to on by nikdy neudělal, aby seděl někde na lavičce a začal se smát a ještě někomu.

To mi pak taky došlo... Byl to 98. rok, víš, musíme si uvědomit, že on tady

bojoval něco do toho listopadu a že on byl takovej ten chartista-idealista. V tý Chartě to taky nebyla samozřejmost do ní vstoupit a najít v ní svoje místo, protože tam taky byly takový ty rodiny pražský – Dienstbierovi, Havlovi, Němcovi... to byly silný klany, který se držely navzájem a vytvářely podhoubí tý Charty a on byl v podstatě kluk z venkova, který tady studoval, byl to solitér, neměl vazby. A to mi vyprávěl vždycky, že když zemřel Patočka, tak ta jeho smrt rozhodla, že podepíše Chartu. A dlouho psal samizdatový texty... trvalo dlouho, než získal nějakou pozici, ze který ho pak vybrali jako mluvčího a on byl idealista... Víš, on mi vyprávěl, a to je taková jednotící linka - když mluvoval, tak on byl na nějakým setkání s nějakým velvyslancem ještě s Havlem a s tím okruhem disidentů a přišel domů a říkal, byl takovej úplně ohromenej a říkal: „Víš, my jsme tam tak stáli s Havlem a ty velvyslanci odjížděli těma limuzínama a Havel se na mě obrátil a řekl: A kdy mi už takhle pojedem?“ A Bohumír byl úplně šokovanej a je fakt, že pak se to takhle rozdělilo ty disidenti. Ta hrstka idealistů, kteří bojovali o to, aby ta Charta zůstala, a potom ti, kteří už mají tu odměnu svou. Já bych řekla, že tohle je ta dělící čára – jedni už mají odměnu svou, už ji získali tady a to on nechtěl. To je ta jednotící linka... začlo to tím Havlem, kterej ho tak udivil.. víš, on byl rytíř, on byl chlap, ale zároveň tak jako naivní, v tomhle povzdechu přeci byla naivita. A potom, na to nezapomenu, když byl listopad 89, tak všichni se nahrnuli do špalíčku a on nešel... když byly ty demonstrace, tak všichni nesli různá hesla a klíče... prostě ty osoby se tam střídaly, hovořily k masám. A on, přesto, že měl taky nárok na sebe si vztáhnout pozornost, tak si prostě vyrobil takovou dřevěnou konstrukci a na to napsal „Kristus - život, světlo, vítězství“. A to byl nápis, který se našel na nějakým starým kameni z doby Cyrila a Metoděje, bylo to z Velký Moravy křesťanský heslo. A on tu pozornost nevztahoval k sobě, necpal se někam, kde by mohl na tu tribunu a mezi ty, kteří budou řídit ten budoucí svět, on od sebe úplně odhlídnul a ukázal: tady má být pozornost, koukejme „Kristus – život, světlo, vítězství.“ Opravdu šel v tý demonstraci a nesl tohle heslo.

Když jsme mluvili o tom posledním roce, kdy přestával lpět na věcech, na kterých se obyčejně v produktivním životě lpí, tak nezapomenu, a to jsem hodně osobní teď, protože to bylo osobní...my jsme si vždycky dopisovali, když někdo

odešel z bytu... A to jsem si pak uvědomila, že to byl ten 95. rok, kdy podle doktora nastaly v jeho těle ty změny, když to byly tři roky. A on měl přednášku v Akademii, a tak mi nechal takovej dopis, než tam šel a mimo jiný tam napsal, skončil to větou: „Fucking world, going home.“ A to určitě nebylo náhodou, když pak v Akademii, když byl už po rehabilitaci, tak si vybral klíčový téma, který chtěl zkoumat „domov“. Mimo jiné, to byly témata politický moci a svobody, ale taky domova a víš, pak ta věta klíčová „Fucking world, going home“. My musíme tuhle větu vnímat v kontextu toho, že do listopadu 89 byl na tý frontě, stál v boji a teď přišel listopad a on měl geniální intuici, geniální intuici, jakou opravdu dává jenom víra asi. A teď, dobře jsi si všimla, že nechtěl tu Chartu zrušit, byli teda tři, nevím, kdo byli ti dva... *Já jsem to taky nikde nenašla, hledala jsem to dlouho, v různých těch dokumentech a studiích, co psal o Chartě...* To už začalo to, že oni to prostě nepustili... *I v tom Infochu, to je šedesát stránek o konci Charty, ale nenapišou, kdo to nechtěl zrušit.* No všimla sis toho... to je zvláštní, prostě se řekne jen, že většina chtěla... Třeba ta poslední mluvčí, Roubalová, s tím taky měla problém zvednout pro to ruku, protože ona sama mi říkala, že Bohumír byl pro ní autorita, že věřila jeho argumentům, ale nakonec zvedla ruku pro to zrušení. A on chtěl prostě, aby ta Charta zůstala jako takovej imperativ tý společnosti, ne jako instituce, jako svobodná platforma lidí, kteří neměli máslo na hlavě a glosovali by to, co se děje. A teď se ukazuje, jak zoufale tohle chybí. Všichni jako máme máslo na hlavě, všichni jsme se na tom podíleli a všichni teď jedeme v tom všeobecným marasmu.

Ale on to domýšlel a bylo mu jasný, že zase bude proti duchu doby, že po listopadu se zase začal vytvářet nový duch doby a jemu už bylo jasný, že on zase nepůjde s těma mocnýma a bylo to šíleně vysilující. On si uvědomoval, jak najednou i ztrácí platformu pro ty svý texty, protože nebyl v duchu doby, tak ztrácel... jak to řekl hezky někdo, kdo psal nekrolog o Karlu Kosíkovi, tak řekl, řekl to teda na Kosíka: „Oni ho neumlčeli, ale neozvučili.“ A to přesně platí na Bohumíra, že nebyl umlčen – no to už nešlo, ale taky nebyl ozvučen, to byl osud těchle lidí, kteří šli zase proti duchu. A paradoxně on našel platformu v Listech, což byl časopis osmašedesátníků, těch, co pak prohlédli, takže on paradoxně našel platformu u bývalých komunistů po listopadu 89, to jsou zvláštní absurdity. A tenhle

boj ho hrozně vysiloval. Anežka říká, že on to všechno polykal. Protože ta rakovina je i psychosomatická. Polykal tu bezmoc... protože on byl ten homo politikus, on se od toho nemohl odříznout, zavřít se někam do pracovny a tam si něco komorního tvořit. Jeho tvorba a jeho myšlení... *To byl život*. Tak, to byl život, to bylo to, co se děje. To mi i na těch jeho textech vyhovuje, že to nejsou abstraktní konstrukty, že to je život, na tom stálo jeho filozofický myšlení a od toho se nemohl odříznout, to už by nebyl on. A zároveň cítil tu bezmoc, když zjistil, že to slovo jakoby nebylo k slyšení. A Anežka říká, že to polykal a že ta rakovina byla přirozeným důsledkem v týchle situaci.

Navíc už odcházely síly, protože když si vzpomenu jenom na ty kotelny, to bylo hrozný, ale opravdu. Dělal v Dětském domě bývalým na Národní třídě. Já jsem tam jednou přišla, to nebyla plynová nebo elektrická kotelna, to bylo uhlí, takže já jsem tam jednou přišla a tam byly haldy nepředstavitelný, do výšky dospělého člověka, odpadků z celého toho obchodního domu a on to musel spálit a kromě toho si navozit uhlí. Tam ty splodiny... já už jsem radši po pěti minutách odcházela. Jemu to prostě změnilo krevní obraz. Ještě tam neustále dolezali estébáci, neustále mu narušovali jeho pozici. Ono už jenom to, když se intelektuál dostane mezi makáče, kotelníky... už jenom to najít tu styčnou hranu, po které by se dalo kráčet, nějak se prostě zařadit. A oni tam neustále lezli a komplikovali hledání těch styčných bodů. A kolikrát se stalo, že byl po noční, měl si jít domů odpočinout a oni ho na 48 hodin zavřeli a on šel z vazby rovnou zase třeba na noční, to bylo opravdu vyčerpávající. Teď ještě navíc ten 88. rok, ten byl opravdu náročnej pro mluvčí. V té černý knížce to Hanka, žena Miloše Hájka, kterej taky mluvčoval s Bohumírem, si na to vzpomněla, že byly roky Charty hubený a tlustý – některý nebyly tak náročný, ale ten 88. ten teda byl náročný, tam už se začlo něco probouzet, ty výročí se probudily a tlak na mluvčí byl obrovskej. Takže on dělal těžkou vysilující práci prokládanou vazbama, prokládanou šikanou ze strany estébáků a teď přišel domů a tam měl sešit se vzkazy, protože to už já jsem tam tentokrát bydlela, byli tam jeho rodiče a já, takže jsme mu psali vzkazy, když třeba někdo... víš, spousta lidí nebo obětí se na ty mluvčí obracela, chodili tam i, takže my jsme psali do sešitu: byl tu ten a ten a přijde tehdy a tehdy, aby on měl nějakou evidenci. Dokonce to šlo i tak daleko, že

přišel jeden pán, mně ho bylo hrozně líto, on byl hrozně hodnej a taky už takovej ubitej tím režimem a přinesl v lahvičce moč a jako: „Pane doktore, oni mě zdeptali, oni mě zničili, tady vám nesu důkaz, že je to opravdu tak.“ On se musel setkávat i s lidmi, kdy to bylo opravdu na psychiatrický hraně, někdy už jsme nedokázali rozlišit, jestli to byl opravdu výsledek perzekuce, kdy se na tu Chartu obraceli lidi, který už opravdu nevěděli co dál, nebo jestli to byly už psychiatrický případy. A teď co s tím, přesně... A teď on nikdy nikoho neodbyl, ty lidi u nás vždycky našli domov. A teď on vždycky když přišel, tak nikdy nikoho nevyhodil a nějak s nimi jednal náležitě a ve svých mezích a možnostech, to bylo strašně dramatický tahle doba. A do toho měl psát dokumenty Charty, do toho se měl scházet s nějakýma kompetentníma... s velvyslancema... Tak ten 88. rok byl opravdu náročněj.

A to bylo až někdy jako z filmu, vzpomínám, to byl taky takovej hezkej moment, kdy se blížilo výročí 21. srpna a byla dohoda, že mluvčí tak symbolicky položí květiny u Václava, tam se všichni scházeli. My jsme měli už doma kytku, ještě před tím, než se tam mělo jít, tak jsme šli na mši k Jakubovi, tam na Starým Městě. Vraceli jsme se po mši z kostela domů, že vezmeme kytku a půjdem na to náměstí. A teď opravdu to bylo jak z gangsterskýho filmu, u nás na chodníku přistály dvě auta, to bylo opravdu takový to prudký brždění. Vyběhli a že musíme do toho auta, oni mi zkroutili ruce do zadu a Bohumír, to nezapomenu, se takhle vzepřel u toho vlezu do auta a řekl: „Dokud jí ty ruce nepustíte, tak se mnou nehnete.“ Tak oni opravdu... tak jsme pak nasedli, oni nás odvezli. Tak ten 21. srpen probíhal bez nás. A potom tam to bylo velký zatýkání. I když mluvčí se tam nedostali, zatýkali lidi a nějak brutálně. *Já jsem o tom četla, že tam snad i někoho zastřelili, že to bylo opravdu drsný. No zranili určitě... Ty kytky, co se tam položili, hned odnášeli... Ano, to hned dávali pryč... My jsme se pak vraceli, asi v 10 hodin večer nás pustili, tak jsme se vraceli přes Václavák a já jsem ještě měla na triku trikoloru, mně to v tý vazbě, kam nás odvezli nesundali. Šli jsme domů a oni viděli tu trikoloru, tak nás znovu zabásli v těch 10 večer a odvezli nás se všema na Ruzyň, já jsem byla poprvý ve vězení. A druhý den ráno... to jen, abys věděla ty praktiky, co se dělalo... *To jste tam byla celou noc? Ano, celou noc. Sama jste tam byla? S takovou holčinou, která tam taky byla poprvé, taky jí sebrali na tý demonstraci,**

takže my dvě jsme vůbec nevěděly... A teď nevíš, jak dlouho tam jseš, co se bude dít... A druhý den prostě odpoledne jsem slyšela za dveřma řev, rány a jak někdo řve: „Jak se jmenujete?“ a Bohumírův hlas, jak říká: „Bohumír Janát.“ A teď zase rány a jako když padá tělo a ozvalo se: „No a kdyby chtěl doktora, tak mu ho nevolejte.“ Potom se dveře zavřeli. To si umíš představit, co to bylo... A potom, to bylo odpoledne, potom v 11 v noci nás pustili před Ruzyň, teď já jsem čekala, kde je, koukala jsem k tý cele – nic, nevyšel. Ty ostatní, to byla taková solidarita, ty ostatní tam se mnou čekali. Čekali jsme asi půl hodiny, nikdo nevyšel, tak já jsem šla domů, už ani nic nejelo na Starý Město z Ruzyně, já jsem tam pak ještě čekala půl hodiny a nic. Nebyl doma, nás vlastně pustili po těch 24 hodinách a on doma nebyl. Jeho pustili až po 48 hodinách. A já: „Co se dělo?!“ A on: „Nic se nedělo, byl jsem normálně celou dobu na cele.“ Pak je normálně autem převezli do Bartolomějský z Ruzyně. A víš co, oni to dělali, oni to natočili, natočili jeho hlas... *Aby vás vyděsili*. No přesně a za těma máma dveřma... takhle si hráli. To by člověk nikdy ani netušil, to nebyl ani.. no samozřejmě byl to psychický nátlak, ale už v takový zvláštní podobě, že oni se bavili. To už nebylo jenom mě zlomit nebo zdeptat, ale oni se tím bavili, dělali si takovýhle hlasový mozaiky a takhle si hráli.

Tak mně to „Kristus – život, světlo, vítězství“ v listopadu 89 a pak už to „Fucking world, going home“ připadá tak, že jak je to strašlivý, tak v týhle době by už Bohumír nemohl žít. I když kdyby tady byl, bylo by to báječný, žili bychom asi na tom polorozpadlým statku ve Dřítňi, to byl ten rodovej statek, ze kterého pocházel jeho otec, ten je polorozpadlej, protože ho zničili komunisti. Tam bychom byli, pěstovali brambory,... On když se třeba vrátil do Akademie, v tom 91., tak si tam instalovali internet a on prostě řekl: „Do tý mý kanceláře jen přes mou mrtvolu!“ Tak oni ho obešli, prostě ho tam nenainstalovali. Vždyť tohle by dneska už říct nemohl, vždyť tohle tady to je horší, než ta komunistická doba. A on to zase tušil, ta jeho intuice byla úžasná, tak to „Fucking world, going home“... já jsem to pak teprve pochopila, tuhle větu, co tím myslel.

Zpátky k rodině:

Tak to bylo zvláštní ten jeho vztah s maminkou... *A její rodina teda pocházela z Bavorska, pak bydleli v tom Týně, ale pak teda v Táboře...* Oni, když se

se svým mužem vzali, tak se přestěhovali do Tábora. Ten jeho otec taky působil na Slovensku jako úředník.

A kde vy jste se seznámila s panem Janátem?

V Táboře přes jeho maminku. Ona psala takový pohádky pro děti a já, jak jsem studovala literaturu, tak mě to zajímalo, tak jsem tam přišla a mátovej čaj... Já mám tu jejich maminku spojenou s mátou, mátovej čaj... Tak jsme si docela porozuměly a takhle jsem vlastně do té rodiny přišla.

Takže jste pak odešli oba dva do Prahy?

On byl starší o 11 let... Já jsem byla úplně mládě. Mně bylo 23, když jsem ho poznala a on byl prostě starší. Pro mě to bylo opravdu osudový.

To jste spolu ale dlouho chodili, než jste se vzali...

Ano, až 91 a od 88. jsme spolu bydleli. On v té době na sebe nechtěl nikoho vázat, dokud se to nevyřeší...

O nalezení osobní víry:

Ono to asi u něj nebylo tak, že by byl nějaký konkrétní moment, o kterým by mohl říct: tak tehdy jsem našel Krista...

Přesně, my konvertiti pořád hledáme ten moment... ale přesně tak. On mi říkal, že už odmala cítil v zátylku pohled. To nebylo dětinský, to mi říkal že i jako dospělej ten pohled cítí pořád. Samozřejmě každěj, kdo je vychovanej v katolický rodině se musí emancipovat od té rodinné formy a musí si najít svojí cestu, svojí formu, svojí podobu víry a to on našel a myslím si, že součástí tý cesty byla Charta, součástí tý jeho osobitý křesťanský cesty bylo to, jak se rozhodl po listopadu, že nepůjde k moci, že se vrátí tam, kde ho rehabilitovali a bude zase se držet slova a myšlení, a to křesťanskýho myšlení, to byla jeho parketa. Já si myslím, že pravými křesťany se stávame ve chvíli, kdy jsme opravdu sami sebou, autenticky sami sebou, tak, jak nás Bůh zamýšlel, když nás sem poslal a když najdeme tuhle svojí formu, tuhle podobu, jsme sami sebou a plně křesťany. A to on byl, tím, jak hledal svůj nejautentičtější způsob bytí tady na zemi, tak byl zároveň autentičtější a autentičtější křesťanem. Takže u něj nemůže najít nějaký předěl, jsou to opravdu ty jednotlivé volby na jeho cestě, ty ho utvrzovaly ve věrnosti Kristu, který pak dostávaly jevovou podobu politickýho rozhodnutí, ale to byla jen jevová podoba

věrnosti Kristu. On pořád opravdu cítil ten pohled... pořád byl ten malej klouček. Je zajímavý, že on tu svoji osobitost objevil a udržel ji, zůstal tomu věrný, neporušil to.

On vždycky říkal: „Já jsem víc křesťan než katolík.“ Proto ten jeho vztah k Husovi. Jeho křesťanství bylo široký a neznalo úzkoprsost a rivalitu škatulek. On bral každého silného dobrého člověka, ať byl z jakýkoliv křesťanský stáje. On byl úžasně moudřej v tom, to mám osobní zkušenost, že on nikdy nikam nikoho necpal, dogmaticky nepřemlouval. Já jsem to vedle něj žila. Když jsem ho poznala, tak ve mně byla jakási neformulovaná touha po něčem... *Hledání*. Ano, znáš to taky určitě... něco, co přesahuje tuhle skutečnost, ten koloběh. Ta touha tam byla, ale on mi pomáhal hledat konkrétní obrisy tý touhy. Přestože byl tak daleko, na rozdíl ode mě, v té víře, já jsem byla nedochůdče. My jsme byli partneři, ale zároveň já jsem byla nedochůdče moudrostí, životními zkušenostmi, v křesťanství. On mi, zní to děsně, když se to řekne, on mi předával víru příkladem, tím jakej byl, ne tím, že mě poučoval, dogmatizoval, napomínal... tohle můžeš, tohle ne, že by mi něco cpal. On byl tak moudřej, že mi dovolil postupnou cestu, postupný zrání, on věděl, že tohle se nedá předat, že víra není z druhé ruky, že nic se nedá upěchat. On se mnou úplně božskou trpělivost. On byl v tomhle báječnej apoštol, nebyl v tomhle vůbec dogmatickej člověk, nechával svobodu a věděl, že tohle opravdu proudí jinejma kanálama než tou jeho vůlí.

Měl báječnou intuici, vytušil věci, než se staly, masa se někam valí a on už tušil a domýšlel věci dopředu. V té intuici, moudrosti i v těch posledních třech letech mi dal obrovskej příklad v tom, jak se dokázal od všeho odpoutat... jak se říká: odcházejme a nedržme nic, odcházejme a mějme ruce volný, nelpěme na ničem. Určitě mezníkem v jeho duchovním životě, i když nevím, do jaký míry, byl ten Velehrad, to byl zážitek strašně silnej, taky mně se ten text jeho moc líbí. On šel proti proudu, těmi blízkými přáteli byli disidenti a teď najednou se na tom Velehradě propojil odpor a to křesťanství, ne v nějaký uťápnutosti, ale v úžasně silný podobě. To bylo, jak když ty husiti vyjeli a zpívali ten chorál, tak něco obdobnýho my jsme zažili na tom Velehradě. Českéj, moravskéj křesťan zvedl svůj hlas a vypískal toho panáka, toho ministra a on byl takhle malinkej, to se jakoby

ukázala moc Boží. A potom teda, když chceme hledat ty vnější mezníky na jeho duchovní cestě, kdy se očividně protnul to jeho politický bytí a křesťanství, tak to byl ten Velehrad a pak svatořečení Anežky v 89. On od začátku říkal a některý křesťani to taky říkají, že se na okamžik otevřelo nebe, ukázala se síla Boží, a pak se zase zavřelo. Ona je to pravda... máme spoustu konspiračních teorií o listopadu 89, ale mně tohle Bohumírovo vnímání listopadu, a jsou lidi, kteří to taky tak vnímají, mně připadá jako jediný pravdivý... že se tedy otevřelo nebe na okamžik. Ale vážně, možná rodiče ti taky řeknou, že kolem toho listopadu, to trvalo tak do poloviny 90. let, museli to vaši cítit i ve škole, že je svoboda, že se svobodně dýchá, že se dá tvořit, taková tvořivá atmosféra, taková radost, opravdu pocit otevřenosti, že dýcháš čerstvý vzduch. Pak se to pomalu zase začalo zavírat a teď je to takhle našponovaný, že opravdu už ani nemůžeme dýchat a Bohumír říkal, že ty byrokrati ten prostor zase uzavřou a opravdu uzavřeli a pořád ho šponujou. To je zkušenost, že jsme opravdu dýchali jakoby vzduch z jiného časoprostoru, to byl strašně silnej zážitek. Takže ta Anežka v listopadu 89 a Velehrad.

O rychlé neoficiální návštěvě Jana Pavla II.:

On Jana Pavla ctil, ale on vnímal církev jako to tělo Kristovo, a ne jako formální instituci. Takže měl tu zásadu: nikdy nelez za farářema do sakristií, jako někteří křesťani to chtějí mít, ten osobní dotyk s církví přes kněze, tak to on nikdy nepěstoval. Jednou byla nějaká sláva v kostele sv. Markéty na Břevnově a přijel tam arcibiskup Vlk a teď ho přivezla limuzína, on odsloužil a zase vlezl do té limuzíny s černými skly. A my jsme si říkali: „To je teda pastýř...“ On opravdu nebyl ortodoxní katolík. Taková otevřenost... jeho cesta byla bytostně otevřená. To je prostě on, dát každému prostor a ne se vázat takhle institucionálně na církev. On vnímal křesťanství jako bytostně individuální cestu, jako cestu s Pánem.

A v tý Akademii byl teda do konce života?

Ano, do konce života. On neuvěřitelně bojoval s tou chorobou... on to nikdo nevěděl. Když už nastala ta poslední fáze, tak 15. listopadu došlo k neprůchodnosti střev, to už bylo fatální, měl strašný bolesti, ale on ani měl neřekl, že by měl bolest. Tak jsme šli na František, oni neměli sanitku, tak jsme šli pěšky, musel mít nepředstavitelný bolesti a šel. Doktor mi řekl, že rakovina ve finálním

stadiu a metastáze po celém těle, ona ho hrozně bolela páteř, nohy... všechno ho to bolelo ten poslední rok, ale to on tak: „No, bolí mě záda...“ A on chodil do práce, přednášel, psal, do toho se staral o starý rodiče, kteří bydleli v té Dřítňi, takže on víkend co víkend tam jezdil, na koleně tam udržoval polorozpadlej statek, polorozpadlou chalupu. A nikdo nic nevěděl, on hubnul, ale nebylo to tak markantní, jak měl ramenatou tělesnou konstituci a plnovous. On žil, jako by se nic nedělo, jako by to chtěl dotáhnout do konce, dát všechno do pořádku a zavřít oči. Já mám pocit, že žil jen z modlitby, protože měl napadený i játra a doktor mi řekl, že proto nemohl spát, to mělo nějakou zvláštní souvislost. Tak přemýšlel, nikoho neobtěžoval, až ta neprůchodnost střev ho dostala do nemocnice. Oni ho narychlo odoperovali, v neděli večer jsme přišli, k ránu ho odoperovali. A on mi s úsměvem říkal: „Ten operatér měl oči pijáka absintu.“ Tak ta hrůza na nás padla, s Anežkou hned jsme sehnaly toho Tomáše Bouzka, alternativního doktora, teď Iskadore píchá... Já jsem si to nepřipouštěla, začala jsem běhat, říkala jsem, že s tím musíme bojovat... A on tak klidně říkal: „Tak neběhej...“ I ten Tomáš Bouzek říkal, že málokdy viděl, aby člověk, který slyší tenhle verdikt, byl tak statečněj a klidnej, aby ještě uklidňoval okolí. Ta operace proběhla a oni asi záměrně mu neředit krev, aby to skončilo dřív tou embolií. To bylo součástí Bohumíra, té jeho duchovní cesty, kdy za ním přišel na návštěvu profesor Sobotka, profesor ze školy, oni se pak setkávali na mši u sv. Havla. Profesor Sobotka, starý pán, dal se na cestu křesťanství později než Bohumír, vždycky spolu rozmlouvali po mši. On za ním přišel a Bohumír byl po operaci, hovořil s ním tak jako nadějně, o křesťanský naději. Já jsem vnímala, že se mu těžko dýchá a ona se při tom rozhovoru nějak stala ta embolie. Začal strašně namáhavě dýchat, my jsme nevěděli, co to je. Profesor pak odešel a já jsem mu vyčítala, proč se tak namáhal a on: „Když já jsem ho tak chtěl podpořit...“ Stala se ta embolie, byl v nemocnici ještě dva dny, měl ty embolický problémy, nemohl dýchat, byl strašně unavený a oni ho v tom propustili. My jsme pořád nevěděli, co mu je, proč nemůže dýchat. Ten Tomáš Bouzek pak řekl, že je to embolie, jestli chce Bohumír do nemocnice, že tam mu můžou ředit krev a Bohumír už tam nechtěl. Takže zemřel doma v neděli večer v 9 hodin. My jsme se před tím domluvili, že se v 9 za něj budeme modlit a on v těch 9 hodin zemřel.